

SOCIETAS & HUMANITAS V.

Zborník príspevkov z V. ročníka vedeckej interdisciplinárnej konferencie študentov filozofie, politológie, psychológie a sociológie

TRNAVA 2024

SOCIETAS & HUMANITAS V.

Mária Dėdová, Marcel Martinkovič (Eds.)

TRNAVA
2024

SOCIETAS & HUMANITAS V.

Zborník príspevkov z V. ročníka vedeckej interdisciplinárnej konferencie študentov filozofie, politológie, psychológie a sociológie.

EDITORI

doc. PhDr. Mária Dėdov, PhD.

Mgr. Marcel Martinkovič, PhD., univer. doc.

VEDECK A ORGANIZAN VÝBOR KONFERENCIE

doc. PhDr. Mária Dėdov, PhD.

Mgr. Marcel Martinkovič, PhD., univer. doc.

Mgr. Martin Fero, PhD.

Mgr. Lenka Diener, PhD.

RECENZENTI

doc. Mgr. Gabriel Bank, PhD. (Katedra pedagogickej psychológie a psychológie zdravia, Filozofická fakulta, Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach)

Mgr. Martina Porubinov, PhD. (Centrum spoločenských a psychologických vied SAV)

© Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2024

ISBN 978-80-568-0655-5

EAN 9788056806555

OBSAH

Úvod.....	5
BALOGOVÁ Patrícia: Vzťah medzi osobnostnými črtami modelu Big Five a psychickými poruchami.....	7
ČERVENÁKOVÁ Martina: Rozdiely v interpretácií internetových mémov v kontexte generácie Z.....	17
FEIX Peter: Vzťahy medzi záväzkom k organizácii a spokojnosťou zamestnancov vzhľadom na verejný a súkromný sektor.....	34
LEVICKÝ Maroš: Virtuálna spoločnosť: Analýza správania a interakcií v online priestore.....	55
MOJŽIŠ Roman: Populizmus na Slovensku a jeho riziká.....	69
PINKOVÁ Ľubica: Prvý a najdokonalejší človek – ľudská prirodzenosť vo filozofii Jána Scota Eriugenu.....	99
TOMÍK Alexander: Estetika Kontroverzie: Fashwave a digitálna propaganda v online svete v kontexte generácie Z.....	109
VOVK Andrii: Charakteristika politickej kultúry Ruskej federácie v porovnaní so Spojenými štátmi americkými a krajinami Európskej únie.....	127
ZIVČÁKOVÁ Simona: Motivácia a osamelosť v kontexte problematickeho užívania pornografie.....	147

Úvod

Zborník príspevkov študentskej vedeckej interdisciplinárnej konferencie *Societas & Humanitas V.* je výsledkom výberu z publikačnej a odbornej činnosti študentov bakalárskeho a magisterského stupňa štúdia v odboroch psychológia, sociológia, politológia, ale aj filozofia.

Študenti politológie sa vo svojich príspevkoch zaoberajú súčasnými problémami domácej a medzinárodnej politiky, ktoré sú zamerané na otázky rizík, ktoré predstavuje populizmus v stránickej politike na Slovensku a vplyvu politickej kultúry na formovanie symbolov a verejných politik vo vybraných štátoch. Štúdie poslucháčov z odboru psychológie sa venujú problematike motivácie a osamelosti v kontexte problematického užívania pornografie a definovaniu aspektov, ktoré limitujú záväzok k organizácii v kontexte spokojnosti jednotlivca. Študenti sociológie sa vo svojich príspevkoch koncentrovali na vymedzenie základných prejavov tzv. estetiky kontroverzie, ktorá je charakterizovaná na pozadí subkultúry *Fashwave* a problematiky digitálnej propagandy a otázkam, ktoré sa spájajú s rozdielmi v interpretácií internetových mémov pri generácii Z. Príspevky s behaviorálnych odborov dopĺňa štúdia z oblasti filozofie zameraná na problém reflexie ľudskej prirodzenosti vo filozofii Jána Scota Eriugenu v spojitosti s percepciou prvého a najdokonalejšieho človeka.

Štúdie uvedené v tomto zborníku sú väčšinou zosumarizované výsledky parciálnych výskumov vybraných problémov, ktoré majú za cieľ okrem samotnej prezentácie pomôcť zvýšiť kooperáciu medzi študentmi aj v rámci výskumných zámerov cez poznanie zamerania jednotlivých študijných oblastí. Súčasne platforma študentskej konferencie má byť nápomocná pri zlepšovaní prezentačných a komunikačných schopností študentov, tak aby nadobudnuté odborné znalosti dokázali zrozumiteľne odkomunikovať širšiemu laickému aj odborne vyhradenému auditóriu.

Dúfame, že tradícia študentských konferencií na báze interdisciplinárnosti podnieti k budúcej účasti aj ďalších študentov Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave. Doterajšie ročníky študentskej konferencie na FF TU preukázali, že študentky a študenti vedia pripraviť podnetné prezentácie a texty na témy, ktorými sa zaoberajú v rámci svojich odborov. Veríme, že aj prezentovaný zborník *Societas & Humanitas V* prispeje k rozšíreniu aktívnej účasti zo strany poslucháčov najmä behaviorálnych odborov, keďže rozvoj

kultivovanej odbornej a na argumentoch založenej diskusie patrí medzi základné úlohy univerzitného štúdia a môže následne prostredníctvom študentov a ich mimoškolských aktivít prispieť k vecnej verejnej diskusii dôležitej pre rozvoj a konsolidáciu liberálno-demokratických inštitúcií a občianskej politickej kultúry.

Mária Dědová, Marcel Martinkovič

VZŤAH MEDZI OSOBNOSTNÝMI ČRTAMI MODELU BIG FIVE A PSYCHICKÝMI PORUCHAMI

THE RELATIONSHIP BETWEEN THE BIG FIVE MODEL PERSONALITY TRAITS AND PSYCHOLOGICAL DISORDERS

Patricia BALOGOVÁ

Katedra psychológie, Filozofická fakulta, Trnavská univerzita
v Trnave

Abstrakt: Príspevok sa zaoberá osobnostnými črtami a poruchami osobnosti, ktoré sa týkajú stabilných vzorcov myslenia, cítenia a správania jednotlivca. Poukazuje na vzťah medzi poruchami osobnosti a črtami modelu Big Five, ktorý poskytuje rámec na popis hlavných osobnostných črt človeka. V príspevku sa zaoberáme rôznymi poruchami osobnosti (histriónska, narcistická, schizotypová, paranoidná, hraničná a antisociálna porucha osobnosti) a ich súvislosťou s osobnostnými črtami (otvorenosť, svedomitosť, extravergia, prívetivosť, neurotizmus). Pozornosť je venovaná i úzkostným poruchám, poruchám príjmu potravy v kontexte osobnostných črt. Poznatky majú potenciál prispieť k lepšiemu porozumeniu a liečbe psychických porúch, a následne k zlepšeniu kvality života jednotlivcov s týmito poruchami.

Kľúčové slová: osobnostné črty, poruchy osobnosti, úzkostné poruchy, poruchy príjmu potravy

Úvod

Porozumenie vzťahu medzi osobnostnými črtami a psychickými poruchami je kľúčové pre lepšie porozumenie ľudskej osobnosti, psychického fungovania a rozvoju vedy v oblasti psychológie a zdravotníctva. V tejto práci sa zameriame na vzťah medzi poruchami osobnosti a črtami modelu Big Five, ktorý poskytuje rámec na popis hlavných osobnostných črt človeka. Model Big Five je jedným z najpoužívanejších modelov na popis ľudskej osobnosti a zahŕňa päť hlavných črt: extraverziu, prívetivosť, svedomitosť, neuroticizmus a otvorenosť novým skúsenostiam. Tieto črty môžu ovplyvniť nielen vznik, ale aj priebeh a prejav psychických

porúch. Extraverzia sa spája s nižším rizikom prejavu niektorých psychických porúch, ako je depresia, zatiaľ čo neuroticizmus môže predisponovať k väčšiemu riziku prejavu depresie a úzkostných porúch. Ďalšie osobnostné črty, ako je prívetivosť, môžu mať tiež významný vplyv na prejav psychických porúch. V tejto práci sa pozrieme na rôzne poruchy osobnosti, ako je napríklad histriónska porucha osobnosti, narcistická porucha osobnosti, schizotypové poruchy osobnosti, paranoidná porucha osobnosti, hraničná porucha osobnosti a antisociálna porucha osobnosti, a ich vzťah s osobnostnými črtami modelu Big Five. Ďalej sa pozrieme aj na depresiu a úzkostné poruchy a ich vzťah s osobnostnými črtami. Okrem toho sa zameriame aj na poruchy príjmu potravy, ako je anorexia a bulímia, a ich spojenie s osobnostnými črtami.

Diskutujeme tiež o význame vzťahu medzi poruchami osobnosti a psychickým zdravím pre diagnostiku, liečbu a ďalší výskum v oblasti psychológie osobnosti a psychického zdravia. Tieto poznatky majú potenciál prispieť k lepšiemu porozumeniu a liečbe psychických porúch, čo môže mať pozitívny vplyv na životy jednotlivcov postihnutých týmito poruchami.

1 Špecifické poruchy osobnosti

1.1 Histriónska porucha osobnosti a narcistická porucha osobnosti

Histriónska porucha osobnosti (ďalej HPD) je charakterizovaná tak, že človeka opisuje plytká a labilná afektivita, sebadramatizácia, dramatickosť/teatrálnosť v správaní. Jedinci s diagnózou HPD sú motivovaní byť stredobodom pozornosti, sú zvodní, flirtujú alebo sexuálne provokujú ostatných, používajú vysoko teatrálny prejav emócií, sú emocionálne plytké a často bez ohľadu na emócie iných. Vďaka svojmu jedinečnému vystupovaniu a zvodnej povahe môžu mať jedinci s HPD mnoho obdivovateľov, hoci často majú ťažkosti s udržiavaním hlbokých a dlhodobých vzťahov. Prevalencia v populácii je približne 2–3 % (DSM-5; American Psychiatric Association, 2013).

Podľa diagnostického a štatistického manuálu duševných porúch sú ľudia trpiaci narcistickou poruchou charakterizovaní ako grandiózni, vyhľadávajúci vzor grandiozity, potreby obdivu

a trpiaci nedostatkom, aroganciou a závisťou. Na splnenie tejto diagnózy musí byť prítomných päť z týchto kritérií (DSM-5; American Psychiatric Association, 2013)

Histriónske a narcistické poruchy osobnosti preukázali pozitívny vzťah s extravertiou, pričom pri narcistickej poruche sa zistil negatívny vzťah s prívetivosťou. (Saulsman, Page, 2004). Externalizačné tendencie je správanie typické pre histriónsku poruchu a patria k nemu prejavy vzdoru, nepozornosť, nespolupracovanie s ostatnými a vysoká impulzivita. U ľudí s externalizačnými tendenciami boli rovnako ako pri histriónskej poruche osobnosti zistené vysoké hodnoty extravenzie a neuroticizmu (Mann et al., 2020).

1.2 Schizotypové poruchy, paranoidná porucha, hraničná porucha osobnosti

Schizotypálna porucha osobnosti je charakterizovaná symptómami, medzi ktoré patria vnútorné hlasy, sociálna úzkosť, nadprirodzené/magické presvedčenia, nezvyčajné vnímanie, zvláštne alebo excentrické správanie, žiadni blízki priatelia, divná reč, stiesnený afekt a podozrievavosť. (Xi et al., 2019). Schizotypové poruchy osobnosti sú charakterizované negatívnym vzťahom s extravertiou a pozitívnym vzťahom s neurotizmom. Taktiež schizotypové poruchy osobnosti preukázali negatívny vzťah s prívetivosťou (Saulsman, Page, 2004).

Ľudia trpiaci paranoidnou poruchou osobnosti vo všeobecnosti cítia trvalú nedôveru a podozrievanie druhých, pričom motívy druhých ľudí si interpretujú ako zlomyseľné alebo zlé voči nim, vyskytujúce sa v rôznych situáciách. V diagnostickom štatistickom manuály duševných porúch to opisujú ako poruchu osobnosti s podozrievavými, nemilosrdnými a žiarlivými črtami človeka (Saulsman, Page, 2004).

Hraničná porucha osobnosti (ďalej BPD) je charakterizovaná výraznou nestabilitou vo fungovaní človeka, afekte, nálade, medziľudských vzťahoch a niekedy aj testovaní reality samej. BPD je spojená s významnou morbiditou v dôsledku bežných komorbidných stavov, vrátane veľkej depresie, zneužívania

psychoaktívnych látok a psychotických porúch. Približne 70–75 % pacientov s BPD má v anamnéze aspoň jeden úmyselný akt sebapoškodzovania a priemerná odhadovaná miera dokončených samovrážd je 9 % (Linehan, Heard, Armstrong, 1993).

Paranoidné a hraničné poruchy osobnosti sú tiež charakterizované pozitívnymi koreláciami s neurotizmom, ale aj negatívnymi koreláciami s prívetivosťou. Paranoidné poruchy osobnosti sú viac spojené s prívetivosťou ako tie hraničné a hraničné sú viac spojené s neurotizmom (Saulsman, Page, 2004).

1.3 Antisociálna porucha osobnosti a závislosť na návykových látkach

Antisociálna porucha osobnosti sa popisuje ako zakorenený a rigidný dysfunkčný myšlienkový proces človeka, ktorý sa zameriava na nezodpovedné, delikventné a kriminálne správanie voči iným bez výčitiek svedomia. Nerešpektovanie a porušovanie práv iných sú bežnými prejavmi tejto poruchy osobnosti. Ľudia s touto poruchou sú neschopní udržať si trvalé zamestnanie, alebo klamú a manipulujú za účelom osobného zisku. (Black, 2015). Pri antisociálnej poruche osobnosti bola dokázaná iba malá súvislosť s neurotizmom . Dokázal sa negatívny vzťah s prívetivosťou a svedomitosťou, kde hodnoty ľudí s antisociálnou poruchou boli pri svedomitosti a prívetivosti nízke. Ľudia s antisociálnou poruchou vykazovali priemerné hodnoty extravenzie (Kotov et al., 2010).

Mnohí pacienti, ktorí už majú diagnostikovanú nejakú poruchu, majú súčasne sekundárne ochorenia a k jedným z najčastejších patrí závislosť na návykových látkach/ užívanie návykových látok (alkohol, lieky, drogy a iné.). Osoby s vyššou mierou svedomitosti majú tendenciu mať nižšie riziko prejavov porúch užívania návykových látok (Durbin, Hicks, 2014).

Pacienti trpiaci závislosťou na návykových látkach vykazovali taktiež vysoké hodnoty neuroticizmu, nízku svedomitosť a nízku prívetivosť. Takíto pacienti tiež mali vysoké hodnoty pri neúprimnom správaní a klamaní (Kotov et al., 2010).

2 Depresia a úzkosť

Je dokázané, že osobnostné črty môžu ovplyvniť prejav a priebeh depresie. Depresia je pomerne bežná duševná porucha, ktorá zahŕňa depresívnu náladu, stratu záujmu a pocitov z potešenia, stratu chuti do jedla, nespavosť, únavu a to po dlhú dobu. Môže to tiež zahŕňať pocity menejcennosti alebo nadmernej viny, človek trpiaci depresiou má takisto zníženú schopnosť sústrediť sa a myslieť. Depresia, tak ako aj iné psychické poruchy, ovplyvňuje všetky aspekty života vrátane vzťahov s rodinou, priateľmi a komunitou (Durbin, Hicks, 2014).

Pacienti s úzkostnou poruchou majú viacero obáv, s ktorými sa musia vyrovnávať každý deň. Sú to obavy týkajúce sa minulosti, alebo budúcnosti, tieto obavy sa často menia. Nie je v centre pozornosti jediná obava ale viacero naraz. Pacient s úzkostnou poruchou zažíva nepokoj alebo napätý pocit, ľahkú únavnosť, má ťažkosti so sústredením, je podráždený, pociťuje svalové napätie, má narušený spánok. Na diagnostikovanie tejto poruchy musia byť prítomné aspoň tri symptómy (DSM-V; American Psychiatric Association, 2013).

Osobnostné črty môžu buď predisponovať človeka k vzniku depresie, ovplyvňujú závažnosť a priebeh depresie a platí to aj recipročne - osobnostné črty človeka sú ovplyvnené prítomnosťou depresie. Liečba môže mať vplyv na základné charakterové vlastnosti jednotlivca - osobnostné črty, ktoré sa počas liečby depresie môžu zmeniť. Depresívni pacienti majú zvýšenú prevalenciu rôznych porúch osobnosti (Bagby, Quilty, Ryder, 2008).

Z modelu osobnostných črt Big Five depresívni pacienti prejavujú vysoké úrovne neuroticizmu a negatívnej afektivity a nízke úrovne extravenzie a svedomitosti (Bagby, Quilty, Ryder, 2008).

Osoby s vysokou mierou neuroticizmu majú tendenciu mať vyššie riziko prejavov depresie. Tak isto ako u depresívnych pacientov tak u pacientov s úzkostnými poruchami boli zistené nízke úrovne extravenzie. Extraverzia je spojená s menej častým výskytom úzkostných porúch. Osoby s vyššou mierou extravenzie majú tendenciu mať nižšie riziko výskytu úzkostných porúch (Durbin, Hicks, 2014). Depresívni a úzkostní pacienti prejavujú

nízke hodnoty svedomitosti a vysoké hodnoty prívetivosti a neuroticizmu (Mann et al. , 2020).

3 Poruchy príjmu potravy

Existuje tiež silné spojenie tiež medzi osobnostnými črtami a poruchami príjmu potravy. Výsledky výskumov poukazujú na to, že ľudia sa môžu líšiť v adaptívnom fungovaní, dĺžke a úspešnosti liečby na základe predpokladov z ich osobnostných črt (Claes et al., 2006). Poruchy príjmu potravy (ďalej PPP) sú definované narušením stravovacích návykov s nadmerným záujmom človeka o telesnú hmotnosť, čo zhoršuje fyzické zdravie alebo jeho psychosociálne fungovanie. PPP sa môžu prejavíť ako závažné psychiatrické ochorenia spojené s vysokou morbiditou a úmrtnosťou. K najčastejším poruchám príjmu potravy radíme mentálnu anorexiu, bulímiu a poruchy prejedania sa (Klump et al., 2004).

Pacienti trpiaci PPP, ktorí sa zdajú byť adaptívni a dobre fungujúci, aj napriek svojej chorobe nevykazujú klinické znaky osobnostnej patológie. Výsledky výskumov poukazujú, že ľudia sa líšia v ich adaptívnom fungovaní, čoho predpokladom sú isté osobnostné črty, pričom to má vplyv na dĺžku a úspešnosť liečby (Claes et al., 2006). Pacienti s PPP v porovnaní so zdravými ľuďmi prejavovali vyššiu úroveň úzkosti, častejšie sa vyhýbali riziku a boli opatrnejší voči novým situáciám. Vykazovali nižšie skóre v oblasti sebavedomia, vyššie hodnoty seba regulácie, sebaovládania. Taktiež boli zistené nízke hodnoty tolerantnosti voči ostatným. Naopak, pacienti, ktorí sa vyliečili z PPP uviedli vyššie hodnoty pri vyhýbavosti k nebezpečenstvu a nižšie hodnoty seba regulácie a mali tendenciu nebyť tak kritický na seba a na svoje okolie (Klump et al., 2004).

Bol zistený vysoký neuroticizmus u každej z klasifikovaných PPP. Pri PPP je vysoká komorbidita s úzkostnými alebo depresívnymi poruchami, pričom úzkostné a depresívne poruchy sú spojené s neurotizmom, ale depresia negatívne koreluje s extravertiou, pričom pacienti s PPP vykazujú vyššie hodnoty extravenzie (Kotov et al., 2010).

Pacienti s anorexiou majú síce vyššie hodnoty pri extaverzii, ale majú nižšie hodnoty pri svedomitosti. U pacientov viac náchylných k bulímii boli taktiež zistené nízke hodnoty pri svedomitosti. V porovnaní s pacientmi trpiacimi anorexiou majú bulímický pacienti nízke hodnoty aj pri prívetivosti (Claes et al., 2006).

4 Diskusia

Vzťah medzi poruchami osobnosti a črtami modelu Big Five ponúka hlbšie pochopenie dynamiky ľudskej osobnosti a psychického zdravia. Model poskytuje rámec pre pochopenie päť hlavných osobnostných črt, ktoré sa preukázali ako relevantné pri štúdiu psychických porúch.

Extraverzia je napríklad spojená s nižším rizikom prejavu niektorých psychických porúch, ako je depresia. Človek s vyššou extravertiou má tendenciu mať silnejšie sociálne väzby a ľahšie sa prispôsobuje novým situáciám. (Durbin, Hicks, 2014) Tento faktor sociálnej interakcie a adaptácie môže hrať dôležitú úlohu pri prevencii depresie a iných psychických porúch.

Naopak, osobnostné črty ako neuroticizmus môžu predisponovať k väčšiemu riziku prejavu depresie a úzkostných porúch. Ľudia s vyššou mierou neuroticizmu majú tendenciu prejavovať zvýšenú úroveň úzkosti a negatívnych emócií (Bagby, Quilty, Ryder, 2008).

Tento vzťah medzi neuroticizmom a psychickými poruchami sa tiež odráža vo výskume špecifických porúch osobnosti. Napríklad, histriónska porucha osobnosti, ktorá je charakterizovaná labilnou afektivitou a dramatickosťou, preukázala vysoký vzťah s neuroticizmom. Prívetivosť môže mať tiež významný vplyv na prejav psychických porúch. Napríklad, u pacientov s narcistickou poruchou osobnosti sa prejavuje negatívny vzťah s prívetivosťou (Saulsman, Page, 2004).

Okrem toho, komplexný vzťah medzi osobnostnými črtami a psychickými poruchami je tiež dôležitý pri liečbe a riadení týchto porúch. Liečba depresie a úzkostných porúch, napríklad, môže ovplyvniť základné osobnostné črty jednotlivca. Úspešná liečba môže viesť k zmene v týchto črtách a tým k lepšiemu psychickému zdraviu (Bagby, Quilty, Ryder, 2008).

Vzťah medzi poruchami osobnosti a psychickým zdravím je teda dôležitým predmetom výskumu, ktorý môže prispieť k lepšiemu porozumeniu a liečbe psychických porúch. Tieto poznatky môžu byť kľúčové nielen pre lekárov a psychológov pri diagnostikovaní a liečbe pacientov, ale aj pre ďalší výskum v oblasti psychológie osobnosti a psychického zdravia.

Záver

Cieľom tohto príspevku bolo poukázať, že vzťah medzi osobnostnými črtami a psychickými poruchami, konkrétne špecifickými poruchami osobnosti, depresiou, úzkostnými poruchami a poruchami príjmu potravy, je komplexný a dôležitý pre pochopenie celej dynamiky ľudskej osobnosti a psychického zdravia. Model Big Five poskytuje plnohodnotný rámec pre pochopenie päť hlavných osobnostných črt, ktoré sú relevantné pri štúdiu psychických porúch, čo bolo dokázané prostredníctvom rôznych výskumov a štúdií.

Môžeme zhodnotiť, že isté osobnostné črty môžu mať ochranný vplyv a niektoré sú predpokladom k riziku vzniku psychickej poruchy. Osobnostné črty ako extravergia sú spojené s nižším rizikom prejavu niektorých psychických porúch, ako je depresia. Na druhej strane, osobnostné črty ako neuroticizmus môžu predisponovať k väčšiemu riziku prejavu depresie, úzkostných porúch a iných špecifických porúch osobnosti. Prívetivosť tiež môže ovplyvňovať prejav psychických porúch, ako napríklad v prípade narcistickej poruchy osobnosti, kde sa prejavuje negatívny vzťah s prívetivosťou.

Vzťah medzi osobnostnými črtami a psychickými poruchami nie je iba o ich vzniku, ale aj o ich priebehu a liečbe. Ako poukázali výskumy, úspešná liečba psychických porúch môže viesť k zmene v osobnostných črtách jednotlivca. Tieto poznatky majú dôležitý význam pre klinickú prax a ďalší výskum v oblasti psychológie osobnosti a psychického zdravia. Porozumenie tohto vzťahu môže viesť k lepšej diagnostike a liečbe psychických porúch, čo má pozitívny vplyv na kvalitu života jednotlivca a kvalitu v oblasti vied v oblasti zdravia a psychológie. Je zrejmé, že túto tému treba

ďalej skúmať a využiť rôzne nástroje na zlepšenie porozumenia a liečby osobnosti človeka a vzniku psychických porúch.

Zoznam použitej literatúry

Bagby, Quilty, L. & Ryder, A. (2008) Personality and Depression. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 53(1), 14–25. doi:10.1177/070674370805300104 dostupné online: <https://sci-hub.se/https://doi.org/10.1177/070674370805300104>

Black D. (2015) The Natural History of Antisocial Personality Disorder. *Can J Psychiatry*. Jul;60(7):309-14 dostupné online: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4500180/>

Claes et al. (2006) Personality prototypes in eating disorders based on the Big Five model. *J Pers Disord*. doi: 10.1521/pedi.2006.20.4.401. dostupné online : <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/16901262/>

Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (2013) 5th edition, Text Revision DSM-5-TR. American Psychiatric Association Publishing, Washington, DC. dostupné online : <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/>

Durbin, C & Hicks, B. M. (2014) Personality and Psychopathology: A Stagnant Field in Need of Development. *European Journal of Personality*, 28(4), 362–386. doi:10.1002/ dostupné online : <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4276423/>

Klump et al. (2004) Personality characteristics of women before and after recovery from an eating disorder. *Psychological Medicine*, 34(08), 1407. doi:10.1017/s0033291704002442 dostupné online : <https://sci-hub.se/10.1017/s0033291704002442>

Kotov et al. (2010) Linking “big” personality traits to anxiety, depressive, and substance use disorders: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 136(5), 768–821. doi:10.1037/a0020327 dostupné online : <https://sci-hub.se/10.1037/a0020327>

Linehan M., Heard H., Armstrong H. (1993) Naturalistic follow-up of a behavioral treatment for chronically parasuicidal borderline patients. *Archives of General Psychiatry* . dostupné online: <https://read.qxmd.com/read/8250683/naturalistic-follow-up-of-a-behavioral-treatment-for-chronically-parasuicidal-borderline-patients?redirected=slug>

Mann et al. (2020) Big five personality traits and common mental disorders within a hierarchical taxonomy of psychopathology: A longitudinal study of Mexican-origin youth. *J Abnorm Psychol*. doi: 10.1037/abn0000633 dostupné online : <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7606744/>

Saulsman, L.& Page, A. (2004) The five-factor model and personality disorder empirical literature: A meta-analytic review. *Clinical Psychology Review*, 23(8), 1055–1085. doi:10.1016/j.cpr.2002.09.001 dostupné online : <https://sci-hub.se/10.1016/j.cpr.2002.09.001>

Xi et al. (2020) A diagnostic classification version of Schizotypal Personality Questionnaire using diagnostic classification models. *Int J Methods Psychiatr Res*. (1) doi: 10.1002/mpr.1807. dostupné online : <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7051843/>

ROZDIELY V INTERPRETÁCIÍ INTERNETOVÝCH MÉMOV V KONTEXTE GENERÁCIE Z

DIFFERENCES IN THE INTERPRETATION OF INTERNET MEMES IN THE CONTEXT OF GENERATION Z

Martina ČERVENÁKOVÁ

Katedra psychológie, Filozofická fakulta, Trnavská univerzita
v Trnave

Abstrakt: Cieľom práce je preskúmanie rozdielov v interpretácií internetových mémov u generácie Z v závislosti od typu mému a prítomnosti negatívnej emocionality, a teda či jednotlivci prejavujúci vyššiu mieru negatívnej emocionality hodnotia mémy s touto tematikou ako vtipnejšie. Práca je tiež zameraná na overenie potenciálu copingového humoru a negatívnej emocionality ako prediktorov hodnotenia vtipnosti úzkostných a depresívnych mémov. Výskumu sa zúčastnilo 300 respondentov stredných a vysokých škôl vo veku od 18-28 rokov ($M = 22,04$, $SD = 2,6$), ktorí ovládali angličtinu na úrovni A2 a vyššie. Použitý dotazník pozostáva zo Škály copingového humoru [Coping Humor Scale – CHS] od Martin a Lefcourt (1983), Nemocničnej škály úzkosti a depresie [Hospital anxiety and depression scale - HADS] od Zigmond a Snaith (1983) a súboru obrazových stimulov vo forme 18 mémov z kategórií úzkostných, depresívnych a kontrolných, vytvorených na základe predošlých výskumov (Akram et al., 2020). Neboli zistené štatisticky významné rozdiely pri hodnotení vtipnosti mémov medzi kontrolnou skupinou a skupinami s prítomnosťou negatívnej emocionality. Kombinácia prediktorov copingový humor a negatívna emocionalita len zanedbateľne vysvetľovala hodnotenie vtipnosti mémov, pričom len prediktor copingového humoru mal štatisticky významný efekt. Tieto výsledky ďalej rozširujú poznatky o správaní generácie Z na sociálnych sieťach a najmä o rozdieloch v interpretácií internetových mémov na základe prítomnosti negatívnej emocionality. Poznatky môžu byť použité pri ďalšom výskume internetových mémov a tiež v praxi pri tvorbe preventívnych programov či pri psychoterapeutickej praxi s klientom.

Kľúčové slová: Generácia Z; Internetové mémy; Úzkosť; Depresia; Interpretácia internetových mémov

1 Špecifiká generácie Z

Špecifiká jednotlivých generácií sú často založené na spoločenských a technologických zmenách, ktorých efekt vieme často zhodnotiť až retrospektívne (Twenge, 2008). U generácie Z je tomu podobne, no aj napriek nekompletným dátam vieme zhodnotiť, že sú najsilnejšie ovplyvnení najmä pokrokom v technológiách vo forme internetu, vďaka ktorému sa cítia v online priestore rovnako komfortne ako v tom reálnom (Dolot, 2018). Práve kvôli tomuto aspektu pri vymedzovaní generácií rozmedzie generácie Z nie je stabilné a jej začiatok sa pohybuje medzi 1995-1997 (EURES, 2023; Dimock, 2019) s neurčitým ukončením. Je pre nich tiež charakteristické využívanie technológie intuitívne a ľahko si zvykajú na ich inovácie.

Okrem prvenstva vo využívaní internetu na každodennej báze sa im pripisuje aj prvenstvo v stave zhoršeného duševného zdravia. Duševné zdravie sa v posledných rokoch zhoršuje bez ohľadu na príslušnosť ku konkrétnej generácii. Výskumy naprieč rôznymi krajinami sa však zhodujú, že aj napriek všeobecnému trendu zhoršovania duševného zdravia, práve jednotlivci patriaci do generácií Z a miléniálov vykazujú najhoršie výsledky spomedzi všetkých generácií. Generácia Z skóruje najvyššie v úrovni stresu (APA, 2020; APA 2023), v miere úzkosti (El-Gabalawy & Sommer, 2021) aj depresie (ASMS Vision, Boards, 2022).

Na vyrovnanie sa s pôsobením stresorov generácia Z využíva aj nové stratégie zvládania. Sociálne siete a humor sú frekventovane používanými zvládacími stratégiami generácie Z (Cauberghe et al., 2021; Villalba et al., 2023). Humor má potenciál byť adaptívnou zvládacou stratégiou a znížiť prežívanú úzkosť, či prípadne moderovať ostatné zvládacie stratégie (Simione & Gnagnarella, 2023). Je dôležité reflektovať, že experimentálne indukovaný humor slabšie pozitívne koreluje so znížením úzkosti (Morgan et al., 2019), z čoho vyplýva, že copingový humor môže byť potencionálne pozitívnym korelátom pri využívaní internetových mémov ako funkčnej stratégie zvládania.

2 Internetové mémy a rozdiely v ich interpretácií

Internetové mémy zvyčajne zobrazujú vtipné sociálne komentáre, ktoré sú kontextovo relevantné pre konkrétnu demografickú skupinu jednotlivcov (Davison, 2012 podľa Gardner et al., 2021). Jedná sa zväčša o obrázok alebo fotografiu s krátkym, vtipným a výstižným popisom, ktorý vytvára nový kontext daného obrázku. Sú teda založené na vizuálnom obraze, ktorý je pretransformovaný na novú tému (Wong & Holyoak, 2021). Výskumy identifikujú internetové mémy ako potencionálnu copingovú stratégiu pri úzkosti z pandémie COVID-19 (Akram et al., 2021; Myrick et al., 2022; Torres-Marín et al., 2022) a regulácií depresívnej nálady (Akram, 2020; Gardner et al. 2021).

Pilotná štúdia od Akram et al. (2020) priniesla prvotné implikácie o rozdieloch v interpretácií internetových mémov v dôsledku prítomnosti depresívnej symptomatiky a rozdielnosti ich obsahu. Táto štúdia tiež poukazuje na potenciál internetových mémov ako optimálnej copingovej stratégie. Štúdia prezentovala rozdiely v interpretácií mémov, kedy depresívna vzorka respondentov vnímala depresívne mémy ako výrazne humornejšie a viac zdieľateľné, s potenciálom zlepšiť ich náladu v porovnaní s ne depresívnymi mémami. Tieto zistenia boli ďalej potvrdené v nadväznej štúdií od Gardner et al. (2021), kde depresívny jednotlivci vnímali depresívne mémy ako vtipnejšie, s väčším potenciálom zlepšiť ich náladu a zároveň sa s nimi vedeli lepšie stotožniť v porovnaní s neutrálnymi mémami.

Obdobne tomu tak bolo aj pri úzkostne ladených mémoch ohľadom COVID-19, kedy skupina úzkostnejších respondentov hodnotila pozitívnejšie úzkostné mémy ako mémy s neutrálnym obsahom (Akram et al., 2021; Torres-Marín et al., 2022). Mémy spojené s tematikou COVID-19 u jednotlivcov znižovali mieru prežívaného stresu a úzkosti z pandémie a zvyšovali efektivitu ich copingu v porovnaní s nemémovým obsahom (Torres-Marín et al., 2022). Tieto zistenia potvrdili aj v štúdií od Akram et al. (2021), kde bola zaznamenaná vyššia vtipnosť, príbuznosť (stotožniteľnosť) a zdieľateľnosť úzkostných mémov u úzkostných jednotlivcov v porovnaní s neúzkostnými.

Doterajšie výsledky pre úzkosť ponúkajú len výsledky v kombinácii konštruktú úzkosti s pandémiou COVID-19, čo neposkytuje komplexný náhľad na internetové mémy ako copingovú stratégiu pri úzkosti. V kontexte interpretácie piktorálnych stimulov však Test vtípu (Guensberger et al., 1982) poskytuje dôkazy o rozdieloch v interpretácií vtípného obsahu medzi klinickou a neklinickou vzorkou, ako aj medzi rôznymi klinickými diagnózami (Heretik a Vajdíčková, 2004), čo poskytuje ďalší teoretický podklad pre našu prácu.

Výskumy humoru ale aj interpretácie internetových mémov, boli realizované na vzorkách s veľkým vekovým rozpätím, čo môže potencionálne moderovať výsledky, nakoľko rozdielne generácie tiež využívajú humor ako coping v rozdielnej miere (Villalba et al. 2023) a taktiež sa stretávajú s týmto obsahom v rozdielnej frekvencii. Výskumy tiež naznačujú, že samotná adaptívnosť copingových stratégií sa vekom mení a copingové stratégie, ktoré boli adaptívne v mladšom veku sú u starších neadaptívne (Compas et al., 2017; Grelle et al., 2023). Preto považujeme za dôležité výskum uskutočniť na jasne vymedzenej vzorke generácie Z.

Výskumy tiež ukazujú, že typ humoru (pozitívny alebo negatívny) nemusí byť pri výskume copingového humoru kľúčovým aspektom, nakoľko výskumy našli pozitívnu koreláciu aj medzi sebapoškodzujúcim štýlom humoru a pozitívnymi dôsledkami na náladu (Torres-Marín et al. 2022). Ako podstatnejšie sa javí, či jednotlivec vôbec využíva humor ako copingovú stratégiu (Akram et al., 2020; Gardner et al., 2021). Tiež je tu diskrepancia pri moderujúcom efekte emočnej regulácie, ktorá bola identifikovaná ako moderujúca premenná pri výskumoch depresivity (Akram et al., 2020; Gardner et al., 2021) no nie pri úzkosti (Akram et al., 2021).

Z toho vyplýva, že je potrebný ďalší výskum zameraný na rozdiely v interpretácií potencionálne copingových internetových mémov pri úzkosti a depresii. Tiež je dôležité rozšíriť výskumnú vzorku o vzorku adolescentov a mladých dospelých z generácie Z, nakoľko ich alarmujúci stav duševného zdravia (APA, 2020), vrátane vyššej miery úzkosti (El-Gabalawy & Sommer, 2021) a depresie (ASMS

Vision, Boards, 2022). V neposlednom rade, ich časté pohybovanie sa v internetovom priestore (Dolot, 2018) ponúka silný základ pre výskum tejto problematiky, nakoľko mémy sú pre nich známym a populárnym komunikačným nástrojom.

3 Výskumný problém a cieľ výskumu

Výskumný problém pramení z limitovaného preskúvanie problematiky rozdielov v interpretácií humorného obsahu zahrnutého v internetových mémoch a rolu copingového humoru v tomto vzťahu medzi jednotlivcami generácie Z na Slovensku. Cieľom bolo preskúmať efekt prítomnosti negatívnej emocionality (úzkosť a depresia) na interpretáciu internetových mémov a preskúmať, či jednotlivci s prítomnosťou negatívnej emocionality interpretujú depresívne, úzkostné a neutrálne mémy odlišne v porovnaní s kontrolami z generácie Z. V tomto príspevku sme sa zamerali najmä na rozdiely v hodnotení vtipnosti mémov.

4 Hypotézy

Na základe predošlých výskumných zistení boli stanovené nasledujúce hypotézy.

H1: Predpokladáme, že hodnotenie mémov sa bude líšiť na základe prítomnosti negatívnej emocionality v miere vtipnosti.

H2: Predpokladáme, že hodnotenie mémov sa bude líšiť na základe typu mému (depresívny, úzkostný alebo neutrálny) v miere vtipnosti.

H3: Predpokladáme, že hodnotenie mémov v miere vtipnosti sa bude líšiť na základe interakcie prítomnosti negatívnej emocionality a typu hodnoteného mému, pri porovnaní patologických skupín s kontrolnou.

H4: Predpokladáme, že úroveň hodnotenie vtipnosti mémov v jednotlivých kategóriách je predikované copingovým humorom a mierou úzkosti a depresie.

5 Výskumný súbor

Výskumný súbor tvorilo 300 respondentov vo veku medzi 18 až 28 rokov ($M = 22,04$; $SD = 2,6$) bolo 203 žien a 97 mužov. Všetci respondenti uviedli svoju úroveň angličtiny na úrovni A2 a vyššie, pričom najviac respondentov ohodnotilo svoju

jazykovú úroveň na úrovni B2 ($n= 151$; 50,3%) a ďalej C1 ($n= 72$; 26,67%). Na základe výsledkov zo škály HADS boli respondenti následne rozdelení do 4 skupín podľa prítomnosti úzkostnej alebo depresívnej symptomatiky. Z celkového počtu respondentov nevykazovalo žiadne príznaky úzkosti a depresie a tvorilo tak kontrolnú skupinu 77 respondentov (25.67%), čisto úzkostné symptómy 33 respondentov (11%), čisto depresívne symptómy 60 respondentov (20%) a symptómy úzkosti aj depresie 135 respondentov (45%).

6 Výskumné metódy

Pre zber údajov bola využitá kvantitatívna metóda zberu prostredníctvom online dotazníka. Jeho vyplnenie bolo anonymné, dobrovoľné a respondentom nebola ponúknutá žiadna incentíva za jeho vyplnenie. V úvode dotazníka boli zozbierané sociodemografické údaje o veku, pohlaví a najvyššom dosiahnutom vzdelaní. V tejto časti bola tiež zahrnutá sebahodnotiacia otázka o úrovni porozumenia anglického textu, s možnosťami ohodnotenia jazykovej úrovne od A0 (neznalosť anglického jazyka) po jazykovú úroveň C2 (expertná znalosť), ktoré boli bližšie vysvetlené

Škála copingového humoru – CHS (Martin & Lefcourt, 1983)

CHS je sedempoložkový dotazník, ktorého cieľom je zmerať mieru do akej jednotlivci využívajú humor ako zvládaciu stratégiu v stresových situáciách. Jeho vnútorná konzistencia (Cronbachova α) sa pohybuje od 0,60 do 0,70 (Burro et al., 2022), čo je v súlade s Cronbachovou alfou zaznamenanou v našom výskume ($\alpha=0,65$). CHS ešte nebol validizovaný pre slovenskú populáciu, bol však preložený do viacerých jazykov a úspešne validizovaný (napr. do taliančiny od Burro et al., 2022). Preto sme predpokladali, že preklad do slovenčiny nenaruší vnútornú konzistenciu a validitu nástroja. Na preklad dotazníka bola využitá metóda spätného prekladu za pomoci študenta psychológie, ktorému nebol poskytnutý originálny text dotazníka. Odpovede dotazníka boli administrované na 4-bodovej Likertovej škále od 1 –nesúhlasím po 4 –súhlasím.

Nemocničná škála úzkosti a depresie – HADS (Zigmond & Snaith, 1983)

Škála pozostáva zo 14 položiek, ktoré tvoria dve samostatné dimenzie pre úzkosť (nepárne položky) a depresiu (párne položky), pričom obsahuje aj reverzné položky. Odpovede sú administrované na štvorbodovej likertovej škále od 0 do 3. Vyhodnotenie dotazníka prebieha na základe hrubého skóre v rozmedzí 0 až 21 pre každú dimenziu samostatne. Na základe výsledkov vieme teda jednotlivcov zaradiť do kategórií 0-7 (norma); 8-10 (hraničné pásmo psychopatológie) a 11-21 (psychopatológia) (Breeman et al., 2014).

Súbor internetových mémov

Pre tvorbu mémového súboru sme využili metódy z výskumov tejto problematiky od Akram et al. (2020) a Gardner et al., (2021). Aj napriek existencii mémového súboru sme sa pre účely našej práce rozhodli vytvoriť vlastný súbor, nakoľko podľa definícií mémov je dôležitá kultúrna a časová relevancia, čo pre mémový súbor využitý na americkej vzorke nebolo pre náš súbor relevantné. Mémový súbor tvorilo dokopy 18 mémov, 6 z každej kategórie – depresívne, úzkostné a neutrálne. Tieto mémy boli vybraté skupinou študentov psychológie na základe vopred stanovených kritérií symptomatiky úzkosti a depresie.

Respondenti následne hodnotili prezentované mémy v 5 kategóriách, na základe výskumu od Akram et al. (2021) a Gardner et al., (2021). Tieto kategórie hodnotili 5 rôznych sfér interpretácie mému a to vtipnosť (*Myslím si, že tento mém je vtipný*); stotožniteľnosť (*Viem sa s týmto mémom stotožniť.*), zdieľateľnosť (*Keby vidím tento mém online, zdieľal/a by som ho.*), potenciál zlepšenia nálady (*Tento mém mi zlepšil náladu.*) a potenciál zlepšenia nálady u človeka s problémami s duševným zdravím (*Myslím si, že tento mém by zlepšil náladu niekomu s úzkosťou alebo depresiou*). Odpovede boli administrované na 5 bodovej Likertovej škále od 1 (silno nesúhlasím) do 5 (silno súhlasím).

7 Výsledky

Na overenie efektu prítomnosti patologickej symptomatiky a typu mému na hodnotenie vtipnosti, stotožniteľnosti a zdieľateľnosti

bol využitý model 4x3 opakovanej analýzy rozptylu (rANOVA). Mauchlyho test ukázal, že predpoklad sféricity nebol splnený ($p < ,001$) a preto bola použitá Greenhouse-Geisserova korekcia na upravenie stupňov voľnosti pri analýze vtipnosti ($\epsilon = ,898$), stotožniteľnosti ($\epsilon = ,968$) a zdieľateľnosti ($\epsilon = ,898$).

Tab.1: Deskriptívna štatistika pre skupiny a typy mémov pre rANOVA

<i>n</i>		vtipnosť		
		<i>M</i>	<i>SD</i>	
Between-Subject Effect				
skupiny	norma	77	3,66	1,4
	úzkostní	33	3,76	2,06
	depresívni	60	3,47	1,52
	úzkostne-depresívni	135	3,59	1,02
Within-Subject Effect				
typy mému	neutrálne	6	3,69	0,95
	depresívne	5	3,7	0,83
	úzkostné	6	3,52	8,31

Vtipnosť

Hypotéza H1 sa nepotvrdila. Medzi jednotlivými skupinami norma, úzkostní, depresívni a úzkostne-depresívni jednotlivci neboli nájdené signifikantné rozdiely pri hodnotení vtipnosti mémov ($F(3,296) = 1,53; p = ,21; \eta^2_p = ,015$).

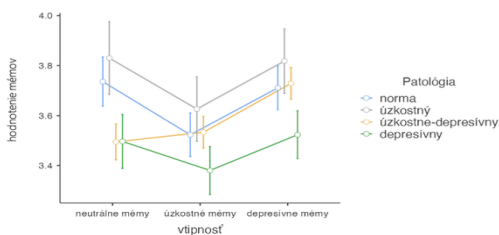
Medzi jednotlivými typmi mémov sme zaznamenali štatisticky významné rozdiely v hodnotení vtipnosti ($F(1,93;573,2) = 10,17; p < ,001; \eta^2_p = ,033$). Respondenti hodnotili ako najvtipnejšie depresívne mémy, ako menej vtipné neutrálne mémy a ako najmenej vtipné úzkostné mémy. Avšak post-hoc testy s Tukeyho korekciou ukázali štatisticky významný rozdiel iba medzi hodnotením vtipnosti neutrálnych a úzkostných mémov ($t(296) = 2,75; p = ,018$) a rozdiel pri hodnotení úzkostných a depresívnych mémov ($t(296) = -5,38;$

$p < ,001$). Rozdiel sme nezaznamenali pri hodnotení neutrálnych a depresívnych mémov. Hypotéza H2 sa preto potvrdila len čiastočne.

Hypotéza H3 sa nepotvrdila. Výsledky interakcie medzi skupinou (patológiou respondentov) a typom mému ukázali signifikantný efekt ($F(1,93;573,2) = 2,33; p = ,031$). Post-hoc testy však ukázali iba rozdiely interakcie u kategórie depresívno-úzkostných a to pri hodnotení neutrálnych a depresívnych mémov, kde hodnotili depresívne mémy ako štatisticky významne vtipnejšie v porovnaní s neutrálnymi a aj úzkostnými respondentami. V iných kategóriách sme rozdiely v hodnotení po interakcií skupiny a typu mému nezaznamenali.

Tab.2: Post-hoc testy interakcie vtipnosti a prítomnosti patológie

typ mému	patológia		typ mému	patológia	<i>t</i>	<i>p</i>
neutrálne	norma	-	neutrálne	depresívni	1,64	0,89
	norma	-	neutrálne	úzkostní	- 0,54	1,00
	norma	-	neutrálne	úzkostne- -depresívni	1,5	0,71
	úzkostne- -depresívni	-	depresívne	úzkostne- -depresívni	-4,15	,003
depresívne	norma	-	depresívne	depresívni	1,45	1,00
	norma	-	depresívne	úzkostne- -depresívni	-0,17	1,00
úzkostné	norma	-	úzkostné	úzkostní	-0,66	1,00
	norma	-	úzkostné	úzkostne- -depresívni	-0,09	1,00
	úzkostne- -depresívni	-	depresívne	úzkostne- -depresívni	-4,45	<.001

Graf 1

Interakcia hodnotenia vtípnosti mémov na základe prítomnosti negatívnej emocionality

Na overenie hypotézy H4, že hodnotenie vtípnosti mémov je závislé od miery využívania copingového humoru a miery prítomnosti negatívnej emocionality sme použili viacnásobnú regresnú analýzu. Miera copingového humoru, prítomnosti depresívnych symptómov a miera úzkostných symptómov boli do analýzy vložené ako prediktory. Hodnotenie jednotlivých skupín mémov (depresívne, úzkostné a neutrálne) boli vložené ako výsledná premenná.

Tab.3: Deskriptívna štatistika pre prediktory hodnotenia vtípnosti mémov

	depresívne mémory			úzkostné mémory			neutrálne mémory		
	<i>t</i>	β	<i>p</i>	<i>t</i>	β	<i>p</i>	<i>t</i>	β	<i>p</i>
CHS	3,19	0,18	,002	3,47	0,2	<,001	2,86	0,17	,005
úzkosť	2,09	0,14	,037	-3,47	0,09	,195	-0,89	-0,06	,377
depresia	-0,09	-0,07	,331	-0,22	-0,02	,823	-1,05	0,07	-,073

Poznámka: *N* = 300, *df* = 296

Tab.4: Výsledky viacnásobnej regresnej analýzy

depresívne mémory			úzkostné mémory			neutrálne mémory		
<i>R</i> ²	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>R</i> ²	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>R</i> ²	<i>F</i>	<i>p</i>
0,049	5,08	,002	0,045	4,69	,003	0,047	4,83	,003

Poznámka: *df* = 3,296

Hypotéza H4 sa nepotvrdila. Zistilo sa, že miera copingového humoru síce štatisticky významne, avšak slabo pozitívne predikovala hodnotenie mémov u všetkých typov mémov avšak miera psychopatológie nedokázala konzistentne predikovať hodnotenie mémov naprieč jednotlivými kategóriami. Taktiež,

miera variability kombinácie prediktorov vysvetľovala len 4,5-4,9% hodnotenia vtipnosti mému.

Diskusia

Na rozdiel od predchádzajúcich štúdií nebol zaznamenaný priamy efekt prítomnosti patológie na hodnotenie vtipnosti mémov a Hypotéza H1 sa nepotvrdila. Potvrdil sa však efekt typu mému na hodnotenie jeho vtipnosti, nakoľko boli zaznamenané štatisticky významné rozdiely v hodnotení vtipnosti neutrálnych a úzkostných mémov, čo je v súlade s výskumom od Akram et al., (2021) a Torres-Marín et al. (2022). Nebol zaznamenaný rozdiel v hodnotení vtipnosti neutrálnych a depresívnych mémov, čo je v rozpore s doterajšími výskumami (Akram et al., 2020; Gardner et al., 2021). Hypotézu H2 sa preto podarilo potvrdiť len čiastočne.

Výsledky tiež naznačujú, že hodnotenie vtipnosti rôznych typov mémov sa mení v závislosti od prítomnosti negatívnej emocionality, čo je v súlade s predošlými výskumami. Avšak nezistila sa žiadna rozdielnosť v hodnotení vtipnosti medzi kontrolnou skupinou a jednotlivcami s negatívnou emocionalitou, čo je v rozpore s týmito zisteniami a hypotéza H3 sa preto nepotvrdila. Zaujímavým zistením bola pozorovanie rozdielov u respondentov s prítomnosťou kombinovanej negatívnej emocionality, ktorá prispievala k rozdielom v hodnotení neutrálnych a depresívnych mémov. Respondenti, u ktorých sa vyskytovala úzkosť aj depresia hodnotili depresívne mémy ako štatisticky významne vtipnejšie v porovnaní s neutrálnymi mémami. Jeden možný vysvetľujúci faktor môže byť skutočnosť, že pri kombinácii úzkosti a depresie sa úzkosť ukázala ako faktor, ktorý prispieva k hyperresponzivite na negatívne informácie a podnety, avšak nie na neutrálne (Fales et al. 2010 podľa Zhang et al., 2022). Táto hyperresponzivita na negatívne informácie sa prejavila aj pri hodnotení úzkostných mémov, kedy úzkostne-depresívny jednotlivci považovali depresívne mémy za vtipnejšie.

Výsledky lineárnej regresie vo všeobecnosti potvrdili pozitívny vzťah medzi úrovňou copingového humoru a hodnotením mémov. Typ mému v tomto vzťahu nehral výraznú rolu a respondenti s vyššou mierou copingového humoru hodnotili neutrálne, úzkostné aj depresívne mémy ako vtipnejšie.

Avšak prediktory negatívnej emocionality (úroveň úzkosti a depresie) sa neukázali ako štatisticky významné prediktory hodnotenia vtipnosti mémov. Rovnako aj kombinácia prediktorov copingový humor a negatívna emocionalita vysvetľovala len 4.5-4.9% rozptylu v miere hodnotenia mémov, čo je zanedbateľná miera. Z toho vyplýva, že na samotné hodnotenie vtipnosti mémov je multifaktoriálne a do tohto vzťahu vstupuje viacero prediktorov. Hypotéza H4 sa preto potvrdila iba čiastočne, nakoľko sa nám podarilo identifikovať copingový humor ako štatisticky významný prediktor avšak jeho samotný efekt aj kombinácia s prediktormi negatívnej emocionality mali na hodnotenie mémov veľmi malý efekt.

Za prínos tejto práce považujeme najmä preskúmanie rozdielov v interpretácií internetových mémov u generácie Z v súvislosti s prítomnosťou negatívnej emocionality. Tieto zistenia prispievajú k rozšíreniu poznatkov o týchto rozdieloch u generácie Z, ktorá internetové mémy aktívne využíva ako spôsob komunikácie. Nasledujúci výskum by sa mal dôkladnejšie zaoberať rozdielmi vo vnímanej stotožniteľnosti s internetovými mémami a analyzovať ďalšie faktory, ktoré okrem prítomnosti negatívnej emocionality prispievajú k pozitívnejšiemu hodnoteniu úzkostných a depresívnych mémov. Pokladáme tiež za prínosné rozšíriť výsledky o kvalitatívne dáta a preskúmať tak hlbšie interpretáciu mémov.

Zistenia o možných rozdieloch v hodnotení vtipnosti mémov môžu byť využité aj v procese psychoterapie, kde by mohlo byť hodnotenie mému využité na reflektovanie aktuálneho stavu klienta podobne ako analýza produktu alebo záznamy v denníku.

Výskum obsahoval aj niekoľko limitácií. Prvou limitáciou je vytvorenie nového mémového súboru. Napriek snahe o vytvorenie čo najaktuálnejšieho a najrelevantnejšieho mémového súboru, niektorí respondenti v záverečnej otvorenej otázke k výskumu uviedli, že mémy im prišli neaktuálne, málo vtipné či nerozumeli ich pop-kultúrnemu kontextu. Aspekt aktuálnosti a relevantnosti mémov je podľa predošlých výskumov kľúčovým aspektom pre ich adekvátnu výpovednú hodnotu (Akram

et al., 2020; Gardner et al., 2021; Akram et al., 2021). Tiež boli zaznamenaná odpovede, ktoré poukazovali na skreslenie hodnotenia, nakoľko mémový obsah bol respondentom príliš známy, čo znížilo mieru hodnotenia ich vtipnosti. To je v súlade so štúdiou od Gardner et al. (2021), kde tiež poukazujú na možnú desenzitiváciu a trivializáciu mémov, zapríčinenú zvýšenou mierou vystavenia mémom. V budúcom výskume by mal byť mémový súbor tvorený aj menej známymi mémami. Ďalšou limitáciou je diverzita vzorky. Aj napriek snahe o čo najväčší záber jednotlivcov z generácie Z, naša vzorka prominentne pozostávala zo študentov vysokých škôl. Okrem toho, dve tretiny našej vzorky tvorili ženy, čo môže spôsobiť, že výsledky nemusia dostatočne reprezentovať pohľad mužskej populácie. Taktiež je tu potencionálne riziko skreslenia výberu vzorky (selection bias), nakoľko respondenti museli spĺňať kritérium určitej úrovne anglického jazyka, čo diskriminovalo jednotlivcov, ktorí nedosahovali túto úroveň. To súvisí s poslednou limitáciou a to je potenciál zovšeobecnenia zistení. Nakoľko sa výskum zamerával na špecifickú skupinu jednotlivcov generácie Z, ktorá ovláda anglický jazyk na úrovni vyššej ako A2, je ťažké tieto zistenia spoľahlivo zovšeobecniť na jednotlivcov z iných generácií.

Záver

Generácia Z dlhodobo vykazuje dlhodobu značné zhoršenie stavu duševného zdravia. Tieto zistenia poskytujú pohľad na to, ako jednotlivci vnímajú a interpretujú internetové mémy v súvislosti s ich vlastným emocionálnym stavom a copingovým humorom. Výsledky poskytli lepšie pochopenie spôsobu, akým generácia Z interpretuje internetové mémy v online priestore a akú rolu v tejto interpretácii zohráva typ mému, negatívna emocionalita a copingový humor. Tieto zistenia umožňujú nahliadnuť do toho, ako jednotlivci z generácie Z využívajú humorné obsahy na internete na zvládanie svojich emocionálnych stavov a ako tieto faktory prispievajú k vnímaniu a interpretácii obsahu.

Zoznam použitej literatúry

AKRAM, U. - DRABBLE, J. - CAU, G. - HERSHAW, F. - RAJENTHRAN, A. A. - LOWE, M. - TROMMELEN, C. - ELLIS, J. (2020). Exploratory study on the role of emotion regulation in perceived valence, humour, and beneficial use of depressive internet memes in depression. *Scientific Reports*, vol.10, no. 1, article number: 899. ISSN 2045-2322.

AKRAM, U. - ELLIS, J. - CAU, G. - HERSHAW, F. - RAJENTHRAN, A. A. - LOWE, M. - TROMMELEN, C. - DRABBLE, J. (2021b). Eye tracking and attentional bias for depressive internet memes in depression. *Experimental Brain Research*, vol. 239, no.2, pp. 575–581. ISSN 0014-4819.

AKRAM, U. - IRVINE, K. - ALLEN, S. - STEVENSON, J. C. - ELLIS, J. - DRABBLE, J. (2021). Internet memes related to the COVID-19 pandemic as a potential coping mechanism for anxiety. *Scientific Reports*, vol. 11, no.1, article number: 22305. ISSN 2045-2322.

American Psychological Association. (2023) *Stress in America 2023*. [online] [citované 22.01.2024] Dostupné na internete: <https://www.apa.org/news/press/releases/stress/2023/collective-trauma-recovery>

American Psychological Association. (2020). *Stress in America 2020: National Mental Health Crisis*. [citované 22.01.2024] Dostupné na internete: <https://www.apa.org/news/press/releases/stress/2020/report-october>

ASMS Vision Boards (2022). Kľúčové zistenia a závery diskusného panelu ASMS Vision boards. [online] [citované 22.01.2024] Dostupné na internete: <https://www.akosamateslovensko.sk/tema/vision-boards/>

BREEMAN, S.- COTTON, S. - FIELDING S. – JONES, G.T. (2014). Normative data for the Hospital Anxiety and Depression Scale. *Qual Life Res.* vol.24, no.2, pp. 391-8. ISSN 0962-9343.

CAUBERGHE, V. - VAN WESENBEECK, I. - DE JANS, S. - HUDDERS, L. - PONNET, K. (2021). How Adolescents Use Social Media to Cope with Feelings of Loneliness and Anxiety During COVID-19 Lockdown. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, vol. 24, no. 4, pp. 250–257. ISSN 2152-2723.

COMPAS, B. E. - JASER, S. S. - BETTIS, A. H. - WATSON, K. H. - GRUHN, M. A. - DUNBAR, J. P. - WILLIAMS, E. - THIGPEN, J. C. (2017). Coping, emotion regulation, and psychopathology in childhood and adolescence: A meta-analysis and narrative review. *Psychological Bulletin*, vol.143, no. 9, pp. 939–991. ISSN 0033-2909

DIMOCK, M. (2019). Where Millennials end and Generation Z begins | Pew Research Center. [online] [citované 22.01.2024] Dostupné na internete: <https://pewrsr.ch/2szqtjz>

DOLOT, A. (2018). The characteristics of Generation Z. *E-Mentor*, vol. 74, pp. 44-50. ISSN 1731-6758.

ELGABALAWY, R. - SOMMER, J. L. (2021). “We Are at Risk Too”: The Disparate Mental Health Impacts of the Pandemic on Younger Generations. *The Canadian Journal of Psychiatry*, vol.66, no.7, pp. 634–644. ISSN 1497-0015.

EURES (2023). Generácia Y a Z na pracovisku: podobnosti a rozdiely. [online] [citované 22.01.2024] Dostupné na internete: https://eures.europa.eu/millennials-and-gen-z-workplace-similarities-and-differences-2023-03-02_sk#:~:text=Kto%20patr

GARDNER, K. J. - JABS, N., DRABBLE, J. - AKRAM, U. (2021). Humor styles influence the perception of depression-related internet memes in depression. *Humor: International Journal of Humor Research*, vol. 34, no.4, pp. 497–517. ISSN 0933-1719.

GRELLE, K. - SHRESTHA, N. R. - XIMENES, M. C. - PERROTTE, J. K., CORDARO, M. - DEASON, R. G. - HOWARD, K. (2023). The generation gap revisited: generational differences in mental health, maladaptive coping behaviors, and Pandemic-Related concerns during the initial COVID-19 pandemic. *Journal of Adult Development*, vol. 30, no. 4, pp. 381–392. ISSN 1068-0667.

GUENSBERGERG, E. - ADAMIŠOVÁ, D. - HERETIK, A. - VAJDÍČKOVÁ, K. (1982). Možnosti diagnostického využitia interpretácie vtipov. *Československá psychiatria*, vol. 78, pp. 328-387. ISBN 0069-2336.

HAM, C. D. - LEE, J. - HAYES, J. L. - BAE, Y. H. (2018). Exploring sharing behaviors across social media platforms. *International Journal of Market Research*, vol. 61, no. 2, pp. 157–177. ISSN 1470-7853.

HERETIK, A. - VAJDÍČKOVÁ, K. (2004). Test vtipu po 25 rokoch. *Psychiatria*, vol. 2, pp. 72-74. ISBN 1335-423X.

KARIKO, A. T. - ANASIH, N. (2019). Laughing at one's self: A study of self-reflective internet memes. *Journal of Physics: Conference Series*, article number: 1175, ISSN 1742-6596.

MARTIN, R. A.- LEFCOURT, H. M. (1983). Sense of humor as a moderator of the relation between stressors and moods. *Journal of Personality and Social Psychology*, vol.45, no.6, pp. 1313–1324. ISSN 0022-3514.

MORGAN, J. - SMITH, R. - SINGH, A. (2019). Exploring the role of humor in the management of existential anxiety. *Humor: International Journal of Humor Research*, vol. 32, no. 3, pp. 433–448. ISSN 0933-1719.

Myrick, J. G. - Nabi, R. L. - Eng, N. (2022). Consuming memes during the COVID pandemic: Effects of memes and meme type on COVID-related stress and coping efficacy. *Psychology of Popular Media*, vol. 11, no.3, pp. 316–323. ISSN 2689-6567.

REELFS, J. H.,-HOHLFELD, O.- HENCKELL, N. (2022). Differences in social media usage exist between Western and Middle-East countries. Cornell University. <https://doi.org/10.48550/arxiv.2201.12892>.

SIMIONE, L. - GNAGNARELLA, C. (2023). Humor Coping Reduces the Positive Relationship between Avoidance Coping Strategies and Perceived Stress: A Moderation Analysis. *Behavioral Sciences*, vol. 13, no. 2, pp. 179. ISSN 2076-328X.

TORRES-MARÍN, J. - NAVARRO-CARRILLO, G. - EID, M. - CARRETERO-DIOS, H. (2022). Humor styles, perceived threat, funniness of COVID-19 memes. *Journal of Happiness Studies*, vol. 23, no. 6, pp. 2541–2561. ISSN 1573-7780.

TREPTE, S. & MASUR, P. K. (2016). Cultural differences in media use, privacy, and self-disclosure. Research report on a multicultural survey study. University of Hohenheim. [online] [citované 22.01.2024] Dostupné na internete: <http://opus.uni-hohenheim.de/volltexte/2016/1218/>

TWENGE, J. M. - COOPER, A. - JOINER, T. E. - DUFFY, M. E. - BINAU, S. G. (2019). Age, period, and cohort trends in mood disorder indicators and suicide-related outcomes in a nationally representative dataset, 2005–2017. *Journal of Abnormal Psychology*, vol. 128, no. 3, pp. 185–199. ISSN 1939-1846.

VILLALBA, A.- STANLEY, J. T.- VALE, M. T.- TURNER, J. R.- HOUSTON, M. L. (2023). Age differences in using humor to cope during a pandemic. *Humor: International Journal of Humor Research*, vol. 36, no. 1, pp. 51–74. ISSN 0933-1719.

WONG, E. - HOLYOAK, K. J. (2021). Cognitive and motivational factors driving sharing of internet memes. *Memory & Cognition*, vol. 49, no. 5, pp. 863–872. ISSN 0090-502X

ZHANG, Y.- BOEMO, T.- QIAO, Z., TAN, Y. - LI, X. (2022). Distinct effects of anxiety and depression on updating emotional information in working memory. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, vol. 20, no. 1, pp 544. ISSN 1660-4601.

ZIGMOND, A.S - SNAITH, R.P. (1983) The hospital anxiety and depression scale. *Acta Psychiatr Scand.* vol 67, no. 6, pp. 361-370. ISSN 0001-690X.

VZŤAHY MEDZI ZÁVÄZKOM K ORGANIZÁCIÍ A SPOKOJNOSŤOU ZAMESTNANCOV PRI POSUDZOVANÍ ROZDIELOV V TÝCHTO PREMENNÝCH VZHĽADOM NA VEREJNÝ A SÚKROMNÝ SEKTOR

RELATIONSHIPS BETWEEN ORGANIZATIONAL COMMITMENT AND EMPLOYEE SATISFACTION WHILE ASSESSING DIFFERENCES IN THESE VARIABLES CONSIDERING THE PUBLIC AND PRIVATE SECTOR

Peter FEIX

Centrum poradenstva a prevencie, Bratislava

Abstrakt: Cieľom práce je preskúmať problematiku organizačného záväzku a jeho komponentov vo vzťahu s pracovnou spokojnosťou zamestnancov a pracovným sektorom, v ktorom pôsobia. Výskum sa zameriava na preskúmanie vzťahov medzi pracovnou spokojnosťou a celkovým organizačným záväzkom a jeho komponentmi (afektívny, normatívny a záväzok zotrvania). Práca sa tiež zaoberá skúmaním rozdielov v premenných organizačných záväzkoch a pracovná spokojnosť u zamestnancov pracujúcich v súkromnom a verejnom sektore. Výskumnú vzorku tvorilo 158 participantov. Z hľadiska metód sa jedná o kvantitatívny výskum. Pri zbere dát sme na meranie premenných použili Agregáčnú škálu pracovnej spokojnosti a dotazník záväzku k organizácii. Výsledky kvantitatívnej analýzy naznačujú signifikantné stredne silné pozitívne korelácie medzi pracovnou spokojnosťou a všetkými komponentmi organizačného záväzku. Nenašli sme žiadne signifikantné rozdiely na premenných organizačných záväzkoch a pracovná spokojnosť medzi ľuďmi pracujúcimi v súkromnom a verejnom sektore. Výsledky lineárnej regresie naznačujú, že pracovná spokojnosť zamestnancov je významným prediktorom variability premenných afektívnych záväzkoch a záväzkoch zotrvania.

Kľúčové slová: spokojnosť zamestnancov, súkromný sektor, verejný sektor, záväzok k organizácii

1 Organizačný záväzok

Nespočetné množstvo výskumov a literatúry je venovaných fenoménu organizačného záväzku, ktorý je v súčasnej dobe všeobecne považovaný za jeden z najdôležitejších pracovných

postojov vôbec. Ide o postoj, ktorý sa nie len že podieľa na pracovnom správaní zamestnancov, ale i prispieva k odlišnostiam a odchýlkam v takomto správaní. Obecne sa predpokladá, že prínos tohto postoja je skôr pozitívny v zmysle, že prispieva k lepšiemu správaniu jedinca v organizácii, pričom pod týmto správaním si predstavujeme nie len pracovný výkon zamestnanca vzhľadom na jeho povinnosti, úlohy a zodpovednosti, ale patrí sem tiež jeho správanie vo vzťahu ku svojim kolegom, tímu, oddeleniu, v ktorom pracuje, a samozrejme voči samotnej organizácii.

Organizačný záväzok predstavuje psychologický stav jedinca, ktorý charakterizuje jeho vzťah k organizácii a vplýva na rozhodnutie jedinca pokračovať v organizácii alebo ju opustiť (Meyer, Allen, 1991). Viacerí autori sa zhodujú, že psychologická väzba medzi zamestnancom a zamestnávateľom predstavuje dôležitý prediktor postojov a správania týkajúcich sa práce (Mathieu, Zajac, 1990; Meyer et al. 2002), výskumy ukazujú, že zamestnanci so silnejším organizačným záväzkom považujú prácu sa viac zmysluplnú, sú odhodlanejší pracovať dobre i v zložitých situáciách (Sinclair et al. 2005). A najmä chcú ostať v danej organizácii a usilovnejšie pracovať na dosahovaní jej cieľov (Luthans, McCaul, Dodd, 1985). Meyer a Allen (1991) domnievajú, že na organizačný záväzok je možné vnímať z viacerých hľadísk ako: afektívne pripútanie k organizácii; vnímané náklady spojené s opustením organizácie; a vnímaná povinnosť ostať v organizácii. Pričom všetky tri pohľady možno považovať za tri komponenty, ktoré sa spoločne podieľajú na vytváraní záväzku jedinca ku svojej organizácii. Inými slovami, celkový organizačný záväzok pozostáva z afektívneho záväzku, záväzku zotrvania a normatívneho záväzku. Pričom afektívny záväzok predstavuje jedincove emocionálne pripútanie k organizácii, jeho identifikáciu s firmou a jeho zaangažovaním sa. Záväzok zotrvania zasa odzrkadľuje mieru uvedomovania si nákladov spojených s opustením organizácie. A normatívny záväzok reflektuje pociťovanie povinnosti vytrvať v organizácii. Podľa autorov jedinca môžu prežívať všetky formy záväzku súčasne na rôznych úrovniach. Niektorí môžu cítiť silnú túžbu zotrvať v organizácii, avšak priemernú potrebu a minimálnu povinnosť,

a naopak. Pričom autori (Meyer, Allen, 1991) tiež očakávajú, že vo vzájomnej interakcii komponenty ovplyvňujú jedincovo správanie.

2 Antecedenty organizačného záväzku v modernom výskume

V súvislosti s afektívnym záväzkom podľa Mowdaya et al. (1982) môžeme hovoriť o štyroch kategóriách antecedentov. Ide o personálne a štrukturálne charakteristiky, charakteristiky týkajúce sa práce a pracovné skúsenosti. Suman a Srivastva (2012) delia antecedenty organizačného záväzku na dva podtypy. Prvý typ predstavujú osobné charakteristiky jedinca akými sú vek, pohlavie, rasa, osobnosť a postoje. Na druhej strane sú charakteristiky organizácie ako napríklad štrukturálne vlastnosti organizácie a charakter samotnej práce a pracovnej pozície. Záväzok pokračovania predstavuje rozpoznanie nákladov spojených s odchodom z organizácie, a preto podľa Meyera a Allena (1991) čokoľvek, čo zvýši mieru vnímaných nákladov, môže byť považované za antecedent. Už Becker (1960) hovoril o tom, ako záväzok vzniká, keď jedinec vytvára určité bočné náklady, ktoré by mohli byť stratené opustením organizácie. Tieto vklady môžu mať u jedincov rôzne podoby a formy a predstavujú antecedenty vzniku záväzku. Môže ísť o hrozbu plytvania časom, úsilím na dosiahnutie nepremostiteľných zručností, ktoré by sa v inej práci alebo živote nemuseli dať uplatniť, strata atraktívnych benefitov, zrieknutie sa seniorských privilégií, prerušenie osobných vzťahov a podobne. Wiener (1982) navrhol, že pocitovanie povinnosti zotrvať v organizácii môže vychádzať z internalizácie normatívnych tlakov buď po vstupe do organizácie (organizačná socializácia), alebo pred samotným vstupom (socializácia v rodine, kultúre). Pričom normatívny záväzok je možné rozvinúť, a to poskytnutím odmeny vopred (školenie, výcvik, semináre) čím možno u jedinca vyvolať pocit povinnosti oplácať tieto benefity organizácii pripútaním sa k nej. Výskumy naznačujú, že za konkrétne antecedentné podmienky vplývajúce na vznik a úroveň organizačného záväzku môžeme považovať organizačnú podporu či psychologické posilnenie (Gelens et al. 2015; Yagalakshmi, Suganthi, 2018), vnímané charakteristiky organizácie, osobnostné charakteristiky

jedinca (Suman, Srivastava, 2012), porušenie psychologického kontraktu (Coyle-Shapiro, Parzefall, 2008, Galić et al., 2016), kultúra a subkultúry organizácie (Azizollah et al., 2016), leadership (Delegach et al. 2017), organizačná klíma (Woznyj et al., 2018).

3 Pracovný výkon a javy s organizačným záväzkom

Doterajšie štúdie priniesli ohľadne vzťahu afektívneho organizačného záväzku AC a pracovného výkonu nekonzistentné zistenia (Mathieu, Zajac, 1990; Leroy et al., 2012). Wang et al. (2018) sa domnievajú, že dôvodom týchto nekonzistentných výsledkov bude pravdepodobne prítomnosť ďalších faktorov moderujúcich dané vzťahy. Autori sa pri svojom bádání inšpirovali Blauovou teóriou sociálnej výmeny SET (Blau, 1964), podľa ktorej zamestnanci, ktorí sú afektívne naviazaní na svoju organizáciu sú motivovaní udržiavať pozitívnu sociálnu výmenu s organizáciou prostredníctvom žiadaného organizačného správania, akým je pracovný výkon. Avšak táto teória má isté medzery, pretože nevysvetľuje, kedy jedinci so vysokým AC dosahujú nižší výkon, alebo naopak zamestnanci s nízkym záväzkom dosahujú rovnaký výkon ako zamestnanci s vyšším záväzkom. Na tento fakt poukazujú i Wang et al. (2018), podľa ktorých, je odpoveďou koncept perspektívy zdrojov (Hobfoll, 2001). Pretože perspektíva zdrojov vo vzťahu AC a pracovného výkonu zohľadňuje jedincove hodnotenie zdrojov súvisiacich s výkonom. Z teórie možno indukovať predpoklad, že väzba AC a pracovný výkon, bude silnejšia, pokiaľ jedinci vnímajú benefity z výmeny zdrojov ako cennejšie. Na možné vplyvy záväzku upozornili viacerí výskumníci, ktorí identifikovali organizačný záväzok ako možný prediktor spokojnosti s prácou (Spence a Laschinger et al. 2004); občiansko- organizačné správanie OCB (Mowday, 1998; LaMastro, 2000), absentizmus a odliv zamestnancov (Buchanan, 1974; Mathieu, Zajac, 1990), organizačný výkon (Mowday, 1998), vnímaná organizačná podpora (LaMastro, 2000; Mowday, 1998), produktivita (Mathieu, Zajac, 1990), retrospektívna racionalizácia (Meyer, Allen, 1991) a iné.

4 Pracovná spokojnosť

Spokojnosť s prácou predstavuje ďalší pracovný postoj vedľa organizačného záväzku, ktorým sa v našej práci budeme zaoberať, vzhľadom na tvrdenia niektorých výskumníkov (Lee et al. 2000), podľa ktorých je spokojnosť s prácou jedným z antecendentov OC. Najskôr si však predstavíme koncept pracovnej spokojnosti z hľadiska teoretických príspevkov a definícií výskumníkov zaoberajúcich sa touto oblasťou pracovnej psychológie. Jednou z najznámejších definícií spokojnosti s prácou je nepochybne tá, ktorú vyslovil Locke (1976). Podľa autora je pracovná spokojnosť príjemný alebo pozitívny emocionálny stav, ktorý je dôsledkom hodnotenia jedincových pracovných skúseností. Cranny et al. (1992) zhrnuli tvrdenia ďalšej skupiny výskumníkov do všeobecnejšej definície, ktorá považuje pracovnú spokojnosť za afektívnu reakciu jedinca na prácu vychádzajúcu z porovnania aktuálnych výnosov a tých výnosov, ktoré by boli želané. Hulin a Judge (2003) predpokladajú, že spokojnosť s prácou predstavuje multidimenzionálne psychologické odpovede jedinca na jeho prácu. Tieto odpovede sa vyznačujú kognitívnymi (hodnotiacim), afektívnymi (emocionálnymi) a behaviorálnymi komponentmi. Autori (Hulin, Judge, 2003) týmto konceptom mienia interné kognitívne a afektívne stavy, ktoré sú prístupné prostredníctvom verbálnych alebo behaviorálnych a emocionálnych odpovedí.

Judge a Klinger (2008) na základe predchádzajúcich výskumov kategorizujú tri rôzne prístupy k vysvetleniu ako dochádza ku vzniku spokojnosti s prácou:

1. Situačný prístup – zahŕňa teórie, podľa ktorých je spokojnosť s prácou výsledkom charakteru jedincovej práce a ďalších aspektov pracovného prostredia.
2. Dispozičný prístup – tvrdí, že pracovná spokojnosť je vlastná každému jedincovi na základe jeho osobnostnej štruktúry.
3. Interaktívny prístup – tento prístup zdôrazňuje interakciu situačných a osobnostných faktorov, ktorej výsledkom je spokojnosť s prácou.

5 Pracovná spokojnosť a organizačný záväzok

Pracovná spokojnosť (JS) je všeobecne považovaná za jeden z významných prediktorov pracovného správania, vrátane fenoménu organizačného záväzku. Vo vzťahu k OC môžeme o spokojnosti s prácou uvažovať ako o jeho antecedente. Pričom signifikantné vzťahy OC a pracovnej spokojnosti podporuje množstvo empirického výskumu (Ayeni, Phopoola, 2007; Warsi et al. 2009; Martinez-Sanchez, 2018). Warsi et al. (2009) sa pokúšali analyzovať vzťahy medzi pracovnou motiváciou, celkovou JS a OC u zamestnancov súkromného sektoru v Pakistane. Výsledky preukázali silné a štatisticky významné korelácie medzi OC a JS. Na podobné zistenia prišli i Martinez-Sanchez et al. (2018), ktorí primárne skúmali efekt pracovno-rodinných politík na zamestnancovu JS a jeho AC. Ardeshiri et al. (2015; in Esmaeilpour, Ranjbar, 2018) taktiež zistili pozitívne a signifikantné vzťahy medzi týmito premennými u zamestnancov banky, a podľa autorov jedinici s vyššími hodnotami týchto premenných preukazovali vyššiu kvalitu služieb, v porovnaní s jedincami s nižším OC a JS. Vysoké pozitívne korelácie ($r = 0.71, p < 0.01$) preukázali i Law a Guo (2015), ktorí sa rozhodli skúmať vzťahy nádeje a seba-účinnosti s JS, pracovným stresom a OC u nápravno-výchovných dôstojníkov tajwanského väzenského systému. Veľmi podobné korelácie ($r = 0.75, p < 0.01$) našli i Lambert et al. (2015). Podľa Anariho (2012) logickým vysvetlením tohto vzťahu by mohlo byť že OC je funkciou JS. Pretože rôzne dimenzie pracovnej spokojnosti ako napríklad spokojnosť s platom, spolupracovníkmi, vedením a prácou samotnou predstavujú základné potreby zamestnancov, ktoré ak budú naplnené, tak pravdepodobnosť výskytu vyššieho záväzku bude väčšia. Podľa niektorých odborníkov (Mowday et al. 1982; Gaertner, 1999) JS predchádza a podieľa sa na vzniku OC. Autori sa domnievajú, že vytváranie uspokojujúcich pracovných pozícií pre zamestnancov zvýši ich záväzok voči organizácii, a tak dôjde k zníženiu ich odchodu z organizácie a s ním spojených nákladov. Na druhej strane Lund (2003) predpokladá, že vyššie úrovne OC produkujú u zamestnancov JS. Podľa tohto názoru si pracovníci upravujú úroveň svojej JS, aby korešpondovala s ich úrovňami

OC. S tým súvisí i O'Reillyho a Caldwellova (1980) perspektíva z hľadiska, ktorej si jedinci vytvárajú postoje konzistentné so situáciami, ku ktorým sa považujú byť viazaní. Tretie stanovisko (Lance, 1991) predstavuje tvrdenie, že vzťah medzi OC a JS je z hľadiska kauzality recipročný. Avšak autor dodáva, že vzťah smerom od JS k OC je omnoho silnejší ako naopak. Jedným z predstaviteľom štvrtej skupiny ohľadom názoru na kauzalitu medzi JS a OC je Currivan (1999), ktorý predpokladá, že medzi týmito premennými nemusia byť žiadne kauzálne vzťahy. Pričom toto tvrdenie argumentujú tým, že OC aj JS byť ovplyvňované iným determinantom, ktoré s podieľajú na vzniku pozorovaných vzťahov medzi premennými. Štvrtým pohľadom sa inšpiroval i Rayton (2006), podľa ktorých oba postoje JS a OC sú ovplyvňované demografickými faktormi a tiež faktormi organizačnej politiky. Zistilo sa, že signifikantnými spoločnými determinantami oboch premenných boli pracovná rutinizácia, spokojnosť s platom a pracovná zainteresovanosť.

6 Pracovný záväzok a spokojnosť z hľadiska pracovného sektora

Almintisir a Subramaniam (2012) uvádzajú, že spokojnejší s prácou sú ľudia zamestnaní v súkromnom sektore. Autori porovnávali dve spoločnosti v oblasti oceliarskeho priemyslu v Lýbii, s tým že jednu firmu vlastnil štát a druhá patrila súkromnej osobe. Výskumníci sa zamerali na spokojnosť zamestnancov z hľadiska toho ako vnímali výber manažérov, zdieľanie podkladov a systém spätnej väzby, a stimuly a odmeňovací systém. Podobný názor majú i Buka a Bilgic (2010), ktorí sa vo svojom výskume zamerali na rozdiely v pracovných postojoch medzi učiteľmi stredných súkromných a verejných škôl. Vychádzali z predpokladu, že súkromné a verejné školy sa líšia vo viacerých aspektoch, ako napríklad v plate, fyzickom prostredí, charakterom súboru študentov a v ďalších faktoroch, ktoré môžu prispievať k rôznej spokojnosti. Učitelia súkromných škôl nie len, že dosahovali vyššie skóre na premennej pracovná spokojnosť, ale dosahovali i vyššie skóre na premennej organizačný záväzok oproti učiteľom na štátnych školách. Houston (2000) dodáva, že zamestnanci súkromného sektoru viac oceňujú vonkajšie aspekty

práce, kde patrí napríklad platová úroveň a ďalšie výhody, a na druhej strane sú zamestnanci verejného sektora, pre ktorých sú dôležitejšie pracovné podmienky, kolegovia a pod. Pričom ak sú tieto aspekty práce u jedincov naplnené, môžeme predpokladať, že to povedie k ich spokojnosti. V oblasti výskumu organizačného záväzku z hľadiska pracovného sektora sa názory taktiež rôznia. Jedna skupina autorov sa domnieva, že jedinci pracujúci v súkromnom sektore majú väčší OC v porovnaní so zamestnancami verejného sektora (Boyne, 2002; Lyons et al. 2006). Boyne (2002) sa domnieva, že táto odlišnosť medzi sektormi vyplýva z neflexibilného personálneho systému a tým, že vo verejnom sektore absentuje spojenie medzi výkonom a odmenou. Inými slovami odmena nestúpa priamo úmerne s výkonom zamestnanca. Na druhej strane podľa Perryho (2004), ktorý skúmal do akej miery dôvera k vedúcim prispieva k organizačnému záväzku, zistil, že jedinci zamestnaní vo verejnom sektore dosahovali vyššie skóre na premennej OC v porovnaní so zamestnancami súkromného sektora. Podobné zistenia priniesli i Kumari a Priya (2017), pričom na základe výsledkov manažéri verejného bankového sektora dosahovali vyššie skóre na všetkých komponentoch OC v porovnaní s manažérmi pracujúcimi v súkromnom sektore. Na nejednoznačnú problematiku vo výskume nadviazali Hansen a Kjeldsen (2018), ktorí sa domnievali, že na rozdiely v OC medzi sektormi vplývajú rôzne individuálne a organizačné faktory, ktoré tieto vzťahy mediujú. Autori nenašli žiadne významné vzťahy medzi jednotlivými sektormi a afektívnym organizačným záväzkom. Avšak zistili, že niektoré zo skúmaných premenných sa podieľali na variáciách na premennej OC. Konkrétne premenná hierarchia negatívne mediovala vzťah medzi verejným sektorom a AC, zatiaľ čo motivácia k verejnej službe a vnímaný participačný manažment pozitívne mediovali tento vzťah.

7 Výskumná analýza pracovného záväzku a spokojnosti z hľadiska pracovného sektora

7.1 Výskumné ciele

Cieľom našej práce bolo zistiť do akej miery spolu súvisia pracovné postoje, teda organizačný záväzok a pracovná spokojnosť.

Testovaním našej hypotézy sme sa snažili zistiť, či existuje signifikantný pozitívny vzťah medzi pracovnou spokojnosťou a organizačným záväzkom. Túto otázku si kladieme na základe predchádzajúcich výskumov (Warsi et al. 2009; Lambert et al. 2015; Law, Guo, 2015), ktoré našli pozitívny signifikantný vzťah medzi týmito premennými. Naším ďalším cieľom bolo pokúsiť sa nájsť rozdiely v pracovnom správaní jedincov na základe sektora, v ktorom dotyční pracujú, opäť z hľadiska postojov. V tomto smere sú našimi východiskami nasledovné štúdie (Lyons et al. 2006; Sharma, Jyoti, 2006; Buka, Bilgic, 2010; Almintisi, Subramaniam, 2012, Kumari, Priya 2017; Hansen, Kjeldsen, 2018), ktoré sa síce líšia medzi sebou v názoroch na súvis sektora s organizačným záväzkom, avšak nepopierajú rozdiely v premennej u jedincov podľa ich príslušnosti k danému sektoru. To isté sa týka i pracovnej spokojnosti, i keď v tej oblasti výskumu sme postrehli menšie inkonzistencie.

7.2 Hypotéza a výskumné otázky

H11: Medzi skóre na organizačný záväzok a skóre pracovna spokojnosť je signifikantný pozitívny vzťah.

VO1: Existujú medzi ľuďmi pracujúcimi vo verejnom a súkromnom sektore rozdiely z hľadiska úrovne ich pracovnej spokojnosti?

VO2: Existujú medzi ľuďmi pracujúcimi vo verejnom a súkromnom sektore rozdiely z hľadiska úrovne ich organizačného záväzku?

7.3 Vzorka, zber dát

Výskumnú vzorku v našej práci tvorilo 158 participantov. Všetci participant pre účely našej práce boli v dobe priebehu výskumu zamestnaní. Z toho počet žien bol 108 a počet mužov bol 50. Veková hranica participantov bola od 19 do 60 rokov. Priemerný vek participantov bol 34,92 rokov. Z hľadiska vzdelania sa nášho výskumu zúčastnilo 98 (62%) ľudí s vysokoškolským vzdelaním, z toho 4 (2,5%) ľudia absolvovali postgraduálne štúdium. Zvyšok teda 60 (38%) participantov malo ukončené iba stredoškolské vzdelanie. Pri opytovaní na sektor, v ktorom jedinci pôsobia sme zistili, že z našej vzorky 99 (62,7%) participantov pracovalo v súkromnom sektore, teda v privátne vlastnených organizáciách

a firmách. Zatiaľ čo 59 (37,3%) ľudí pracovalo v dobe výskumu vo verejnom sektore, čiže v organizáciách riadených štátom. Dáta sme od participantov získali prostredníctvom online dotazníka prostredníctvom služby Google, pozostávajúceho z metodík merajúcich skúmané premenné, ktorým sa venujeme nižšie. Výber participantov bol uskutočnený náhodilo, pričom niekedy sa tento spôsob zberu dát, nazýva i „výber snehovou guľou“. Jedná sa teda o nenáhodný výber, kedy známy oslovujú svojich známych a tí zasa svojich známych, atď.

7.4 Metódy získavania dát

Ako kvantitatívne metódy obsiahnuté v našom online dotazníku sme použili Agregáčnú škálu pracovnej spokojnosti od González-Romá a Hernández (2016), ktorá slúži na meranie pracovnej spokojnosti zamestnancov. Škálu tvorí 13 položiek, resp. výrokov na ktoré participanti odpovedali, do akej miery sú spokojný s jednotlivými aspektami práce na Likertovej škále od 1=“veľmi nespokojný do 6=“veľmi spokojný“. Medzi meranými aspektami spokojnosti práce boli samotná práca, platové podmienky, príležitosti k povýšeniu, fyzikálne pracovné podmienky, vedenie firmy, manažment ľudských zdrojov, manažment firmy, osobné vzťahy s kolegami, celková spokojnosť s organizáciou, fungovanie pracovného tímu, koordinácia tímu, spoločné rozhodovanie. Príkladom jednej z položiek je: „Plat, ktorý dostávate.“ Cronbachova alfa pre túto škálu bola $\alpha = 0,924$; čo značí vysokú reliabilitu tejto výskumnej metodiky. Našou druhou metodikou bol revidovaný dotazník záväzku k organizácii od Meyer at al. (1993). Skúmanou premennou bola premenná organizačný záväzok jedinca voči spoločnosti, v ktorej pracuje, konkrétne jeho komponenty, a to afektívny záväzok, záväzok zotrvania a normatívny záväzok. Túto premennú sme merali prostredníctvom Meyer Allenovho (2003) Dotazníka záväzku k organizácii, ktorý sa skladá z 18 položiek, na ktoré mohli participanty odpovedať na Likertovej škále od 1=“úplne nesúhlasím do 7=“úplne súhlasím“. Príkladom použitej položky je: „Problémy spoločnosti riešim akoby boli moje vlastné.“ Podrobením jednotlivých položiek Dotazníka záväzku k organizácii analýze reliability sme zistili Cronbachovu alfu

s hodnotou $\alpha = 0,807$. **Jednotlivé subškály dosahovali nasledovné hodnoty: pre afektívny záväzok bola $\alpha = 0,818$; pre záväzok zotrvania bola $\alpha = 0,737$; pre normatívny záväzok $\alpha = 0,743$.**

7.5 Výsledky

Pri skúmaní dát našej vzorky sme zistili, že so stúpajúcim vekom participantov stúpala i úroveň ich organizačného záväzku. Pričom demografická premenná vek participanta dosahovala najsilnejšiu koreláciu so záväzkom zotrvania ($r = 0,238$; $p = 0,001$) a menej silnú, ale tiež významnú koreláciu s afektívnym záväzkom ($r = 0,181$; $p = 0,02$). Rozdiely na premenných pracovná spokojnosť a organizačný záväzok z hľadiska pohlavia a úrovne vzdelania sa nepreukázali.

Výsledok testu normality bol štatisticky významný aj pri testovaní premennej pracovná spokojnosť, normatívny záväzok a záväzok zotrvania. Nesignifikantnosť výsledku testu sa prejavila iba pri afektívnom záväzku a celkovom organizačnom záväzku. Konštatujeme, že podmienka normality rozloženia daných premenných (okrem celkového a afektívneho organizačného záväzku) bola s nadnáhodnou pravdepodobnosťou porušená. Rozhodli sme sa preto pre použitie neparametrických štatistických metód, pre ciele našej práce. Konkrétne sme sa rozhodli skúmať vzťahy medzi premennými výpočtom Spearmanovho Rho a Mann-Whineyho U test pri posudzovaní rozdielov v pracovnej spokojnosti a organizačnom záväzku medzi skupinami participantov z hľadiska ich zaradenia v pracovnom sektore. Pri testovaní našej hypotézy sa naplnil náš predpoklad. Medzi premennou organizačný záväzok a pracovná spokojnosť sme našli pozitívne signifikantné vzťahy ($r = 0,431$; $p = 0,004$). Podľa toho usudzujeme, že spokojnejší ľudia so svojou prácou dosahujú vyššiu úroveň organizačného záväzku oproti menej spokojným jedincom. Z toho dôvodu našu hypotézu prijímame. V súvislosti s týmito zisteniami nás zaujímalo, ako s pracovnou spokojnosťou korelujú i jednotlivé komponenty organizačného záväzku. Prekvapili nás stredne silné pozitívne korelácie medzi afektívnym záväzkom a pracovnou spokojnosťou ($r = 0,685$; $p = 0,000$) a trochu menej, ale tiež stredne silné pozitívne korelácie medzi normatívnym záväzkom a spokojnosťou ($r = 0,484$;

$p = 0,000$). Negatívny vzťah sme namerali v súvislosti so záväzkom zotrvania a pracovnou spokojnosťou ($r = -0,277$; $p = 0,000$), pričom takisto išlo o štatisticky významnú koreláciu. Môžeme teda s veľkou pravdepodobnosťou povedať, že zamestnanci, ktorí sú spokojnejší so svojou prácou budú dosahovať vyšší afektívny a normatívny záväzok ku svojej organizácii a nižší záväzok zotrvania oproti menej spokojným pracovníkom. S cieľom testovať naše dve výskumné otázky sme sa rozhodli použiť neparametrický Mann-Whitneyho U Test, pomocou ktorého sme testovali rozdiely v pracovnej spokojnosti a organizačnom záväzku u jedincov z hľadiska sektora, v ktorom pracujú. Pri testovaní našich výskumných otázok neboli nájdené žiadne významné rozdiely na premennej organizačný záväzok a pracovná spokojnosť. Pri testovaní premennej sektor a organizačný záväzok sme zistili, že jedinci pracujúci v súkromnom sektore dosahovali priemerné poradie 78,49 a účastníci pracujúci vo verejnom sektore zasa priemerné poradie 81,19. Čiže rozdiely medzi skupinami v podstate nie sú. Mann-Whitneyho U bolo 2820,500; $p = 0,719$ a $Z = -0,360$. Pri testovaní premennej sektor a pracovná spokojnosť síce účastníci pracujúci v súkromnom sektore dosahovali priemerné poradie 82,55 zatiaľ čo účastníci pracujúci vo verejnom sektore dosahovali priemerné poradie 74,38. Napriek určitým rozdielom medzi skupinami našej vzorky, je zrejme, že sa jedná o náhodu, keďže významnosť Mann-Whitneyho U testu bola pri testovaní premenných nad hodnotou 0,05. Mann-Whitneyho U bolo 2618,500; $p = 0,277$ a $Z = -1,086$. V rámci lineárnej regresie sme sa pokúšali zistiť nakoľko bude premenná pracovná spokojnosť predikovať variabilitu na premennej organizačný záväzok. Pracovná spokojnosť sa ukázala byť významným prediktorom afektívneho záväzku ($R^2 = 0,498$; $F = 76,855$; $p < 0,05$) a zároveň záväzku zotrvania ($R^2 = 0,091$; $F = 7,724$; $p < 0,05$).

8 Diskusia

Zámerom našej práce bolo overiť a prispieť k doterajším výskumom zaoberajúcim sa vzťahom medzi organizačným záväzkom a pracovnou spokojnosťou, ktoré poukázali korelácie

medzi týmito premennými. Pričom najsilnejšie korelácie sa preukázali byť medzi afektívnym záväzkom, normatívnym záväzkom a pracovnou spokojnosťou. V tomto smere výsledok nebol prekvapivý, keďže štúdie bežne nachádzajú medzi týmito premennými pozitívne vzťahy (Warsi et al. 2009; Law, Guo, 2015; Martinez- Sanchez, 2018). Niektorí výskumníci (Mowday et al. 1982; Gaertner, 1999) sa domnievajú, že pracovná spokojnosť je antecedentom organizačného záväzku a preto spolu pozitívne korelujú. Pretože vytváranie uspokojujúcich pracovných podmienok zvyšuje úroveň organizačného u zamestnancov. Možnú kauzalitu medzi faktormi považujeme za jednu z možností, prečo sa medzi nimi nachádza vzťah. Hoci iní výskumníci (Currivan, 1999; Rayton, 2006) sa domnievajú, že môžu byť ovplyvňované inými faktormi, vylučujúc kazualitu medzi organizačným záväzkom a pracovnou spokojnosťou. Naša prvá výskumná otázka sa venuje rozdielom medzi pracujúcimi ľuďmi vo verejnom sektore a ľuďmi, ktorí pracujú v súkromnom sektore z hľadiska toho akú úroveň pracovnej spokojnosti dosahujú. Napriek tomu, že výsledky väčšiny výskumom (Sharma, Jyoti, 2006; Buka, Bilgic, 2010; Almintisir, Subramaniam, 2012) naznačujú, že ľudia pracujúci v súkromnom sektore sú svojou prácou spokojnejší oproti jedincom pracujúcim vo verejnom sektore, naše výsledky nenašli významné rozdiely v pracovnej skúsenosti medzi oboma skupinami. Hoci rozdiely medzi skupinami v prospech ľudí pracujúcich v súkromnom sektore sa našli, no boli drobné. Domnievame sa, že za nesignifikantnosťou výsledku stojí nenormálne rozloženie ľudí na premennej pracovná spokojnosť. Signifikantné rozdiely sme nenašli medzi skupinami ani na premennej organizačný záväzok. Hoci existuje rozsiahla evidencia (Lyons et al. 2006; Schraggeová, Bakancová, 2014; Kumari, Priya, 2017; a pod.) o rozdieloch medzi skupinami ľudí pracujúcich v súkromnom a verejnom sektore, avšak rôzni sa v tom, že v ktorom sektore sú ľudia voči svojej práci zaviazanejší v zmysle organizačného záväzku. Naše zistenia sa však zhodujú s výsledkami Choa a Leeho (2001), ktorí taktiež nenašli rozdiely medzi skupinami. Odpoveďou na to či existujú medzi skupinami rozdiely v organizačnom záväzku, môže poskytnúť podľa Hansena

a Kjeldsena (2018) skúmanie iných faktorov, ktoré budú mediovať vzťahy medzi typom sektora a komponentmi organizačného záväzku. Okrem nami skúmaných otázok a hypotéz sme v rámci spracovania štatistických dát objavili i pozitívne vzťahy medzi vekom a afektívnym záväzkom, záväzkom zotrvania a celkovým organizačným záväzkom. Podobné vzťahy zistil i Cohen (1993), podľa ktorého tento vzťah nezávisí od špecifického merania organizačného záväzku vo výskume. Trochu iným spôsobom skúmali túto problematiku Cleveland a Shore (1992), ktorí nepracovali priamo s chronologickým vekom, ale s vnímaným vekom s ohľadom na ostatných členov skupiny. Prišli k zisteniu, že zamestnanci, ktorí boli starší a cítili sa byť starší oproti svojim kolegom dosahovali vyššie úrovne organizačného záväzku oproti tým, ktorí síce boli fyzickí starší, ale cítili sa byť v rovnakom veku so svojimi spolupracovníkmi. Finegold et al. (2002) sa domnievajú, že vzťah medzi vekom a organizačným záväzkom je funkciou meniacich sa pracovných hodnôt s narastajúcim vekom zamestnancov. Pričom v ich výskume taktiež dosahovali starší pracovníci vyššiu úroveň organizačného záväzku oproti mladším kolegom, ale zároveň považovali za pre nich hodnotné iné veci v porovnaní s mladšími spolupracovníkmi. Starší pracovníci sa viac zaujímali o pracovnú bezpečnosť, zatiaľ čo mladších kolegov viac zaujímala spokojnosť s rovnováhou medzi životom a prácou.

Literatúra

Almintisir, A.B.A.A.B., Subramaniam, I.D. (2012). Comparison of Job Satisfaction of Employees in Public and Private Sector Organizations: Evidence from Two Libyan Companies. *Australian Journal of Basic and Applied Sciences*, 6(8), 177-186.

Azizollah, A., Abolghasem, F., & Mohammad Amin, D. (2015). The Relationship Between Organizational Culture and Organizational Commitment in Zahedan University of Medical Sciences. *Global Journal of Health Science*, 8(7), 195. <https://doi.org/10.5539/gjhs.v8n7p195>

Becker, H. S. (1960). Notes on the Concept of Commitment. *American Journal of Sociology*, 66(1), 32–40. <https://doi.org/10.1086/222820>

Blau, P. M. (1964). Exchange and power in social life. Piscataway, NJ: Transaction.

Boyne, G. A. (2002). Public and Private Management: What's the Difference? *Journal of Management Studies*, 39(1), 97–122.

Buchanan. B. (1974). Building Organizational Commitment: The Socialization of Managers in Work Organizations. *Administrative Science Quarterly*, 19(4), 533. <https://doi.org/10.2307/2391809>

Buka, M., & Bilgiç, R. (2010). Public and private schoolteachers' differences in terms of job attitudes in Albania. *International Journal of Psychology*, 45(3), 232–239. <https://doi.org/10.1080/00207590903452291>

[Cleveland, J. N., & Shore, L. M. \(1992\). Self- and supervisory perspectives on age and work attitudes and performance. *Journal of Applied Psychology*, 77, 469–484.](#)

[Cohen, A. \(1993\). Age and tenure in relation to organizational commitment: A metaanalysis. *Basic and Applied Social Psychology*, 14, 143–159.](#)

Coyle-Shapiro, J. A. & Parzefall, M. (2008). Psychological contracts. In C. L. Cooper & J. Barling (Eds.), *The SAGE handbook of organizational behavior* (pp. 17-34). London, England: SAGE.

Cranny, C.J., Smith, P.C., Stone, E.F. (1992). *Job satisfaction: how people feel about their jobs and how it affects their performance*. New York : Lexington Books.

Currivan, D. B. (1999). The Causal Order of Job Satisfaction and Organizational Commitment in Models of Employee Turnover. *Human Resource Management Review*, 9(4), 495–524. [https://doi.org/10.1016/S1053-4822\(99\)00031-5](https://doi.org/10.1016/S1053-4822(99)00031-5)

Delegach, M., Kark, R., Katz-Navon, T., & Van Dijk, D. (2017). A focus on commitment: the roles of transformational and transactional leadership and self-regulatory focus in fostering organizational and safety commitment. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 26(5), 724–740. <https://doi.org/10.1080/1359432X.2017.1345884>

Esmailpour, M., & Ranjbar, M. (2018). Investigating the Impact of Commitment, Satisfaction, and Loyalty of Employees on Providing High-Quality Service to Customer. *Studies in Business and Economics*, 13(1), 41–57. <https://doi.org/10.2478/sbe-2018-0004>

[Finegold, D., Mohrman, S., & Spreitzer, G. M. \(2002\). Age effects on the predictors of technical workers' commitment and willingness to turnover. *Journal of Organizational Behavior*, 23, 655–674](#)

Gaertner, S. (1999). Structural Determinants of Job Satisfaction and Organizational Commitment in Turnover Models. *Human Resource Management Review*, 9(4), 479–493. [https://doi.org/10.1016/S1053-4822\(99\)00030-3](https://doi.org/10.1016/S1053-4822(99)00030-3)

Gaertner, S. (1999). Structural Determinants of Job Satisfaction and Organizational Commitment in Turnover Models. *Human Resource Management Review*, 9(4), 479–493. [https://doi.org/10.1016/S1053-4822\(99\)00030-3](https://doi.org/10.1016/S1053-4822(99)00030-3)

Galić, Z., Grabovac, M. T., Gotvald, I., & Jerneić, Ž. (2016). When Employers Betray: A Study of Psychological Contract Breach Among Croatian Employees. *Zagreb International Review of Economics and Business*, 19(s1), 59–70. <https://doi.org/10.1515/zireb-2016-0013>

Gelens, J., Dries, N., Hofmans, J., & Pepermans, R. (2015). Affective commitment of employees designated as talent: signalling perceived organisational support. *European J. of International Management*, 9(1), 9. <https://doi.org/10.1504/EJIM.2015.066669>

González-Romá, V., & Hernández, A. (2016). Aggregate Job Satisfaction Scale. *PsycTESTS Dataset*. <https://doi.org/10.1037/t53874-000>

Hansen, J. R., & Kjeldsen, A. M. (2018). Comparing Affective Commitment in the Public and Private Sectors: A Comprehensive Test of Multiple Mediation Effects. *International Public Management Journal*, 21(4), 558–588. <https://doi.org/10.1080/10967494.2016.1276033>

Hobfoll, S. E. (2001). The Influence of Culture, Community, and the Nested-Self in the Stress Process: Advancing Conservation of Resources Theory. *Applied Psychology*, 50(3), 337–421. <https://doi.org/10.1111/1464-0597.00062>

Houston, D. (2000). Public-Service Motivation: A Multivariate Test. *Journal of Public Administration Research and Theory: J-PART*, 10(4), 713-727.

Hulin, C. L., & Judge, T. A. (2003). Job attitudes. In W. C. Borman, D. R. Ilgen, & R. J. Klimoski (Eds.), *Handbook of psychology: Industrial and organizational psychology*, Vol. 12, (pp. 255-276). Hoboken, NJ, US: John Wiley & Sons Inc.

Cho, K., & Lee, S. (2001). ANOTHER LOOK AT PUBLIC□PRIVATE DISTINCTION AND ORGANIZATIONAL COMMITMENT: A CULTURAL EXPLANATION. *The International Journal of Organizational Analysis*, 9(1), 84–102. <https://doi.org/10.1108/eb028929>

Judge, T. A., & Klinger, R. (2008). Job satisfaction: Subjective well-being at work. In M. Eid & R. J. Larsen (Eds.), *The science of subjective well-being* (pp. 393-413). New York, NY, US: Guilford Press.

Kumari, P., Pryia, B. (2017). Organizational Commitment: A Comparative Study of Public and Private Sector Bank Managers. *Internatinal Journal of Business and Management Invention*, 6(1), 38-47.

LaMastro, V. (2000). Commitment and perceived organizational support. *National Forum Journals*, 13(3).

Lambert, E. G., Minor, K. I., Wells, J. B., & Hogan, N. L. (2016). Social support's relationship to correctional staff job stress, job

involvement, job satisfaction, and organizational commitment. *The Social Science Journal*, 53(1), 22–32. <https://doi.org/10.1016/j.soscij.2015.10.001>

Lance, C. E. (1991). Evaluation of a Structural Model Relating Job Satisfaction, Organizational Commitment, and Precursors to Voluntary Turnover. *Multivariate Behavioral Research*, 26(1), 137–162. https://doi.org/10.1207/s15327906mbr2601_7

Law, F. M., & Guo, G. J. (2016). Correlation of Hope and Self-Efficacy With Job Satisfaction, Job Stress, and Organizational Commitment for Correctional Officers in the Taiwan Prison System. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 60(11), 1257–1277. <https://doi.org/10.1177/0306624X15574997>

Lee, K., Carswell, J. J., & Allen, N. J. (2000). A meta-analytic review of occupational commitment: Relations with person- and work-related variables. *Journal of Applied Psychology*, 85(5), 799–811. <https://doi.org/10.1037/0021-9010.85.5.799>

Leroy, H., Palanski, M. E., & Simons, T. (2012). Authentic Leadership and Behavioral Integrity as Drivers of Follower Commitment and Performance. *Journal of Business Ethics*, 107(3), 255–264. <https://doi.org/10.1007/s10551-011-1036-1>

Locke, E. A. (1976). The nature and causes of job satisfaction. In M. D. Dunnette (Ed.), *Handbook of industrial and organizational psychology* (pp.1297–1343). Chicago: Rand McNally.

Lund, D. B. (2003). Organizational culture and job satisfaction. *Journal of Business & Industrial Marketing*, 18(3), 219–236. <https://doi.org/10.1108/0885862031047313>

Luthans, F., McCaul, H. S., & Dodd, N. G. (1985). RESEARCH NOTES. ORGANIZATIONAL COMMITMENT: A COMPARISON OF AMERICAN, JAPANESE, AND KOREAN EMPLOYEES. *Academy of Management Journal*, 28(1), 213–219. <https://doi.org/10.2307/256069>

Lyons, S. T., Duxbury, L. E., & Higgins, C. A. (2006). A Comparison of the Values and Commitment of Private Sector, Public Sector, and Parapublic Sector Employees. *Public Administration Review*, 66(4), 605–618. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6210.2006.00620.x>

Martinez-Sanchez, A., Perez-Perez, M., Vela-Jimenez, M.-J., & Abella-Garces, S. (2018). Job satisfaction and work–family policies through work-family enrichment. *Journal of Managerial Psychology*, 33(4/5), 386–402. <https://doi.org/10.1108/JMP-10-2017-0376>

Martinez-Sanchez, A., Perez-Perez, M., Vela-Jimenez, M.-J., & Abella-Garces, S. (2018). Job satisfaction and work–family policies through work-family enrichment. *Journal of Managerial Psychology*, 33(4/5), 386–402. <https://doi.org/10.1108/JMP-10-2017-0376>

Mathieu, J. E., & Zajac, D. M. (1990). A review and meta-analysis of the antecedents, correlates, and consequences of organizational commitment. *Psychological Bulletin*, 108(2), 171–194. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.108.2.171>

Meyer, J. P., & Allen, N. J. (1991). A three-component conceptualization of organizational commitment. *Human Resource Management Review*, 1(1), 61–89. [https://doi.org/10.1016/1053-4822\(91\)90011-Z](https://doi.org/10.1016/1053-4822(91)90011-Z)

Meyer, J. P., Stanley, D. J., Herscovitch, L., & Topolnytsky, L. (2002). Affective, Continuance, and Normative Commitment to the Organization: A Meta-analysis of Antecedents, Correlates, and Consequences. *Journal of Vocational Behavior*, 61(1), 20–52. <https://doi.org/10.1006/jvbe.2001.1842>

Mowday, R. T. (1998). Reflections on the study and relevance of organizational commitment. *Human Resource Management Review*, 8(4), 387–401. [https://doi.org/10.1016/S1053-4822\(99\)00006-6](https://doi.org/10.1016/S1053-4822(99)00006-6)

Mowday, R. T., Porter, L. W., & Steers, R. M. (1982). *Employee-organization linkages: the psychology of commitment, absenteeism, and turnover*. New York: Academic Press

Mowday, R. T., Porter, L. W., & Steers, R. M. (1982). *Employee-organization linkages: the psychology of commitment, absenteeism, and turnover*. New York: Academic Press.

Naderi Anari, N. (2012). Teachers: emotional intelligence, job satisfaction, and organizational commitment. *Journal of Workplace Learning*, 24(4), 256–269. <https://doi.org/10.1108/13665621211223379>

O'Reilly, C. A., & Caldwell, D. F. (1980). Job choice: The impact of intrinsic and extrinsic factors on subsequent satisfaction and commitment. *Journal of Applied Psychology*, 65(5), 559–565. <https://doi.org/10.1037/0021-9010.65.5.559>

Perry, R. W. (2004). The Relationship of Affective Organizational Commitment with Supervisory Trust. *Review of Public Personnel Administration*, 24(2), 133–149. <https://doi.org/10.1177/0734371X03262452>

Rayton, B. A. (2006). Examining the interconnection of job satisfaction and organizational commitment: an application of the bivariate probit model. *The International Journal of Human Resource Management*, 17(1), 139–154. <https://doi.org/10.1080/09585190500366649>

Sharma, R. D., & Jyoti, J. (2006). Job satisfaction among school teachers. *IIMB Management Review*, 18(4), 349–363.

Sinclair, R. R., Tucker, J. S., Cullen, J. C., & Wright, C. (2005). Performance differences among four organizational commitment profiles. *Journal of Applied Psychology*, 90(6), 1280–1287. <https://doi.org/10.1037/0021-9010.90.6.1280>

Spence Laschinger, H. K., & Finegan, J. E. (2004). EMPOWERMENT, INTERACTIONAL JUSTICE, TRUST AND RESPECT: A NURSING RECRUITMENT AND RETENTION STRATEGY. *Academy of Management Proceedings*, 2004(1), C1–C6. <https://doi.org/10.5465/ambpp.2004.13864937>

Suman, S., & Srivastava, A. K. (2012). Antecedents of Organisational Commitment across Hierarchical Levels. *Psychology and Developing Societies*, 24(1), 61–83. <https://doi.org/10.1177/097133361102400103>

Tella, A., Ayeni, C. O., Popoola, S. O. (2007). Work Motivation, Job Satisfaction, and Organisational Commitment of Library Personnel in *Academic and Research Libraries in Oyo State, Nigeria*. *Library Philosophy and Practice*, 9 (2), 1-16.

Wang, Q., Weng, Q. (Derek), & Jiang, Y. (2018). When Does Affective Organizational Commitment Lead to Job Performance? Integration of Resource Perspective. *Journal of Career Development*, 089484531880758. <https://doi.org/10.1177/0894845318807581>

Warsi, S., Fatima, N., Sahibzada, S.A.. (2009). Study on Relationship Between Organizational Commitment and its Determinants among Private Sector Employees of Pakistan. *International Review of Business Research Papers*. 5. 399-410.

Wiener, Y. (1982). Commitment in Organizations: A Normative View. *The Academy of Management Review*, 7(3), 418. <https://doi.org/10.2307/257334>

Woznyj, H. M., Heggestad, E. D., Kennerly, S., & Yap, T. L. (2019). Climate and organizational performance in long-term care facilities: The role of affective commitment. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 92(1), 122–143. <https://doi.org/10.1111/joop.12235>

Yogalakshmi, J. A., & Suganthi, L. (2018). Impact of perceived organizational support and psychological empowerment on affective commitment: Mediation role of individual career self-management. *Current Psychology*. <https://doi.org/10.1007/s12144-018-9799-5>

VIRTUÁLNA SPOLOČNOSŤ: ANALÝZA SPRÁVANIA A INTERAKCIÍ V ONLINE PRIESTORE

VIRTUAL SOCIETY: AN ANALYSIS OF BEHAVIOR AND INTERACTIONS IN THE ONLINE PRIESTHOOD

Maroš LEVICKÝ

Katedra sociológie, Filozofická fakulta, Trnavská univerzita
v Trnave

Abstrakt: V súčasnom digitálnom veku, kde online platformy výrazne ovplyvňujú naše každodenné životy, je nevyhnutné skúmať, ako virtuálne prostredie formuje správanie a interakcie ľudí. Digitálne technológie nielenže umožňujú nové formy komunikácie a budovanie sociálnych vzťahov, ale zároveň prinášajú riziká ako polarizáciu spoločnosti a šírenie dezinformácií. Táto práca sa zaoberá analýzou týchto fenoménov s cieľom prispieť k lepšiemu pochopeniu dynamiky virtuálnej spoločnosti a jej dopadov na ľudské správanie. Empirická časť pozostáva z kvantitatívneho výskumu realizovaného formou dotazníkového šetrenia, ktoré skúmalo rôzne aspekty správania a interakcií v online priestore. Dotazník sa zameral na preferované platformy, čas strávený online, formy komunikácie, vnímanie anonymity a rizík spojených s online prostredím. Získané výsledky poukazujú na komplexný vplyv virtuálnej spoločnosti na ľudské správanie a interakcie, vrátane potordenia existencie komnát ozvien a rizík polarizácie spoločnosti a šírenia dezinformácií. Práca zároveň zdôrazňuje prínosy online prostredia pre budovanie komunit a formy sociálnej interakcie, ktoré presahujú hranice fyzického sveta, čím prispieva k hlbšiemu pochopeniu dynamiky súčasnej digitálnej éry.

Kľúčové slová: formy komunikácie, online prostredie, virtuálna spoločnosť

Úvod

Predstavte si, že hráte online hru plnú fantastických bytostí a nekonečných možností. V tejto hre komunikujete s ľuďmi z celého sveta, s ktorými môžete spolupracovať, bojovať alebo sa jednoducho rozprávať. Kto sú však títo ľudia za obrazkou? Sú skutočne tými, za ktorých sa vydávajú, alebo skrývajú za avatarmi svoje tajomstvá a túžby? Online svet nám ponúka možnosť stať sa kýmkoľvek chceme a skúmať rôzne aspekty našej identity bez

strachu z odsúdenia. Ako však toto online alter-ego ovplyvňuje naše vnímanie seba samých a naše vzťahy s ostatnými v reálnom svete?

Digitálny vek je pojem, ktorým môžeme označovať súčasnú dobu, ktorá je charakteristická širokým používaním a dostupnosťou digitálnych technológií, ako sú počítače, smartfóny, sociálne médiá a internet. Tieto technológie umožňujú nové formy komunikácie, získavanie informácií, vedomostí, či zdieľanie kultúry, čo ovplyvňuje všetky aspekty ľudského života. Podľa sociológa Johna Torpeya možno digitálny vek rozdeliť na dve časti: na stranu produkcie a stranu spotreby (the production side and the consumption side). Produkčná stránka sa týka spôsobov, akými tieto technológie vznikajú, sociálnych aktérov zapojených do navrhovania, financovania a výroby týchto technológií a sociálnych dôsledkov ich inovácie a šírenia. Spotreba sa týka spôsobov, akými bežní používatelia využívajú tieto technológie, a spôsobov, akými ich používanie mení každodenný život. Torpey tvrdí, že sociológia sa musí venovať obom stránkam digitálneho veku rovnako, pretože majú hlboké dôsledky na sociálne štruktúry, procesy a interakcie, ako aj na samotnú sociálnu konštrukciu veku. [Torpey, 2020]

1 Online komunity a ich sociologický význam

V roku 2020 pandémie dramaticky presunula každodenné aktivity do online prostredia. Pracovné stretnutia, oslavy narodenín a dokonca aj konzultácie s lekármi sa začali realizovať prostredníctvom obrazoviek našich počítačov. Táto rýchla transformácia zvýraznila význam virtuálnej interakcie. Viktor Berger vo svojom článku „Fenomenológia online priestorov“ (2018) uvádza, že digitálne svety poskytujú unikátne možnosti pre vyjadrenie a spojenie ľudí, často prekonávajúc geografické bariéry. [Berger, 2018]

Vo svojej štúdií z roku 2018 Berger analyzuje online prostredie z perspektívy sociologickej fenomenológie, pričom sa zameriava na to, ako tieto priestory ovplyvňujú naše sebauvímanie, vzťahy a celkové chápanie sveta. Identifikuje dve kľúčové charakteristiky online priestorov: anonymitu a de-lokalizáciu. Anonymita

umožňuje používateľom prezentovať sa rôznymi spôsobmi a skúšať rôzne identity, zatiaľ čo de-lokalizácia umožňuje komunikáciu a interakciu bez ohľadu na fyzickú polohu jednotlivcov.

Myšlienka online komunít je základným pilierom súčasného digitálneho sveta, poskytujúc ľuďom priestor na komunikáciu, zdieľanie myšlienok a rozvíjanie vzťahov. Tieto komunity predstavujú komplexné ekosystémy s vlastnými pravidlami, hodnotami a hierarchiami, čím sa odlišujú od tradičných sociálnych štruktúr.

Vznik online komunít otvoril nové možnosti pre sociologické výskumy, pretože ľudia sa združujú na základe spoločných záujmov, identít a ambícií. Tým sa mení spôsob, akým sa ľudia navzájom spájajú, a poskytuje jedinečnú optiku na skúmanie sociálnej dynamiky a ľudského správania. Virtuálne komunity sú dynamické a premenlivé, reflektujúce aspekty konvenčného sociálneho správania, no zároveň prinášajú nové dimenzie a komplexnosť.

Skúmanie virtuálnych komunít zo sociologického pohľadu nám umožňuje lepšie pochopiť zložité interakcie medzi fyzickým a virtuálnym svetom a ich vplyv na vnímanie identity, sociálnych štruktúr a ľudskej interakcie v modernom období. Virtuálne komunity fungujú ako malé modely meniaceho sa sociálneho správania a štruktúr, keď sa pohybujeme v digitálnom svete, a poskytujú jedinečnú platformu na získanie hlbších poznatkov o ľudskom správaní a premenlivej povahe spoločnosti.

2 Tekutá modernita a digitálny vek

Zygmunt Baumanova koncepcia tekutej modernity zdôrazňuje rýchlu zmenu a nestálosť v súčasnej spoločnosti, čo je výrazne relevantné v kontexte digitálnej éry. Technologický pokrok a inovácie menia naše online skúsenosti tak rýchlo, že je ťažké udržať krok. Sociálne médiá, aplikácie a rôzne platformy neustále vytvárajú nové trendy, ktoré ovplyvňujú spôsob, akým komunikujeme a vyjadrujeme sa online. Tekutá modernita opisuje stav globalizovaného kapitalizmu charakterizovaný premenlivosťou a nestálosťou sociálneho a individuálneho života.

V takomto prostredí sa podmienky menia rýchlejšie, než sa stihnú tieto spôsoby zakoreniť do zvykov a rutiny. Tento stav neustálych zmien a neistoty núti jednotlivcov sa nonstop prispôsobovať a improvizovať, čím sa vyrovnávajú s výzvami a rizikami globalizovaného sveta. [Bauman, 2002]

Rýchle tempo zmien v online priestore vytvára určitú neistotu a nestálosť. Ľudia musia v reálnom čase prispôsobovať svoje správanie a interakcie, aby držali krok s aktuálnymi trendmi a štandardmi online komunít. Výsledkom je fluidné a neustále sa meniace správanie, ktoré odráža Baumanovu myšlienku nestálosti.

Bauman tiež diskutuje o „tekutých“ vzťahoch, ktoré sú charakterizované nestálosťou a krátkodobosťou. [Bauman, 2002] V digitálnej ére vidíme podobný jav v kontexte online sociálnych vzťahov. Na sociálnych médiách často vytvárame vzťahy s ľuďmi, ktorých nepoznáme osobne, pričom tieto vzťahy môžu byť povrchné alebo krátkodobé.

Táto dynamika má významný vplyv na naše správanie a interakcie v online priestore. Ľudia môžu byť opatrnejší voči odhaľovaniu svojich skutočných identít a intímnych informácií, pretože si uvedomujú, že vzťahy môžu byť krátkodobé a povrchné. To vedie k vytváraniu idealizovaných obrazov samých seba v online prostredí.

Bauman zdôrazňuje individuálnu slobodu a nezávislosť v tekutej modernite, čo sa v digitálnej ére prejavuje ako online anonymita. Internet umožňuje ľuďom skrývať svoje skutočné identity a komunikovať s relatívnou anonymitou, čo poskytuje väčšiu slobodu vyjadrovať svoje názory a myšlienky. [Bauman, 2002] Avšak táto anonymita môže tiež viesť k negatívnym javom, ako je kyberšikana a nenávistné prejavy.

Paralely medzi Baumanovou koncepciou tekutej modernity a digitálnou érou nám pomáhajú pochopiť komplexnosť online správania a interakcií. Rýchla zmena, nestálosť, krátkodobé vzťahy a online anonymita formujú dynamiku online priestoru a naše vzájomné vzťahy v ňom. Tieto faktory prinášajú výzvy a otázky týkajúce sa etiky, súkromia a bezpečnosti.

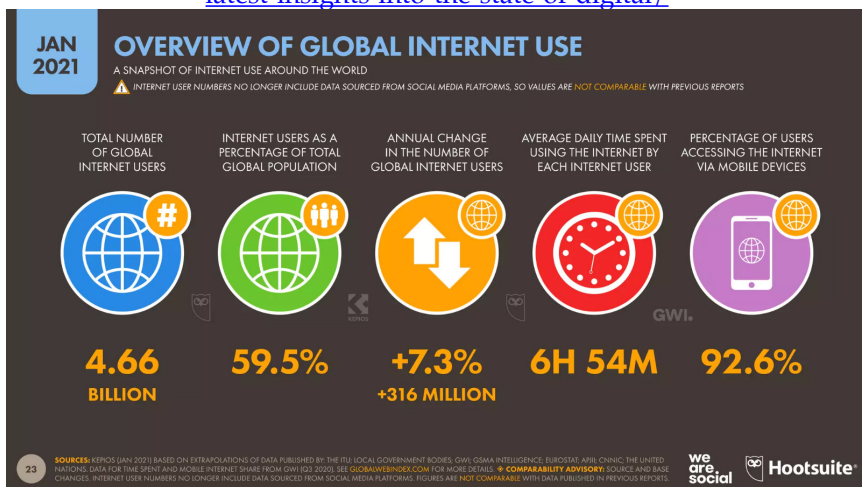
V súčasnej digitálnej ére predstavujú online komunity zásadnú časť nášho každodenného života. Rozvíjajú sa, ovplyvňujú spôsob, akým komunikujeme a vytvárame vzťahy. Pre pochopenie tohto fenoménu je nevyhnutné analyzovať štruktúru a dynamiku online komunít a skúmať ich vplyv na našu spoločnosť a interakciu.

3 Aké sú dáta ?

V januári 2021 bolo približne 60 % svetovej populácie, čo zodpovedá 4,66 miliardy ľudí, aktívnymi používateľmi internetu. Tento nárast v používaní internetu poukazuje na jeho rastúci vplyv na globálnu spoločnosť. Zaujímavým trendom je prechod na mobilný prístup k internetu, pričom 92,6 % používateľov sa pripája cez mobilné zariadenia. Tento posun indikuje zásadnú zmenu v interakciách s online prostredím, kde informácie a služby sú prístupné kedykoľvek a kdekoľvek. Priemerný používateľ strávi denne online viac ako 6 hodín a 54 minút, čo svedčí o hlbokjej integrácii internetu do každodenného života. Hoci táto konektivita prináša mnohé výhody, je dôležité zvážiť aj potenciálne negatívne dôsledky dlhodobého času stráveného pred obrazovkou na individuálnu a sociálnu pohodu.

Obrazok 1 Prehľad globálneho používania internetu.

Zdroj: <https://wearesocial.com/uk/blog/2021/01/digital-2021-the-latest-insights-into-the-state-of-digital/>

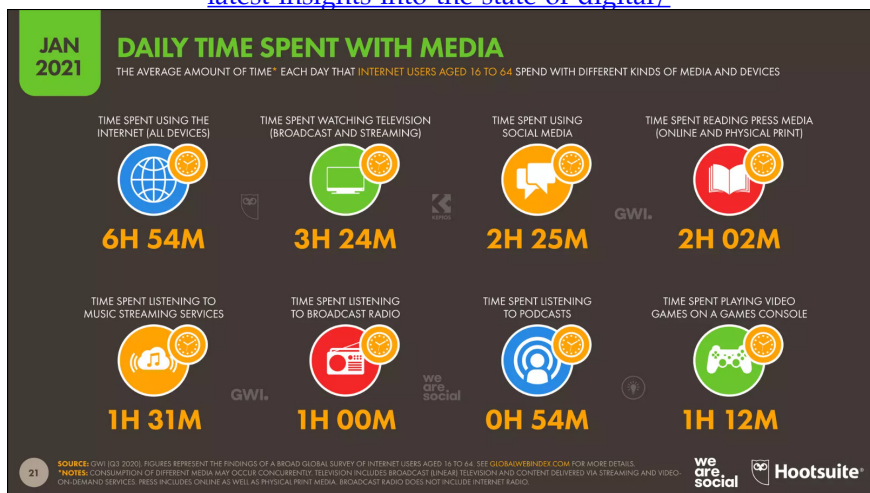

Údaje tiež odhaľujú, že vlastníctvo mobilných telefónov je takmer univerzálne, keďže 97,1 % používateľov internetu vo veku 16-64 rokov vlastní mobilný telefón. To podčiarkuje kľúčovú úlohu mobilných telefónov v našom digitálnom živote, kde slúžia ako hlavný nástroj na komunikáciu, prístup k informáciám a zábavu. Je dôležité si uvedomiť, že tieto štatistiky sú špecifické pre určitú vekovú skupinu a obdobie. Vlastnícke vzory sa môžu líšiť medzi rôznymi demografickými skupinami a od roku 2021 sa mohli ďalej vyvíjať. Napriek tomu tieto údaje poskytujú cenný pohľad na to, ako ľudia pristupujú k technológiám a ako sa s nimi zapájajú v kontexte virtuálnych spoločností.

Používanie sociálnych médií je mimoriadne rozšírené, pričom 99,2 % používateľov internetu vo veku 16-64 rokov bolo v poslednom mesiaci aktívnych na sociálnych médiách. To naznačuje, že tieto platformy sa stali ústrednými miestami pre komunikáciu, konzumáciu správ a zábavu pre veľkú časť online populácie. Ľudia strávia na sociálnych médiách priemerne 2 hodiny a 25 minút denne, čo podčiarkuje ich mnohostrannú úlohu v našich životoch, kde formujú sociálne interakcie, ovplyvňujú informácie, ktoré prijímame, a potenciálne zasahujú do našej psychiky.

Obrázok 2 Denne strávený čas na médiách.

Zdroj: <https://wearesocial.com/uk/blog/2021/01/digital-2021-the-latest-insights-into-the-state-of-digital/>

Internet je ústredným prvkom každodenného života, pričom jednotlivci strávia online viac ako 6 hodín a 54 minút denne. Toto zahŕňa aktivity ako komunikácia, zábava, prístup k informáciám a práca. Napriek dominancii internetu majú tradičné médiá stále svoje miesto v dennej rutine ľudí. Sledovaniu televízie venujú priemerne 3 hodiny a 24 minút denne, nasledované 2 hodinami a 25 minútami na sociálnych médiách. Spotreba tlačенých médií zostáva stabilná, pričom fyzické noviny a časopisy čítajú ľudia priemerne 2 hodiny a 2 minúty denne.

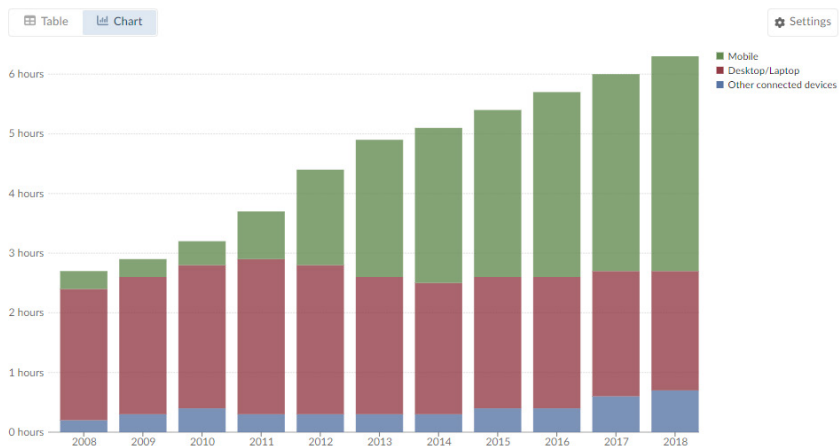
Ďalšie údaje z CIR ukazujú, že veková skupina 25-34 rokov tvorí najväčšiu demografickú skupinu používateľov sociálnych médií, predstavujúcu 34,6 % celosvetovej populácie. Tento fakt naznačuje, že online komunity priťahujú najmä mladých dospelých, ktorí v týchto virtuálnych priestoroch hľadajú spojenie, zábavu alebo skúmanie identity.

Obrázok 3 Graf - Počet hodín strávených na sociálnych médiách v USA

Zdroj: <https://ourworldindata.org/rise-of-social-media>

Daily hours spent with digital media in the United States

Average daily hours spent engaging with digital media (e.g., images and videos, web pages, social media apps, etc.) The data for 'other connected devices' includes game consoles. Mobile includes smartphones & tablets. All data includes usage at home and work for people 18+.

Podľa Our World in Data dospelí na celom svete trávajú denne priemerne 2 hodiny a 27 minút s digitálnymi médiami. Tento čas

strávený online predstavuje príležitosti aj výzvy. Hoci je prístup k informáciám a rôznym pohľadom ľahko dostupný, vznikajú obavy z potenciálnej závislosti, šírenia dezinformácií a dopadu na duševné zdravie. Pochopenie týchto výziev vyžaduje sociologickú optiku na preskúmanie toho, ako online správanie formujú algoritmy, platformy a individuálne rozhodnutia.

Tento komplexný prehľad jednotlivých dát demonštruje, že internet a digitálne technológie zásadne ovplyvňujú našu spoločnosť a spôsob, akým komunikujeme, pracujeme a žijeme. Je nevyhnutné, aby sme tieto dynamiky dôkladne skúmali a pochopili ich dôsledky na individuálnej i spoločenskej úrovni.

4 Výskum

Orientácia v dynamickom prostredí online komúnít vyžaduje hlboké pochopenie ľudského správania a interakcií vo virtuálnej sfére. Pre túto štúdiu sme zvolili kvantitatívny prístup, aby sme mohli preskúmať rozsiahle vzorce správania a trendy. Cieľom bolo zhromaždiť štandardizované údaje prostredníctvom dotazníkov, ktoré poskytujú štruktúrovaný formát a minimalizujú vplyv zaujatosti výskumníka. Oslovili sme širšie publikum pomocou online dotazníkov, čo umožnilo zachytiť rôznorodosť perspektív a zvýšiť zovšeobecnenie výsledkov.

Za účelom uľahčenia rozsiahlej analýzy údajov sme vypracovali 25-bodový dotazník, ktorý poskytol dostatok údajov pre našu analýzu. Zameriavali sme sa na optimalizáciu dĺžky vyplňovania a na zjednodušenie otázok, aby bolo vyplňovanie pre respondenta pohodlné. Dotazník obsahoval predovšetkým otázky s jednou možnosťou odpovede, čo nám umožnilo efektívnejšie spracovanie údajov.

Respondenti v tomto výskume boli prevažne mladí ľudia vo veku od 19 do 25 rokov, čo predstavuje najpočetnejšiu skupinu v našej vzorke. Výber vzorky sme definovali až po ukončení zberu dát, pričom sme sa rozhodli pre rozdelenie podľa veku. Tento prístup nám umožnil zamerať sa na najviac zastúpenú vekovú skupinu respondentov. Hoci sme nevytvorili reprezentatívnu vzorku, tento postup nám poskytol dostatočné dáta pre našu analýzu.

(V základom súbore sa nachádzali všetci ľudia žijúci na Slovensku. Vekový rozsah našich respondentov bol od 13 až 41 a viac, zvolili sme si užší rámec pre výberový súbor a to 19-25 rokov, keďže práve táto veková skupina respondentov bola najviac zastúpená. To viedlo k značnému okresaniu vzorky a použiteľných dát pre našu analýzu a aj preto nemôžeme tvrdiť, že tento výskum je reprezentatívny.)

Pre zber údajov (od 26.1.2024 do 11.2.2024) sme využili kombináciu e-mailových pozvánok a zdieľania dotazníka prostredníctvom osobných sociálnych sietí. Zber údajov prebiehal prostredníctvom online platformy Survio, čo nám umožnilo efektívne spracovanie a analyzovanie údajov po ukončení zberu.

Výskumné úsilie má prirodzené obmedzenia, ktoré ovplyvňujú rozsah, zovšeobecniteľnosť a interpretáciu zistení. Uváženie týchto obmedzení podporuje transparentnosť a umožňuje lepšie pochopenie výsledkov. Výsledky sa preto nemusia dať zovšeobecniť na celú populáciu kvôli obmedzeniam stratégie výberu vzorky. Faktory ako veľkosť vzorky a metódy náboru respondentov mohli neúmyselne vylúčiť určité demografické skupiny, čo obmedzuje reprezentatívnosť výsledkov.

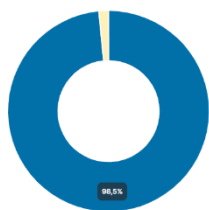
1. Cieľom nášho výskumu bolo pochopenie rôznych aspektov ľudskej interakcie vo virtuálnom priestore, čo je kľúčové pre orientáciu v spletitej sieti online komunít.
2. Preskúmať vzťah medzi používaním digitálnych technológií a kvalitou medziľudských vzťahov: Konkrétnym cieľom je analyzovať, ako množstvo času stráveného online (na počítači alebo mobilnom telefóne) ovplyvňuje kvalitu a hĺbku medziľudských vzťahov. Teda, či intenzita používania sociálnych sietí vplýva na preferencie pri osobnej komunikácii a ako to ovplyvňuje vzťahy.
3. Analyzovať rozdiely v používaní digitálnych technológií medzi rôznymi sociálnymi skupinami a demografickými kategóriami: Tento cieľ si kladie za úlohu identifikovať špecifické trendy a vzorce v používaní digitálnych technológií medzi rôznymi skupinami ľudí, ako sú vekové kategórie, rod, miesto bývania a profesijný status. Zamiera sa na porozumenie, prečo a ako sa

tieto skupiny líšia vo svojom používaní digitálnych technológií a aký má toto používanie vplyv na ich medziľudské vzťahy a duševné zdravie.

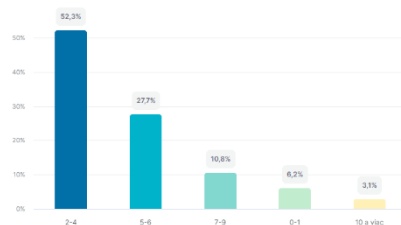
4. Identifikovať riziká a príležitosti virtuálnej spoločnosti: Naším cieľom je identifikovať riziká spojené s online prostredím, ako sú kyberšikana, zneužívanie údajov a strata súkromia. Zároveň sa zameriavame na identifikáciu príležitostí, ktoré virtuálna spoločnosť ponúka pre vzdelávanie, komunikáciu a sociálnu integráciu.

Naše výskumné zistenia poukazujú na hlbokú integráciu digitálnych technológií do každodenného života, čo prináša významné výhody aj riziká. Až 98,5 % respondentov nášho dotazníka uviedlo, že používajú mobil alebo počítač takmer každý deň. Tento vysoký podiel zdôrazňuje, ako dôležitou súčasťou našich životov sa stali digitálne zariadenia. Však viac ako polovica respondentov, konkrétne 52,3 %, trávi na mobile alebo tablete 2-4 hodiny denne, a ďalších 27,7 % trávi 5-6 hodín denne. To znamená, že takmer 80 % respondentov trávi aspoň 2 hodiny denne na mobilných zariadeniach, čo môže mať rôzne zdravotné dôsledky, vrátane digitálnej závislosti, zhoršenia zraku, problémov s chrbtom a negatívnych vplyvov na psychiku.

1. Využívate mobilný telefón alebo počítač skoro každý deň?

2. Koľko hodín denne strávite na mobile / tablete?

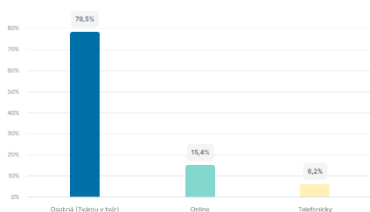

Zvýšenie času stráveného online je ďalším dôležitým zistením, keďže 70,8 % respondentov uviedlo, že trávia na mobile a počítači oveľa viac času ako pred 5 rokmi. Tento trend poukazuje na rastúci význam virtuálneho sveta v našich životoch a môže ovplyvniť

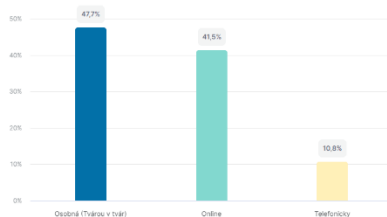
sociálne správanie, pracovnú produktivitu a duševné zdravie. Analýza dát tiež odhalila rozdiely medzi mestom a vidiekom, pričom ľudia žijúci na dedine trávajú v priemere menej hodín za počítačom ako ľudia z mesta. Tento rozdiel môže byť spôsobený odlišným životným štýlom, dostupnosťou technológie a infraštruktúry, ako aj pracovnými povinnosťami. Mestský život často vyžaduje väčšiu závislosť na digitálnych technológiách, zatiaľ čo vidiecke oblasti môžu ponúkať viac príležitostí na offline aktivity.

Významný vplyv na čas strávený online má aj zamestnanie. Študenti bez brigády trávajú najviac času na počítači kvôli škole, zatiaľ čo študenti s brigádou a trvalým zamestnaním trávajú viac času kvôli práci. Tieto rozdiely poukazujú na rôzne potreby a priority jednotlivých skupín. Napriek rastúcemu významu digitálnych technológií si ľudia stále cenia osobné kontakty. Až 78,5 % respondentov preferuje osobnú komunikáciu pred online komunikáciou, čo naznačuje, že osobná komunikácia je považovaná za dôležitú pre budovanie hlbokých a intímnych vzťahov, čo potvrdzuje aj 93,8 % respondentov, ktorí preferujú osobné rozhovory s blízkymi osobami.

10. Aký typ komunikácie preferujete?

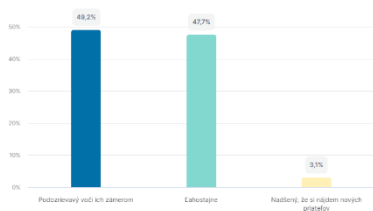
11. Aký typ komunikácie naozaj najčastejšie využívate?

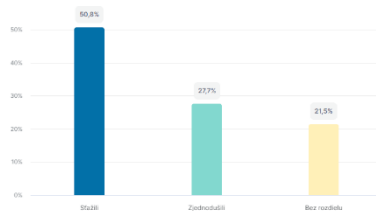
Pocit bezpečnosti v online prostredí je ďalším dôležitým aspektom nášho výskumu. Takmer polovica respondentov (49,2 %) je podozrievavá voči zámerom neznámych ľudí na sociálnych sieťach, pričom respondenti z mesta sú viac ľahostajní k novým žiadostiam o priateľstvo v porovnaní s respondentmi z dediny, ktorí sú voči nim podozrievavejší. Tento vysoký stupeň opatrnosti

je oprávnený vzhľadom na riziká spojené s online interakciami, vrátane podvodov a kyberšikany. Ďalej, 50,8 % respondentov považuje sociálne médiá za príťaž pri vytváraní zmysluplných vzťahov, zatiaľ čo 27,7 % verí, že ich zjednodušili. Tento rozdiel v názoroch poukazuje na ambivalentné vnímanie sociálnych médií, ktoré síce umožňujú spoznať nových ľudí, ale môžu tiež brániť budovaniu hlbokých a trvalých vzťahov.

15. Ako sa cítite, keď vám niekto koho nepoznáte, pošle žiadosť o priateľstvo na sociálnych sieťach?

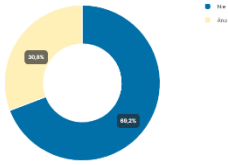

16. Myslíte si, že sociálne médiá zjednodušili vytváranie zmysluplných vzťahov s ostatnými?

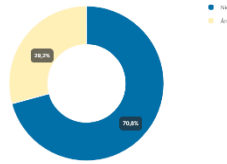

Pocit bezpečnosti na sociálnych sieťach je tiež ovplyvnený pohlavím. Väčšina respondentov (69,2 %) sa na sociálnych sieťach cíti bezpečne, avšak 30,8 % respondentov pociťuje neistotu. Tento pocit nebezpečia je výraznejší u žien, ktoré sú často vystavené väčšej miere online obťažovania a kyberšikany. Tento rozdiel zdôrazňuje potrebu riešenia otázok bezpečnosti a ochrany súkromia na sociálnych sieťach, najmä pre zraniteľné skupiny. Dobrou správou je, že 70,8 % respondentov nikdy nezažilo kyberšikanu alebo obťažovanie na sociálnych sieťach. Avšak 29,2 % respondentov uviedlo, že takéto skúsenosti majú, čo je alarmujúce. Kyberšikana môže mať vážne následky na duševné zdravie a sociálnu pohodu obetí, preto je dôležité vyvinúť efektívne mechanizmy na jej prevenciu a riešenie.

18. Cítite sa na sociálnych sieťach bezpečne?

19. Zažili ste niekedy kyberšikanu alebo obťažovanie na sociálnych sieťach?

Na základe týchto zistení je zrejmé, že vplyv virtuálnej spoločnosti na ľudské správanie a interakcie je komplexný a vyžaduje si hlbšie sociologické skúmanie. Napríklad, je dôležité analyzovať, ako virtuálna spoločnosť ovplyvňuje sociálnu stratifikáciu, formovanie identity, sociálne hnutia a politickú participáciu. Taktiež je nevyhnutné skúmať dopady virtuálnej spoločnosti na psychiku a duševné zdravie ľudí, ako aj na etiku a morálku v online prostredí. Na základe zistení z nášho dotazníka a následnej analýzy je dôležité hľadať riešenia na minimalizáciu rizík a maximalizáciu príležitostí, ktoré virtuálna spoločnosť ponúka. Je potrebné rozvíjať mediálnu gramotnosť a kritické myslenie, aby sa ľudia vedeli v online prostredí chrániť a aby boli odolní voči manipulácii a dezinformáciám. Taktiež je dôležité podporovať offline aktivity a budovať silné medziľudské vzťahy v reálnom svete.

Virtuálna spoločnosť je v dnešnej dobe už neoddeliteľnou súčasťou nášho života a jej vplyv na nás bude len narastať. Je preto dôležité, aby sme sa s ňou naučili žiť a aby sme ju využívali tak, aby nám priniesla čo najviac benefitov a čo najmenej škôd. Naše zistenia poskytujú cenné poznatky o tom, ako ľudia vnímajú a používajú technológie v rôznych oblastiach života, a zároveň zdôrazňujú potrebu vyváženého prístupu k digitálnym technológiám, ktorá umožní zachovať zdravé a kvalitné medziľudské vzťahy a zároveň využívať výhody, ktoré tieto technológie ponúkajú.

Virtuálna spoločnosť je komplexný a dynamický fenomén, ktorý sa neustále vyvíja a mení. Je dôležité, aby sme s ňou vedeli kriticky pracovať a využívať jej prínosy pre rozvoj spoločnosti. Zároveň je nutné chrániť sa pred jej rizikami a negatívnymi dopadmi.

Budúcnosť virtuálnej spoločnosti je v našich rukách. Je na nás, aby sme ju formovali zodpovedne a humánne, aby slúžila ako nástroj pre dobro a posilňovala pozitívne aspekty ľudského života. Stojíme na prahu novej éry, v ktorej sa fyzický a virtuálny svet prelínajú a stávajú sa neoddeliteľnou súčasťou našej reality. Virtuálna spoločnosť nám ponúka nekonečné možnosti a výzvy. Je len na nás, aby sme ich využili múdro a s rozvahou, aby sme vytvorili lepšiu a spravodlivejšiu budúcnosť pre celú ľudskú civilizáciu.

Zoznam použitej literatúry

Bauman Z. (2002). Tekutá modernosť. Mladá fronta, Praha. ISBN 8020409661

Berger, V. (2018). The Phenomenology of Online Spaces: Understanding Lived Experience in Social Virtual Reality. *Frontiers in Psychology*, 9, 2669.

Berger, V. (2020) Phenomenology of Online Spaces: Interpreting Late Modern Spatialities. *Hum Stud* 43, 603–626. <https://doi.org/10.1007/s10746-020-09545-4>

Torpey, J. (2020). A sociological agenda for the tech age. *Theor Soc* 49, 749–769. <https://doi.org/10.1007/s11186-020-09406-0>

Cercle Internet Reflexion. (2021, January 27). Digital 2021: The global overview. cit. 10.2.2024 <https://wearesocial.com/uk/blog/2021/01/digital-2021-uk/>

Our World in Data, cit. 10.2.2024 <https://ourworldindata.org/internet>

POPULIZMUS NA SLOVENSKU A JEHO RIZIKÁ

POPULISM IN SLOVAKIA AND ITS RISKS

Roman MOJŽIŠ

Katedra politológie, Filozofická fakulta, Trnavská univerzita
v Trnave
roman.mojzis@tvu.sk

Abstrakt: Štúdia sa zaoberá fenoménom populizmu na Slovensku a približuje jeho riziká. Prvá kapitola sa venuje vymedzeniu pojmu populizmus, jeho definičným znakom, druhom a následne vybraným aktérom v straníckej politike a ich možným dôsledkom. Druhá kapitola rieši problematiku politického populizmu na Slovensku z pohľadu poslednej dekády a približuje jeho konkrétne príklady v stanovenom období. Štúdia na analýze konkrétnych príkladov vymedzuje definičné znaky správania populistov v straníckom systéme SR..

Kľúčové slová: populizmus, riziká populizmu, populizmus na Slovensku, indikátory autoritárskeho správania

Úvod

Populizmus sa v dnešnej dobe stal významným fenoménom v politickom živote mnohých krajín EÚ vrátane Slovenska. Jeho vplyv a prítomnosť sa prejavuje v rôznych formách a na rôznych úrovniach riadenia spoločnosti. Z daného dôvodu je dôležité poznať jeho podstatu, mechanizmy pôsobenia a riziká, ktoré sú s ním spojené. Čiastočná polarizácia spoločnosti, nástup extrémizmu a rozkol v politickom spektre - to všetko sú pridružené skutočnosti, ktoré sú spojené s týmto fenoménom. Táto štúdia sa zaoberá terminologickým vymedzením populizmu, populizmom v kontexte straníckej politiky na Slovensku a jeho rizikami v kontexte spoločenského rozvoja a konsolidácie demokratických inštitúcií. Cieľom práce je priblížiť znaky populistckej politiky a poskytnúť prehľad o populizme na Slovensku v súvislosti s jeho dôsledkami. Populistickí politici sa zväčša snažia využiť neistotu

a strach časti spoločnosti, ktorý môže byť spojený s obavami z nezvládnutej migrácie, sociálnej nestability, korupcie a nedôverou voči politickým elitám, na získanie politickej podpory. Tým sa však môže podkopávať dôvera v politické inštitúcie, čo môže viesť k ešte väčšej polarizácii spoločnosti a následne rozpadu základného politického konsenzu o cieľoch politiky. Výskum a analýza týchto tém v tejto práci môžu prispieť k lepšiemu pochopeniu populizmu a jeho rizikám na Slovensku. V záverečnej časti sa budeme snažiť rozobrať konkrétne konania slovenských politických strán a politikov a skúmať, kedy ich konanie môžeme pokladať za populistické. Toto správanie sa budeme snažiť spojiť s niektorými z definičných znakov správania populistov, ktoré popíšeme v úvodnej časti. Populizmus je výzvou aj pre súčasnú politickú vedu a skúmanie kultúrnych zmien a hodnôt v liberálno-demokratickej spoločnosti, preto je dôležité ho kriticky skúmať.

1. Problematika populizmu

Pojem populizmus je jeden z najkontroverznejších a zároveň najjasnejších pojmov používaných v sociálnych a najmä v politických vedách. Prvýkrát bol použitý v USA koncom 19. storočia na opísanie špecifickej formy politického jazyka a politického konania. Väčšina analytikov z oboru sa zhodne, že populizmus je veľmi ambivalentný pojem či už v teórii alebo praxi. Napriek tomu, termín populizmu v politických vedách používa čoraz častejšie. Populizmus sa vo všeobecnosti pokladá za nežiadúci, dokonca niekedy až úplne negatívny jav. Označovanie sa za populistu, je bežné pre celé politické spektrum od ľavice až po pravicu (Skolkay, 2000).

Odpovedenao otázku „Čo je populizmus?“ odkrývajú konceptuálne porazenectvo. Niektorí autori na čele s Nikolausom Werzom tvrdia, že objasnenie toho, čo je populizmus pravdepodobne nebude exaktne možné. V podstate o populizme môžeme povedať to isté, čo Peter Alter kedysi vyhlásil o nacionalizme a to, že neexistuje populizmus, ale iba jeho prejavy. Hans-Jürgen Puhle v danom kontexte konštatuje, že pojem populizmus je veľmi premenlivý, nepresný a impresionistický. Tvrdí, že príčina populistického

pokúšenia demokratickej politiky je priamo v srdci modernej demokracie a to vo všeobecnom volebnom práve. Každý politický aktér, ktorý má ambíciu podieľať sa na moci sa potrebuje uchádzať o verejnú podporu a preto môže mať sklon byť vo svojich prejavoch populistický. Je to špecifické nebezpečenstvo, inherentne sa spájajúce s modernou reprezentatívnou formou demokracie. Predstavitelia populizmu často zneužívajú sľuby, predovšetkým o kolektívnej autonómii bez toho, aby ich vedeli dodržať (Müller, 2016). Sociológ Pavol Frič zase označil presadenie sa populizmu v straníckej politike za riziko plazivej cesty od demokracie k totalite. Je to negatívny prejav politiky, s ktorým sa spája nahradenie všeobecného záujmu za osobné a parciálne skupinové ciele, ktoré sú skrývané za verbálne úsilie o nastolenie spravodlivého politického poriadku spojeného s antielitizmom. Tento štýl prezentácie politických cieľov pritom súčasne obsahuje manipuláciu verejnosti a jej postupnú transformáciu na ovládateľnú masu (Gál, 2007).

Ako už bolo spomenuté populistické prejavy môžeme nachádzať po celej šírke politického spektra od ľavice až po pravicu. Úsilie o definíciu tohto pojmu siaha do 70. – 80. rokov dvadsiateho storočia, kedy sa o ucelenú charakteristiku pokúšali autori ako napríklad Ernesto Laclau, alebo Margaret Canovan, ktorá vytvorila základnú typológiu populizmu. Na spomínanú dvojicu autorov nadviazal Paul Taggart, ktorý špecifikoval znaky, na základe ktorých môžeme komplexnejšie vymedziť populizmus a jeho prejavy:

- populistí sú zástancovia priamej demokracie a zdieľajú skeptický postoj k zastupiteľskej forme demokracie, paradoxom je, že práve v tomto systéme sa populistí objavujú;
- populistí sami seba chápu ako ideálne teritórium, prostredníctvom ktorého sa dá smerovať k pozitívnej budúcnosti apelovaním na emócie ľudí, využívajú na to pojmy ako rovnosť, spravodlivosť sloboda a pod.;
- populizmus sa vyskytuje na celej politickej šírke, preto sa jeho hodnoty vyznačujú vysokou mierou flexibility;
- na základe skúseností môžeme konštatovať, že populizmu sa najviac darí počas krízy, alebo hneď po jej skončení;

- pre populistické hnutia je veľmi významná a dôležitá prítomnosť charizmatického lídra;
- populizmus sa vyznačuje tzv. chameleónskymi črtami, pretože sa neustále mení podľa verejnej mienky (Piterová, Heldáková, Kohoutová, 2021).

1.1 Formy chápania populizmu, nástroje a znaky populistov

Svoje ciele populistí dosahujú najmä vďaka systematickej politickej agitácii a aktívnej komunikačnej stratégii smerujúcej k verejnosti. Ako dôležitý nástroj na komunikáciu medzi politickými subjektami navzájom alebo medzi politikmi a spoločnosťou môžeme pokladať jazyk a komunikačný štýl. Je to jeden z najdôležitejších, ak nie najdôležitejší prostriedok k presadeniu svojich politických cieľov. Populistickí politici sa často prihovárajú k voličovi aj polopравdami, klamstvom, podkopávaním vedeckých faktov, tzv. používaním tzv. „sedliackeho rozumu“, urážkami alebo zosmiešňovaním politických oponentov. Preto ho môžeme chápať aj ako komunikačnú stratégiu (Štefančík, 2022). Pri pohľade na populizmus z iného uhla ho môžeme uchopiť aj ako ideologickú skratku resp. črtu prítomnú v prístupe klasických elitistov. Tá proti sebe v politike stavia dve skupiny aktérov: vládnucu elitu a ľud. Snaží sa vsugerovať myšlienku o dobrom ľude a zlej elite, pričom cieľom elity je zbaviť zvrchovaný ľud politických a iných práv. V tomto prípade však nehovoríme o komplexnej ideológii, ktorá predstavuje ucelenú víziu spoločnosti, ale o tzv. zriedenej ideológii (thin-centered ideology). Tá sa zameriava len na určité prvky spoločenského a politického života. Podľa ďalších autorov je zase populizmus typ politického diskurzu, ktorý elitu a ľud stavia na opačné póly, alebo ako mocenskú politickú stratégiu, ktorá sa sústreďuje na získavanie a vykonávanie politickej moci (Kubát, 2016). Občas sa naň nazerá ako na slabú formu extrémizmu, viacerí sa však zhodujú na rozdielnosti týchto pojmov. Podľa Floriana Hartleba tieto slová nemôžeme považovať za synonymá, pretože populizmus spravidla nemusí mať protiústavné a antidemokratické tendencie. Aj demokraticky zmýšľajúci politik môže byť populist a naopak extrémizmus pre svoju existenciu nepotrebuje prejavy populizmu

(Štefančík, 2011). Anton Pelinka konštatuje, že populizmus je tak isto starý ako demokracia. Populizmus existuje minimálne ako zámienka, robiť politiku demokratickým spôsobom. Cieľom je postaviť ľudí oproti ostatným, proti pravidlám a proti tým, ktorý nie sú súčasťou ľudu. Populistov môžeme charakterizovať tým, že chcú reprezentovať a artikulovať skutočné prania a záujmy ľudu, ktorý reflektujú ako zjednotenú entitu. Práve toto je jeden z dôvodov, prečo by sme nemali populistov automaticky priradovať k protidemokratickým javom. Populizmus dnes tvrdí, že hovorí za väčšinu – proti politickým elitám, ako aj proti rôznym druhom menšín: etnickým menšinám, náboženským menšinám, menšinám migrantov. Dnešný populizmus zväčša vyjadruje príliš zjednodušené chápanie demokratických procesov ako základu riadenia modernej spoločnosti. Ale jeho súčasťou je presadzovanie viac – nie za menej demokracie (Pelinka, 2008). Na základe vyššie uvedenej nejasnosti v oblasti chápania populizmu napr. Jean-Michel De Waele tvrdí, že tento pojem by sme mali obmedziť a nahradiť ho pojmom anti-systémová strana alebo aktér. Vysvetľuje, že toto pomenovanie je menej zaťažené konotáciami a menej ohybné z hľadiska významu. Na druhej strane za jednoznačných populistov môžeme označiť strany a politikov, ktorí stavajú „zdravý ľud“ proti „skazenej elite“ a predkladajú jednoduché politické návrhy a opatrenia, ktoré majú riešiť zložité problémy v prospech ľudu ako celku (De Waele, 2008).

Populisti zväčša tvrdia, že rozumejú bežným ľuďom a ich problémom. Snažia sa vzbudiť dojem, že reprezentujú nepriviligovanú časť populácie. Navyše je následne často vidieť rozdiel, medzi tým čo hlásajú na verejnosti a aké riešenia prinášajú (Skolkay, 2000). Autori ako Klaus Poier, Hedwig Unger a Sandra Saywald-Wedl tvrdia, že existujú kľúčové nástroje populistov, s ktorými aktívne pracujú. Prvým je termín ľud, ktorý prezentujú ako opozíciu v negatívnom naladení voči vládnucim politikom resp. establišmentu. Dalším signifikantným prejavom je hľadanie vnútorných a vonkajších nepriateľov v tzv. anti-izmoch, napríklad antiliberalizmus, antisemitizmus, antiislamizmus, alebo antiamerikanizmus. Posledným nástrojom populistov je kladenie veľkého významu na nástroje priamej demokracie a skeptický

pohľad na inštitúcie fungujúce na princípe zastupiteľskej demokracie (Štefančík, 2022), s ktorými spájajú elity.

1.2 Hlavné aspekty populizmu

Ľud

Pri pohľade na populizmus môžeme sledovať dvoch kľúčových aktérov, ktorí sú neoddeliteľnou súčasťou tejto politickej optiky – Ľud a elita. Už samotné slovo Ľud je odvodené od latinského slova *populus*, ktorý je ako reprezentovaný vodcom. V populistickú politiku vystupuje Ľud ako suverénna entita a držiteľ moci, ktorá dokáže vyjadriť svoje záujmy a jednotnú vôľu. Nie je to iba náhodné zoskupenie väčšieho množstva ľudí a jeho vôľa je všetkému nadriadená (Kubát, 2016). Populisti chcú prezentovať, že im záleží na Ľude, chcú predovšetkým hájiť jeho záujmy a vedia najlepšie, čo si Ľud želá. Často sa odvolávajú na spoločné črty vychádzajúce z kolektívnej identity založenej na rase, regionálnej príslušnosti, náboženstve alebo národnej identite (Štefančík, 2022). Pojem Ľud je však v politologickej teórii jednoznačný termín, s ktorým treba zaobchádzať opatrne, keďže predstavuje vysoké riziko subjektívneho vymedzenia. V politickej diskusii však môžeme často sledovať politikov ako tento pojem používajú v selektívnej forme v akej im vyhovuje. Toto zdanlivo jednoduché slovo je v skutočnosti veľmi nejednoznačné a propagandisti ho z daného dôvodu často využívajú na oslovovanie potenciálneho publika. Svojevoľné používanie tohto slova, bez jasného obsahového vymedzenia môže veľmi jednoducho viesť k situácii, kedy môžete rozprávať nezmysly zastrešujúc sa širokou spoločenskou podporou (Canovan, 2014).

Elita

Okrem Ľudu prezentovaným ako MY, existuje v populistickom slovníku aj skupina nazývaná ONI. Sem môžeme zaradiť politických oponentov, prisťahovalcov, ekonomických migrantov, menšiny alebo náboženské spoločenstvá. Okrem protikladu MY verzus ONI je na inej osi protiklad Ľud verzus establišment (Štefančík, 2022). Myslíme tým elitu, ktorá je taktiež hromadným aktérom s kolektívnymi hodnotami a cieľmi, avšak z pohľadu populizmu

je celá skazená. Jej cieľom má byť podľa populistov zničenie ľudu alebo vládnutie na jeho úkor. Elitu pritom nemôžeme chápať iba ako zhluk politikov, do tejto skupiny môžeme zaradiť kohokoľvek, kto má niečo, čo ľud nemá. Elity môžu byť kultúrne, ekonomické, sociálne a mnohé iné (Kubát, 2016). Skupina ONI a elita vystupujú v populistických komunikačných kanáloch ako vinníci, ktorí sú zodpovední za väčšinu negatívnych javov v spoločnosti (bezpečnostné ohrozenie, drahé potraviny a energie, migranti a pod.) (Štefančík, 2022). Podľa teórie Jana-Wernera Müllera je kritika elít síce nutná, ale nepostačuje na vymedzenie populizmu. K antielitárstvu sa preto v kontexte populizmu častokrát pripája aj deklarovaný odpor voči pluralizmu. Za základný postulát všetkých populistov môžeme označiť stanovisko, že len my a naša vízia politiky - zastupuje skutočný ľud (Müller, 2016).

Vodca

Posledným, avšak nemenej podstatným aktérom populizmu je personifikácia záujmu ľudu do politiky reprezentovanej jeho vodcom. Populizmus z daného dôvodu obsahuje protiinštitucionálny princíp. Namiesto väzieb medzi inštitúciami uprednostňuje väzby medzi vodcom a ľuďom. Úloha vodcu však nie je vždy jednoduchá, keďže musí byť charizmatický, niečím výnimočný, no zároveň musí byť príslušníkom ľudu. Formuluje stanoviská, že len on sa stavia sa proti všetkým politickým elitám v záujme ľudu a snaží sa pohybovať vo svete morálky a nie individuálnych záujmov. Vždy sa snaží zosobňovať vôľu ľudu a byť jeho zástupca.

1.3 Riziká populizmu

Riziká populizmu vychádzajú z podstaty, že sa nedá docieľiť stav monolitnej spoločnosti s rovnakými názormi alebo preferenciami všetkých jej členov. Každý jednotlivec má svoj rebríček hodnôt zoradený inak, a preto nie je možné dosiahnuť jednotné postoje v celej spoločnosti. Populistická politika z daného dôvodu využíva na presadenie svojich záujmov princíp polarizácie spoločnosti. Dichotómia ľud a elita býva preto používaná na marginalizáciu oponentov, ktorí sú označení za reprezentantov elity nezdieľajúcej záujmy ľudu. Z rozpoltenej a extrémne polarizovanej spoločnosti,

kde začína prevažovať konfrontačný štýl politiky vyplývajú ďalšie hroziace riziká, ktoré sa spájajú s vytrácaním spoločných hodnôt a cieľov politiky.

Ekonom Peter Goliáš spája tieto riziká populizmu jeho samou podstatou. Tvrdí, že populizmus zakrýva reálne problémy a odhaľuje veci, ktoré sú síce zaujímavé, ale nespájajú sa s riešením skutočných problémov. Skutočné riešenia sú veľmi ťažko pre svoju komplexnosť odkomunikovateľné s verejnosťou, a preto sa im politici vyhýbajú. Témy spoločenskej diskusie sa snažia držať v okruhu menej podstatných záležitostí ku ktorým pripájajú jednoduché riešenia a emočne ladené heslá, pričom riešenie skutočných problémom stagnuje. Keďže populistí komunikujú jednoduché riešenia, je následne veľmi ťažké ich odstaviť od moci a vymeniť politikmi, ktorí zdôrazňujú zodpovednosť a presadzujú systematické riešenia, keďže ich verejná prezentácia je pre väčšiu časť spoločnosti nezrozumiteľná, keďže procesnej a kompetenčnej stránke politiky nerozumie. V demokracii môže z daného dôvodu nastať situácia, že ak pravidelne a dlhú dobu budú pri moci populistí, ktorí nebudú riešiť dôležité inštitucionálne problémy štát a spoločnosť sa prestane kvalitatívne rozvíjať. Časť populácie sa tým môže dostať do stavu apatie, kedy zodpovednosť za nefunkčné štátne a verejné inštitúcie transformujú na politikov a začne hľadať východiská v extrémnych riešeniach. Výzva na rýchle riešenia následne častokrát vedú k extrémnym riešeniam a upevneniu autoritárskeho štýlu politiky, ktoré v prípade obmedzovania verejnej kontroly moci zo strany občanov, môže predstavovať ohrozenie liberálnej demokracie (Goliáš, 2020).

Pri definícii vodcu, ako dôležitého aktéra populizmu, sme uviedli dôvod na obavu kvôli autoritárskym sklonom populistických politikov. Politológovia Steven Levitsky a Daniel Ziblatt sa snažili zdefinovať štyri varovné znaky autoritárskeho politického štýlu, pri ktorom by sme mali spozornieť. Prvým je slovami alebo činmi odmietanie demokratických pravidiel hry, druhým je popieranie legitimacy svojich oponentov, tolerovanie alebo povzbudzovanie násilia voči názorovým oponentom a kritikom, naznačovanie alebo konkrétne obmedzovanie občianskych práv oponentov vrátane

médií. Politik, ktorý splňa čo i len jedno z uvedených kritérií, vyvoláva dôvodné podozrenie na autoritárske konanie. Ako sme už spomínali, populistí vedú verbálny konflikt s politickým establišmentom, prehlasujú, že reprezentujú hlas ľudu a sú v konflikte so všetkými, ktorí im oponujú pričom ich označujú za konšpirujúcu a skorumpovanú elitu. Nadmerne popierajú legitimitu opozície a obviňujú ju z vlastizrady a protivlasteneckého konania. Tvrdia, že túto „skorumpovanú elitu“ zbavia moci, ktorú vrátia ľudu (Levitsky, Ziblatt, 2018). Levitsky a Ziblatt pre zjednodušenie charakterizácie autoritárskeho správania vytvorili nasledovnú tabuľku indikátorov:

Tabuľka 1 Indikátory autoritárskeho správania (Levitsky, Ziblatt, 2018, 43-44)

<p>Odmietanie demokratických pravidiel hry</p>	<p>Odmietajú ústavu alebo podporujú myšlienku ju znásilňovať?</p> <p>Navrhujú používanie antidemokratických metód, zakazovanie organizácii alebo obmedzovanie základných občianskych a politických práv?</p> <p>Pokúšajú sa hatiť legitimitu volieb, napríklad tým, že neuznávajú ich výsledky?</p>
<p>Popieranie legitimity politických oponentov</p>	<p>Popisujú svojich oponentov ako nepriateľov existujúceho ústavného poriadku?</p> <p>Tvrdia, že ich oponenti sú existenčnou hrozbou národnej bezpečnosti alebo ohrozujú prevažujúci spôsob života?</p> <p>Popisujú bez akýchkoľvek dôkazov súperiace strany ako zločincov, ktorí znásilňujú právo?</p> <p>Tvrdia bez akýchkoľvek dôkazov, že súperiace strany sú agentami zahraničných vlád, alebo s nimi tajne spolupracujú?</p>

Tolerancia alebo povzbudzovanie násilia	<p>Majú väzby na ozbrojené gangy, milície, polovojenské jednotky alebo iné organizácie podieľajúce sa na nezákonnom násilí?</p> <p>Podporujú násilie a agresivitu svojich prívržencov tým, že ich odmietajú jednoznačne odsúdiť?</p> <p>Oceňujú iné politické akty násilia, ku ktorým došlo aj v minulosti?</p>
Pripravenosť obmedziť občianske práva svojich oponentov a to vrátane médií	<p>Podporujú zákony a politiky obmedzujúcu osobnú slobodu?</p> <p>Vyhrádzajú sa, že podniknú kroky proti kritikom zo súperiacich politických strán a radov občianskej spoločnosti či médií?</p> <p>Uznávajú použitie represívnych prostriedkov nasadenými inými vládami či už v minulosti alebo súčasnosti?</p>

Populisti tvrdia, že jednou z najdôležitejších skupín nepriateľov ľudu sú slobodné médiá. Väčšina z nich totiž podporuje liberálnu demokraciu a upozorňuje na korupciu a polopravdy, ktoré sa šíria vo verejnom priestore. Ich kritika sa uberať zväčša na mienkotvorné médiá s väčším dosahom. Vnímajú ich ako súčasť establišmentu a elity a kritizujú najmä prepojenia medzi médiami a elitami či už ekonomickými, politickými alebo kultúrnymi (Štefančík, 2022).

V prípade populistov ide vo väčšine prípadov o veľkých vulgarizátorov, ktorí vedia nerozhodnutým a zneisteným občanom sľubovať rôzne záväzky, alebo priamo propagujú oslobodenie od všetkých každodenných strastí a starostí vyjadrením politickej vôle. Oslovujú ľudí, ktorí reflektujú zmeny okolo seba ako veľmi dynamické, ktorým sa nevedia prispôbiť. Ľudí, ktorí by sa najradšej vrátili do jednoduchšieho, stabilnejšieho podľa možnosti predmoderného sveta, a preto sú náchylní podľa hnuť populistickým rečníkom s ich jednoduchými receptami. Ako sme spomínali, populistickí voliči sú často nepriateľsky naladení voči etablovaným akademickým elitám, ale samých seba za antiintelektuálnych vôbec

nepovažujú. Často veria tomu, že všetko sa dá vyriešiť a vysvetliť zdravým rozumom. Spravidla platí, že mnohé populistické strany sú obľúbené u voličov s nižším vzdelaním (Müller, 2016). Oplyvňovanie nevzdelaných a neistých máš vo svoj prospech za pomoci populistických sľubov môžeme tiež považovať za veľmi rizikové z hľadiska autoritárskeho myslenia populistov.

V donom kontexte aj historik Ian Morris pripomína, že demokratické zriadenia nie sú imúnne voči požiadavkám občanov ak tí podľahnú cynizmu a sebauspokojeniu. Práve v krízových obdobiach častokrát vstupujú do hry autokrati, ktorí sa snažia o získanie moci. Na základe týchto skutočností pozorovaných pri nástupe populistických a autokratických politikov politológ a sociológ Larry Diamond uvádza dvanásť bodový program autokratov, ktorý používajú na podkopávanie základov liberálnej demokracie a uchopenie sa moci:

- začať démonizovať opozíciu ako nelegitímnu a nevlasteneckú,
- podkopať nezávislosť súdov,
- zaútočiť na nezávislosť médií,
- získať kontrolu nad akýmkoľvek verejnoprávnym vysielaním,
- zaviesť prísnejšiu kontrolu nad internetom,
- podmaňte si ostatné zložky občianskej spoločnosti – občianske združenia, univerzity a najmä protikorupčné a ľudskoprávne skupiny,
- zastrašujte a ohrozujte podnikateľskú komunitu,
- obohatte novú triedu lojálnych kamarátskych kapitalistov,
- presadzujte politickú kontrolu nad štátnou službou a bezpečnostnými zložkami,
- narúšajte a zmanipulujte volebné pravidlá,
- opakujte kroky 1. až 11 stále ráznejšie (Patton, 2019).

Tento zoznam popisuje postup, podľa ktorého zvyknú nedemokratickí politici postupovať, aby z demokratických krajín urobili autoritárske (Kern, 2024), preto takéto správanie politických lídrov môžeme pokladať za riziko.

2. Populistické praktiky na Slovensku v posledných rokoch

Najvýraznejším príkladom populizmu z volieb v roku 2020 je výjazd Igora Matoviča a jeho zástupcov do francúzskeho Cannes. Líder hnutia pozdravom „Bonjour mafia“ pozdravil do kamery bývalého premiéra Róberta Fica zo Smeru-SD a jeho bývalého ministra financií Jána Počiatka, ktorý bol tiež členom strany Smer. Za Matovičom v pozadí je Stredozemné more a vila spomínaného Jána Počiatka. Igor Matovič svojim prejavom a pripnutím plagátu s nápisom „Majetok Slovenskej republiky“ získal viditeľnú pozornosť naprieč mediálnym prostredím na Slovensku. Na sociálnych sieťach si video pozrelo pred voľbami viac ako 1,6 milióna ľudí. Podľa politológov to bol jeden z najsilnejších momentov predvolebnej kampane, po ktorých jeho hnutie dokázalo cieľiť na zásadný problém slovenskej tranzície – vysokú mieru korupcie a nízku mieru vymožiteľnosti práva, čo zvýšilo záujem potenciálnych voličov o antiestablišmentové hnutie, ktoré nakoniec vyhralo voľby. Sociológ Martin Slosiarik k tomuto počinu povedal, že ak by išiel do Cannes napríklad Andrej Kiska alebo Michal Truban, nemalo by to taký ohlas ako keď tam bol Igor Matovič. Narážal na to, ako vie líder hnutia vyvolať emóciu a donútiť ľudí reagovať (Krempaský, 2020). Za ďalší výrazný počin populizmu neskoršieho premiéra môžeme považovať, keď hnutie OĽaNO cez svojho lídra I. Matoviča krátko pred parlamentnými voľbami v roku 2020 predstavilo 11-bodovú anketu. V nej mali občania rozhodnúť o otázkach, ktoré chcelo hnutie v prípade zostavovania vlády vniesť do programového vyhlásenia vlády. Do ankety sa napokon zapojilo 67-tisíc ľudí, ktorí vo väčšine súhlasili so všetkými z nich. Otázky sa týkali rôznych tém, napríklad: „Súhlasíte s tým, aby bola zavedená hmotná zodpovednosť politikov?“, „Súhlasíte s tým, aby každý, kto sa zúčastní parlamentných volieb, získal 10 % zľavu zo všetkých poplatkov štátu?“. Tento krok môžeme považovať za malý pokus o priamu demokraciu, o ktorú sa práve snažia populisty. Okrem toho, väčšina otázok z ankety je komunikovaná ako by bola v prospech ľudu a na úkor elít či už ekonomických alebo politických. Túto situáciu skonštatoval politológ Miroslav Rádek nasledovne: „Populistické sľuby sa, voľne interpretované,

dávajú preto, aby sa nesplnili. Ľudia veľmi radi počúvajú reči o tom, že politici si majú znižovať platy, že v poslaneckom bufete majú byť vyššie ceny za nápoje, čokoľvek, čo by ľuďom uľahčilo a politikom skomplikovali život, je pre populistické politické strany a hnutia vždy vítaná vec.”(Kantorová, 2023).

Kampaň a navrhované riešenia strán pred voľbami v roku 2023 vo všeobecnosti popísala Iveta Radičová základným rozdelením na marketing a obsah. Slovensko bolo dva mesiace pred voľbami zaplavené reklamnými panelmi s chytľavými sloganmi. Keby sme sa však pozreli na obsahovú stránku vecí, programy jednotlivých strán boli v žalostnom stave, ak vôbec a mohli sme sledovať priepastný rozdiel medzi marketingovou a obsahovou stránkou kampane. Šesťdesiat dní pred voľbami by sme spočítali počet strán s programom na prstoch jednej ruky. Kompletný program predkladalo Kresťanskodemokratické hnutie (KDH), Sloboda a solidarita (SaS) a všeobecnejší program aj Progresívne Slovensko (PS). To je všetko. Potom sú strany, ktoré zverejnili niečo, čo považujú za politický program: Smer-SD ho mal ako obvykle stručný so šiestimi stranami, Sme rodina mala štyri oblasti rozpracované na štyri strany, hnutie Republika malo 12 oblastí a pre každú má zatiaľ zverejnenú jednu stranu s oznamom, že na dopracovaní programu ešte pracujú. Hnutie OĽaNO nemalo žiaden program a strana Hlas – sociálna demokracia (Hlas-SD) mala na svojej stránke iba jednu stranu v podobe deklarácie. Podobne k tomu dlhodobo pristupuje aj SNS, ktorá zverejnila svoj volebný manifest. Politici väčšinou využívali pred voľbami na prezentáciu fenomény ako migrácia, ekonomická neistota, politika identity, obavy z globalizácie, moc sociálnych sietí cez ktoré sa snažia tieto témy využívať na zisk a upevňovanie moci. Vzniknutá spoločenská situácia vytvára priestor pre nový typ marketingových strán a politikov s radikálnymi postojmi a novými mediálnymi technikami. Významný juhoamerický ekonóm a novinár Moisés Naím, jeden z najvplyvnejších politických mysliteľov dnešného sveta, nazval týchto lídrov „trojpečkoví autokrati“. Opierajú svoju moc o polarizáciu, postpravdu a populizmus. Populizmus používajú na získavanie moci. Dá sa zosúladiť s akoukoľvek

ideológiou alebo aj s absenciou ideológie. Rozdeľujú spoločnosť na dve časti – na skorumpovanú elitu a na vznešený a oklamáný ľud. Hovoria, že všetky problémy ľudu pramenia často zo zlých rozhodnutí predstaviteľov tejto elity. Tú viete odhaliť pri každej téme – spochybňujú sa vedci, spoločenský vedci či lekári (Biró, 2023).

2.1 Konkrétne príklady populizmu na Slovensku vo voľbách do NR SR 2023

Aktuálne je Slovensko približne šesť mesiacov po parlamentných voľbách, ktoré vyhrala strana Smer-SSD. Kampaň k týmto voľbám bola veľmi konfrontačná a striedalo sa v nej množstvo, z môjho pohľadu, populistických tém. Ako základné by som spomenul: premnoženie medveďa hnedého, drahé potraviny, vojna na Ukrajine, vysoké hypotekárne úroky, migračná kríza alebo energetická kríza. Žiadnu z týchto tém určite netreba podceňovať a jej dôležitosť a relevancia majú svoje opodstatnenie v politickom dianí. Navrhované riešenia však často vykazujú výrazné znaky populizmu a snahu problém zjednodušovať, navrhovať neefektívne riešenia, ktoré sú navyše radikálne a ktoré chce verejnosť počuť napriek negatívnym celospoločenským dosahom. Niektoré z týchto riešení si rozoberieme v nasledovnej podkapitole.

Téma premnoženia medveďa hnedého rezonovala Slovenskom počas letných mesiacov roka 2023 a teda počas volebnej kampane. Postupne sa z napohľad jednoduchej témy stala jedna z hlavných tém celej kampane a vyjadrovali sa k nej všetky politické strany, rôzne združenia a organizácie. Po niekoľkých stretoch medveďa s človekom sa tému pokúsili využiť politici na získanie politických bodov. Štúdie pritom nepreukázali dramatický nárast populácie medveďa hnedého na našom území. Štúdia, ktorú vypracovala Univerzita Karlova v Prahe poukazuje na stabilný stav populácie medveďa. Dokonca to môže vyzeráť tak, že ich tu máme o niekoľko desiatok menej ako pred pár rokmi. Samozrejme, do úvahy treba brať aj možnú odchýlku, no fakt, že toto číslo za ostatné obdobie zásadne nezvýšilo, prekvapilo viacerých (Štenclová, 2023). Aj napriek výsledkom štúdie vykonanej odborníkmi sa politickí

predstavitelia vyjadrovali k stretom medveďa hnedého s človekom ako k situácii, ktorá vznikla premnožením a zlou reguláciou ich stavov zo strany vtedajšej vlády. „Je to absolútna hlúposť,“ vyjadril sa na margo štúdie Karlovej univerzity vtedajší predseda Národnej rady Boris Kollár. „Oni namerali 1 200 medveďov len z tých vzoriek, ktoré našli. No tých medveďov je okolo 3 000,“ vyhlásil líder hnutia Sme rodina (Zachar, 2023). Expremiér a šéf strany Hlas-SD Peter Pellegrini uviedol, že medvede sú na Slovensku premnožené. Vyzval na reguláciu populácie šelmy. „Cieľená a oficiálna regulácia a preriedenie stavov na prijateľný stav, taký, ktorý zvládne územie Slovenska a výmera lesov,“ uviedol Peter Pellegrini (Novák, 2023). Podobných vyjadrení bolo viacero a aj napriek výskumom vykonaných odborníkmi, sa politici snažili prispôbiť verejnej mienke a strachu časti verejnosti, kedy spochybnili výsledky štúdie s predpokladom zvýšenia svojich preferencií.

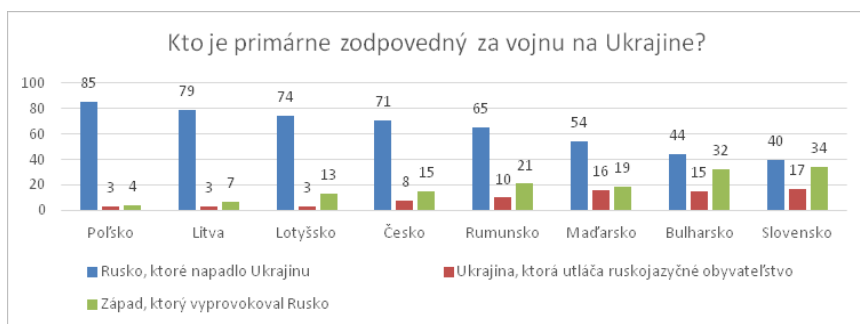
Za príklad populizmu považujem napríklad aj predvolebné video strany Smer-SSD [25] uverejnené počas predvolebnej kampane v roku 2023. Spomínaná predvolebná reklama podľa môjho názoru obsahuje mnoho znakov populistického komunikácie, ktorú sme popísali v prvej kapitole tejto práce. Predseda strany Róbert Fico sa v ňom po tréningu plávania (čím sa podľa môjho názoru snaží vzbudiť dojem obyčajného človeka z ľudu) prihovára k občanom a uchádza sa o ich hlasy vo voľbách do Národnej rady SR. Svoj prejav začne útokom na ostatné politické strany, ktoré sú podľa neho ovládané mimovládnyimi organizáciami a médiami. Pokračuje zvýraznením, že jeho strana je suverénna a bude sa v Bruseli „biť“ za záujmy Slovenska. Slovo biť by sme mohli chápať ako slovo zo skupiny tvrdších slov v politike, kedy sa pravdepodobne snažil naznačiť kritický pohľad na Európsku úniu vo vzťahu k menším krajinám. Týmto vyjadrením by sa mohol snažiť navodiť dojem, že práve strana Smer-SSD bude najlepšie zatupovať suverénnu politiku Slovenska smerom k našim partnerom v Európskej únii. Ďalej sa predseda strany chce „pobiť“ s bankami a obchodnými reťazcami. V časocho vysokých hypotekárnych úrokov a vysokých cien potravín sa takéto vyjadrenia niektorej časti populácie môžu zdať veľmi prítlačlivé. Počas monológu spomenie aj záujem o mier

na Ukrajine. So svojou stranou vyhlasujú, že ak bude Smer-SSD vo vláde, zastaví dodávky zbraní na Ukrajinu a uprednostní okamžité mierové rokovania (Rusnáková, 2023), čím vytvára zdanie, že SR je dôležitý medzinárodný aktér s autonómnym postavením v hospodárskej a bezpečnostnej oblasti. Sám nakoniec Róbert Fico dodáva, že nie sú obyčajná sociálna demokracia, ale Smer-slovenská sociálna demokracia. Pridaním slova slovenská do názvu strany sa podľa môjho názoru snaží cieľiť na národnostne orientovaných voličov, ktorí očakávajú veľmi suverénne zastupovanie slovenských záujmov smerom do zahraničia a zachovanie „tradičných slovenských národných hodnôt“ (bez jasného vymedzenia), uvedomujúc si, že na Slovensku je u značnej časti spoločnosti momentálne populárne zdôrazňovať národný záujem.

2. 2 Súčasné dianie na Slovensku z hľadiska populizmu

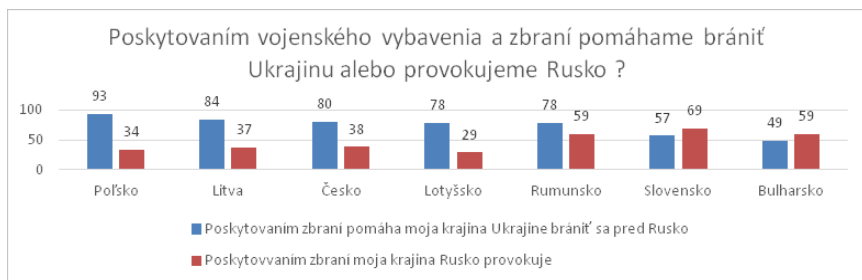
Ako príklad presadenia populistckej politiky, ktorá nie je akceptovateľná pre niektorých zahranično-politických partnerov môžeme uviesť zrušenie spoločného zasadnutia českej a slovenskej vlády. Vládne zmeny na Slovensku po nástupe vlády Roberta Fica a štýl a obsah jeho politickej komunikácie, ktorý otáča zahraničnú politiku svojej krajiny východným smerom, prinútili českú vládu prehodnotiť vzťahy so Slovenskom. „Nepovažujeme za vhodné, aby sme uskutočnili spoločné zasadnutie českej a slovenskej vlády,“ oznámil premiér Petr Fiala. Toto rozhodnutie česká strana odôvodňuje rokovaním slovenského ministra zahraničných vecí Juraja Blanára s ruským ministrom zahraničia Sergejom Lavrovom, ktorí sa spolu zišli v Turecku bez jasného zdôraznenia zahranično-politických priorít akými v prípade SR je rešpektovanie medzinárodného práva, uzavretých zmlúv a dôrazu na štátnu integritu a suverenitu. Zásadný rozpor v názoroch spočíva v pohľade na vojnu na Ukrajine, ktorej sa Česko spolu s ďalšími krajinami NATO snaží pomáhať aj dodávkami zbraní brániacej sa Ukrajine, zatiaľ čo súčasná vláda SR pod vedením R. Fica verbálne touto formou Ruskom napadnutej Ukrajine pomáhať nechce, ale komerčné dodávky nezastavila (Kopecký, 2024). Róbert Fico

dodržiaval svoj postoj k dodávaniu zbraní na Ukrajinu spred volieb len formálne. Ak sa však pozrieme na spoločenské nastavenie v posledných dvoch rokoch v súvislosti s vojnou na Ukrajine, zistíme nasledovné. Viac ako polovica Slovákov je presvedčená, že za agresívnu ruskú inváziu na ukrajinské územie môže Západ, respektíve samotná Ukrajina. Ukazuje to prieskum organizácie Globsec, ktorá zbierala dáta koncom marca 2023 na vzorke tisíc ľudí. Odpoveď, že za vojnu na Ukrajine nesie hlavnú zodpovednosť Západ, ktorý provokoval Rusko, zvolilo až 34 percent respondentov. Ďalších 17 percent si myslí, že hlavným vinníkom je Ukrajina, pretože utláčala rusky hovoriacich obyvateľov. Zodpovednosť Rusku pripisuje 40 percent opýtaných. Zvyšní respondenti nedali jasnú odpoveď. Globsec otázky kládol v ôsmich krajinách a výsledky sú nasledovné (Graf 1) (Takáč, Brezáni, 2023).

Graf 1 Kto je primárne zodpovedný za vojnu na Ukrajine?

Ďalším dôležitým ukazovateľom je aj postoj obyvateľov Slovenska k poskytovaniu vojenskej pomoci Ukrajine. Podľa prieskumu Globsec, vykonanom na vzorke 1000 obyvateľov sú výsledky nasledovné (Graf 2):

Graf 2 Poskytovaním vojenského vybavenia a zbraní pomáhame brániť
Ukrajinu alebo provokujeme Rusko?

S prihliadnutím na prezentované výsledky sa môžeme zamýšľať nad tým, či nie je dôsledkom populizmu, že sa pôvodné stanoviská R. Fica o podpore vstupu Slovenska do jadra EÚ, bránenia nášho členstva v NATO (Dugovič M., 2017), poprípade vytvárania hrádzi proti extrémizmu v minulosti, sa zrazu menia proti pôvodným zahranično-politickým cieľom a odkláňajú SR smerom k izolácii iba kvôli verejnej mienke a momentálne viditeľne sa prejavujúcej prorúskej vlne na Slovensku.

Ďalším príkladom populizmu a využívania prorúskej vlny môže byť problematika ohľadom obrannej zmluvy DCA uzavretou medzi SR a USA počas predchádzajúcej vlády. Touto témou v roku 2022 žilo celé Slovensko a vtedajšia opozícia (na čele so stranou Smer-SSD) nazývala vtedajších členov vlády, koalíčných poslancov a dokonca aj prezidentku Slovenskej republiky „zradcami“ a vyzývala na nepodpísanie obrannej dohody. Na Slovensku v danom čase dokonca pribudli nové bilbordy s podobizňami politikov, ktorí podporili vojenskú dohodu s USA s označením „Zradili Slovensko“. Smer-SSD, ktorý si ich vylepenie objednal, otituloval koalíčných politikov a prezidentku ako vlastizradcov a vyvesil ich do regiónov ich bydliska (Dugovič T., 2022). Dnes, keď je strana Smer-SSD pri moci, zmluvu rušiť ani upravovať neplánuje s vysvetlením, že je nevyvovedateľná. Podľa súčasného ministra obrany za strany Smer-SSD R. Kaliňáka sú Američania féroví a neporušujú žiadne z ustanovení zmluvy (Kyseľ, 2024).

Z ekonomickej a sociálnej oblasti môžeme spomenúť video uverejnené vo februári 2022, kde Róbert Fico tankuje benzín za cenu 1,53 eura za liter [9]. Hneď na začiatku sa vyjadrí ako momentálna vláda „kašle“ na ľuď, a tak opätovne verbálne postaví „skazenú“ elitu proti ľudu. Okrem vysokých cien pohonných hmôt sa zmieni aj o vysokých cenách potravín v porovnaní s okolitými štátmi. Aktuálna cena benzínu po piatich mesiacoch pri moci sa pohybuje nad 1,6 eura za liter, teda ešte vyššie ako v čase zverejnenia videa (Kálmán, 2024). Tempo rastu potravín sa koncom roku 2023 síce stabilizovalo, no najmä z dôvodu poklesu cien energií a poľnohospodárskych komodít na svetových trhoch a nie opatrenia prijatými 4. vládou R. Fica. Od apríla do konca roku 2023 zostali spotrebiteľské ceny potravín na Slovensku v priemere nezmenené (Čokinová, 2024). V závere propagačného videa môžeme ešte sledovať narážky na už spomínanú bezpečnostnú dohodu s USA, čo v realite môže mať za následok zhoršenie vzťahov s našim strategicky najväčším spojencom v bezpečnostnej oblasti. Problematiku ohľadom obrannej dohody pritom rozoberáme v odstavci vyššie.

2.3 Riziká populizmu na Slovensku

V časti 1.3 sme sa zaoberali všeobecnými rizikami populizmu a následkami v prípade nástupu charizmatického lídra s autokratickými sklonmi. V tejto časti si skúsime rozobrať niektoré konkrétne prípady a situácie, kedy úroveň populizmu na Slovensku už predstavuje reálne riziko pre demokraciu a právny štát.

Podľa indikátorov autoritárskeho správania (Tabuľka 1) si uvedieme jednotlivé príklady zo Slovenska, kde správanie niektorých našich lídrov priamo vystihuje podstatu daného konania. Prvý bodom je odmietanie ústavy alebo podporovanie myšlienky ju obchádzať. Pre jasný príklad môžeme použiť situáciu zo začiatku marca 2024, kedy ústavný súd pozastavil účinnosť časti veľkej vládnej novely Trestného zákona. Ústavný súd rozhodoval napriek tomu, že novela ešte nevyšla v Zbierke zákonov. Argumentuje tým, že právomoc pozastaviť účinnosť napadnutého právneho predpisu mu dáva priamo text ústavy a nižšia norma mu

v tom nemôže zabrániť. Novela Trestného zákona by mala zaviesť zmiernenie trestov napríklad za korupciu, skrátiť premlčacie lehoty a urobiť z domáceho väzenia primárnu formu trestu za viaceré trestné činy. Všetky tieto zmeny sú na základe rozhodnutia pléna pozastavené (Dömeová, Hopková, Paulovič, 2024). Toto rozhodnutie súdu podľa Róberta Fica spôsobilo právnu neistotu a chaos. Predseda vlády taktiež žiada vysvetlenie, prečo sa Ústavný súd rozhodol prelomiť zaužívanú rozhodovaciu prax a rozhodol o pozastavení účinnosti ešte pred zverejnením legislatívy. Pýta sa, z čoho pramenil politický tlak, ktorý Ústavný súd nútil k takémuto rýchlemu konaniu. Róbert Fico týmto prekročil čiaru, za ktorú v minulosti ešte nikdy nezašiel. Spochybnil rozhodnutie Ústavného súdu, ktorým Ústavný súd pozastavil účinnosť Trestného zákona a zároveň zaútočili priamo na predsedu súdu v kontexte spôsobu zverejnenia daného stanoviska ÚS SR (Kováč, 2024).

V druhom bode indikátorov autoritárskeho správania populistí popisujú svojich oponentov ako nepriateľov existujúceho ústavného poriadku a bez akýchkoľvek dôkazov tvrdia, že súperiace strany sú agentami zahraničných vlád, alebo s nimi tajne spolupracujú v neprospech záujmov občanov. Príkladov zo slovenskej politiky môžeme nájsť hneď niekoľko, či už od terajšej opozície alebo koalície. Najčastejším naratívom súčasnej vlády je označovanie opozície a jej predstaviteľov za „sorošovských“ agentov. Napríklad pred prezidentskými voľbami 2024 označila strana Smer-SSD svojho najsilnejšieho oponenta Ivana Korčoka za „žoldáka“ slúžiaceho mnohým politickým stranám, ktorého ponúkajú Sorosove mimovládne organizácie (Behul, 2023). Podobné vyjadrenia od predsedu strany Smer-SSD prichádzali aj po vymenovaní úradníckej vlády prezidentky Zuzany Čaputovej. Robert Fico vyhlásil, že úradnícka vláda na čele s Ľudovítom Ódorom nie je prezidentkin návrh, ale Sorosova voľba [10]. Podpredseda parlamentu za stranu Smer-SSD Ľuboš Blaha v minulosti na sociálnych sieťach zvykol taktiež vo svojich príspevkoch zverejňovať a šíriť teórie, že prezidentka SR Zuzana Čaputová je vlastizradkyňa a pôsobí tu ako „americká agentka“ a agentka cudzích mocností. Neskôr mu to bolo súdom zakázané

(Teluchová, 2022), čo však vo svojich stanoviskách nerešpektoval zaštuľujúc sa právom na slobodou prejavu.

Ďalším bodom je tolerancia alebo povzbudzovanie násilia poprípade schvaľovanie iných politických aktov násilia, ku ktorým došlo aj v minulosti. V prostredí slovenskej politiky môžeme použiť napríklad vyjadrenie Štefana Harabina, ktorý krátko po ruskej invázii na Ukrajinu na sociálnej sieti napísal, že by urobil presne to isté, čo ruský prezident Vladimir Putin (Špak, 2024). K výroku Štefana Harabina treba podotknúť, že je významným politikom pre národnostne a vlastenecky orientovaných voličov a jeho výroky o schvaľovaní násilia môžu mať veľmi neželané účinky pre radikalizáciu prejavu a smerovanie krajiny, keďže jeho voličská základňa ako dokazujú posledné prezidentské voľby sa rozširuje a tým získava zásadný vplyv na niektoré typy volieb (viď 2. kolo prezidentských volieb 2024, ktoré reálne rozhodli v prospech P. Pellegriniho).

Štvrtý bodom je pripravenosť obmedziť občianske práva svojich oponentov a to vrátane médií. V tomto bode môžeme spomenúť snahu momentálnej vládnej koalície o zmenu v Rozhlase a televízii Slovenska (RTVS). Ministri vládnej koalície sa zhodujú, že verejnoprávne médium potrebuje zmeny. Podľa návrhu ministerky kultúry by sa RTVS premenovala na Slovenskú televíziu a rozhlas. Súčasnú vedenie by skončilo, nového generálneho riaditeľa už nemá voliť parlament, ale sedemčlenná rada. Z nej štyroch zvolí parlament, zvyšných troch určí rezort kultúry, jedného z nich na návrh ministra financií. Rada bude môcť generálneho riaditeľa odvolať aj bez udania dôvodu. Odborníci sa obávajú, že v predloženej podobe by zmena znamenala ovládnutie média akoukoľvek vládnu mocou (Maňová, Čokinová, 2024). Navyše v tomto období predseda vlády Róbert Fico vyhlásil, že prerušuje akúkoľvek komunikáciu s viacerými médiami. Konkrétne ide o TV Markízu, Denník N, denník SME a webový portál Aktuality. Vyhlásil o nich, že sú to médiá, ktoré otvorene prejavujú nepriateľské politické postoje voči jeho osobe a strane Smer-SSD. Tie sa podľa jeho perspektívy zakladajú predovšetkým na zverejňovaní nepravdivých, neúplných informácií alebo na zamlčovaní informácií (Lysá, 2023).

V podkapitole 1.3 tejto práce spomíname aj 12-krokový program autokratov Larryho Diamonda. Na delegitizovaní svojich oponentov pracuje strana Smer-SSD a Róbert Fico už dlhodobo. Súperov hlavne z liberálnej časti opozície prepájajú s „nepriateľskými“ mimovládnyimi organizáciami, Georgeom Sorosom či Amerikou alebo so Západom, od ktorého sa predseda Smeru dištancuje. Podkopávanie nezávislosti súdov dokazuje momentálna koalícia zrušením Špeciálnej prokuratúry a útokmi na Najvyšší súd SR, Špecializovaný trestný súd, ktorý často krát súdi ich nominantov a v poslednom období aj na Ústavný súd SR, čo sme rozoberali vyššie. Ďalším bodom je podkopávanie nezávislosti médií. Strana Smer-SSD vytvorila zoznam „nepriateľských médií“, ktorým aj koalíčné strany neodpovedajú na otázky. Súčasná vládna koalícia tým môže znížiť ich vplyv a dôveryhodnosť, keďže sú voči nej často kritické. Naopak, členovia vlády často komunikujú cez alternatívne média.

Štvrtým bodom je získať kontrolu nad verejnoprávnymi médiami. Premiér a jeho ľudia sú mimoriadne kritickí k verejnoprávnej RTVS, ktorú sa neskryto pokúšajú ovládnuť. Podľa posledných výrokov politikov by sa mala RTVS premeniť na štátnu akciovku. Túto problematiku sme už taktiež bližšie popisovali v časti vyššie. Obmedzeniu slobody internetu sa súčasná koalícia zatiaľ nevenuje. Šiestym bodom, podmaniť si občiansku spoločnosť, mimovládne organizácie, univerzity a podobne môžeme chápať rozdeľovanie mimovládnych organizácií na politické a tie druhé. Mimovládne organizácie, ktoré hoci len časť svojich aktivít financujú z peňazí zo zahraničia, chcú v koalícii označiť za „zahraničných agentov“ podľa vzoru Putinovho Ruska. Siedmim bodom, zastrašiť podnikateľskú komunitu, môžeme chápať napríklad mimoriadne zdanenie bánk. Aj keď nejde o klasické podnikateľské subjekty, môžeme tu hľadať náznaky zastrašenia. Odmeňovanie lojálnej skupiny podnikateľov. Vláda plánuje novelizovať zákon o verejnom obstarávaní, ktorý by mal zjednodušiť celý proces, pričom bude ešte ťažšie skontrolovať, ako sa ľudia blízki vláde dostávajú k veľkým peniazom od štátu. Viacerí ľudia blízki Ficovi a Smeru sú podozriví z trestnej činnosti alebo dokonca už stoja ako obžalovaní pred súdom. Rozširovanie politickej kontroly nad štátnou byrokraciou a bezpečnosťou. Vládna

koalícia ako jednu z priorit zmenila kompetenčný zákon. Bez udania dôvodu mohla vymeniť predsedov Štatistického úradu SR a Úradu pre dohľad nad zdravotnou starostlivosťou a okamžite ich aj vymenili ešte pred tým, ako o zmene stihol rozhodnúť Ústavný súd SR. Masívne personálne výmeny na ministerstvách a v štátnych inštitúciách im uľahčuje aj novela zákona o štátnej službe z čias vlády Igora Matoviča, ktorá umožňuje zbavovať funkcie vedúcich zamestnancov aj bez udania dôvodu. Z hľadiska bezpečnostných služieb sem môžeme zaradiť situáciu ohľadom menovania riaditeľa Slovenskej informačnej služby (SIS) (Kern, 2024). Vláda účelovo zmenila štatút SIS. Zmenou štatútu SIS vláda obišla menovaciu právomoc prezidentky, ktorá by snomináciou vlády pravdepodobne nesúhlasila. Náместníkom riaditeľa Slovenskej informačnej služby sa stal Pavol Gašpar a vo funkcii získal kompetencie riaditeľa spravodajskej služby (Tóth Lengyelová, 2024). Ďalším krokom je účelová zmena volebných pravidiel. Tu momentálna vládna koalícia zatiaľ nekoná, no ambície zmeniť volebný systém sa už objavili. Hlas-SD už minulý rok avizoval, že chce zmeniť volebný systém na kombinovaný – teda polovica poslancov Národnej rady SR by sa volila pomerným volebným systémom a polovica väčšinovým systémom, teda v 75 jednomandátových obvodoch. S jedenástym bodom, získať kontrolu nad volebnou administratívou, v podmienkach Slovenska zatiaľ nemáme skúsenosť. Slovensko má pomerne prepracovaný systém kontroly volieb. Posledným bodom je opakovanie predošlých jedenástich, kde Larry Diamond konštatuje, že autokrati na oslabovaní demokracie pracujú dlhodobo a opakovane a stále viac pritvrdzujú (Kern, 2024).

ZÁVER

V práci sme sa zaoberali fenoménom populizmu, jeho charakteristickým znakom, konkrétnym rizikám a v záverečnej časti jeho konkrétnym príkladom v podmienkach Slovenska. Príklady populistického správania sme sa snažili uvádzať podľa definičných znakov, ktoré sme popísali v prvej časti práce. Z uvedených informácií môžeme konštatovať, že Slovensko je krajina, kde sa populistickým politikom darí získavať podporu a vedia využívaním týchto praktík

prikláňať voličov na svoju stranu a tak následne získavajú prístup k riadeniu štátnych inštitúcií. Skúseností s takýmto postupom sme mohli zažiť najmä v posledných dvoch parlamentných voľbách, kde populistické metódy, ktoré sme uviedli v práci, pomohli uspieť hnutiu OĽaNo a strane Smer-SSD. V posledných rokoch, v časocho pandémie Covid-19, agresie Ruska voči Ukrajine alebo energetickej krízy sledujeme extrémnu polarizáciu spoločnosti, ktorá je podľa môjho názoru následkom najmä polarizácie v straníckom systéme. Protikladné názory politických strán naprieč celým politickým spektrom vedú ku konfliktom aj v spoločnosti. Otázkou zostáva, či je protikladné správanie politikov výsledkom ich úsudku a kritického myslenia alebo práve populistického prispôsobovania svojich názorov a riešení spoločenskej mienke. V tomto prípade sú politici schopní kvôli popularite v spoločnosti, získaní a udržaní moci zaujať aj stanoviská, ktoré by za normálnych okolností nepresadzovali. Takéto konanie, kedy politické elity nedokážu korigovať spoločnosť a jej názory, ale iba sa jej prispôsobovať, nesie so sebou isté riziká, ktoré sme rozoberali aj v práci. Keď sa už konanie začne podobať indikátorom autoritárskeho správania alebo 12-krokovému programu autokratov Larryho Diamonda, podľa podkapitoly 1.3 a 2.3, musíme sa vážne zamyslieť nad ďalším vývojom v spoločnosti. V práci sme sa snažili dokázať, že v straníckom systéme SR už dochádza k viacerým a pravidelne sa opakujúcim konaniam politikov, ktoré môžu mať za následok ohrozenie demokratických pravidiel, právneho štátu, slobody médií a môžu tak spôsobiť medzinárodnú diplomatickú izoláciu SR ale aj spoločenský príklon k autoritárskemu vládnutiu. Ako spoločnosť si musíme dať veľký pozor, kedy už miera populistického správania sa transformuje na úroveň správania s autoritárskymi sklonmi a snahou o ovládnutie štátu. Uvádzaním príkladov z poslednej doby sme sa snažili upozorniť na riziká populizmu, ktoré môžu mať negatívne dôsledky.

Otázkou zostáva, ako sa dokážeme proti takémuto konaniu politikov brániť. So zaujímavou myšlienkou prichádza sociológ a politológ Juan Linz, ktorý pri obrane proti extrémistom navrhuje spojiť sa s ostatnými oponentami, ktorí sú síce ideovo a hodnotovo

vzdialení, avšak sú ochotní jednať v záujme demokracie a demokratických pravidiel (Levitsky, Ziblatt, 2018). Podobná technika integrácie prodemokratických strán by mohla fungovať aj na populistické subjekty a ich lídrov. Niektorí aktéri by však museli ustúpiť zo svojich hodnotových tém, ktoré sú často ich ťažiskovou problematikou. Riskovali by tým stratu svojej voličskej základne a straníckej identity. Navyše hodnotové otázky dokážu vo väčšine prípadov rozprúdiť emócie, z čoho môžu čerpať zase populistí. Ako sme uviedli v práci, populizmus sa nedá od demokracie oddeliť, keďže vláda vždy v tomto type zriadenia zakladá svoju legitimitu na voličskej dôvere. Pre konštruktívne orientované strany a lídrov, zameraných na systémové riešenia bude preto vždy ťažšie sa presadiť a získať podporu občanov. Zruční rétori, ktorí dokážu v spoločnosti navodiť témy, ktoré oni potrebujú pre svoj osobný úspech, dokážu mobilizovať ľudí, rozvíriť emócie budú tak neustálym rizikom pre správne fungujúcu spoločnosť a krajinu.

Zoznam použitej literatúry

BEHUL, Martin. 2023. Útok Smeru na Ivana Korčoka potvrdil, že jeho kandidatúra má zmysel. In: Aktuality.sk, [online 30.8.2023], 2023 [cit. 27.3.2024], dostupné na internetovom odkaze: <https://www.aktuality.sk/clanok/d0QJrgP/utok-smeru-na-ivana-korcoka-potvrdil-ze-jeho-kandidatura-ma-zmysel-komentar-martina-behula/>

BIRÓ, Marek. 2023. Voľby 2023: Ľudia zažívajú informačné preťaženie a tlak populistov, tvrdí IBiROveta Radičová (rozhovor s Ivetou Radičovou). In: Aktuality.sk, [online 1.8.2023]. 2023 [cit. 13.3.2024]. dostupné na internetovom odkaze: <https://www.aktuality.sk/clanok/gpZ6Kl3/volby-2023-ludia-zazivaju-informacne-pretazenie-a-tlak-populistov-tvrdi-iveta-radicova-rozhovor/>

CANOVAN, Margaret. 2014. 'People', Politicians and Populism. In: Government and Opposition, Cambridge University Press, Vol. 19, Issue 3, pp. 312-327, dostupné na internetovom odkaze: <https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/42ED160143FC20DBB239C8972C607B34/S0017257X00010691a.pdf/people-politicians-and-populism1.pdf>

ČOKINOVÁ, Veronika. 2024. Ceny potravín v SR sú najvyššie v rámci krajín V4, tvrdí hnutie Slovensko. In: spravy.rtv.s.sk, [online 20.3.2024], 2024 [cit. 26.3.2024], dostupné na internetovom odkaze: <https://spravy.rtv.s.sk/2024/03/ceny-potravin-v-sr-su-najvyssie-v-ramci-krajin-v4-tvrdi-hnutie-slovensko/>

DE WAELE, Jean-Michel. 2008. Faces of Populism in Central and Eastern Europe. In: Democracy, Populism an Minority Rights, pp. 49-55, Editors: Hannes Swoboda and Jan Marinus Wiersma, 2008. ISBN 978-92-823-2525-4, dostupné na internetovom odkaze: https://www.socialistsanddemocrats.eu/sites/default/files/2632_EN_democracy-populism_ANTILOPE_1.pdf

DÖMEOVÁ, Annamária. – HOPKOVÁ, Denisa. – PAULOVICĎ, Michaela. 2024. Ústavný súd pozastavil nižšie tresty a kratšie premlčanie z novely Trestného zákona. ÚŠP však aj tak končí. In: Aktuality.sk, [online 28.2.2024], 2024 [cit. 27.3.2024], dostupné na internetovom odkaze: <https://www.aktuality.sk/clanok/>

[zc9qLMy/ustavny-sud-pozastavil-nizsie-tresty-a-kratsie-premlcanie-z-novely-trestneho-zakona-usp-vsak-aj-tak-konci/](#)

DUGOVIČ, Matej. 2017. Slovensko je proeurópsky ostrov, hovorí Fico po voľbách v Česku a spojil sa s Kiskom a Dankom. In: Denník N, [online 23.10.2017], 2017 [cit. 25.3.2024], dostupné na internetovom odkaze: <https://dennikn.sk/919225/slovensko-je-proeuropsky-ostrov-hovori-fico-po-volbach-v-cesku-a-spojil-sa-s-kiskom-a-dankom/>

DUGOVIČ, Tomáš. 2022. Bilbordy Smeru, ktoré označujú politikov za vlastizradcov, pribudli v mieste ich bydliska. Žiak hovorí o extrémizme. In: Denník Štandard, [online 23.2.2022], 2022 [cit. 25.3.2024], dostupné na internetovom odkaze: <https://standard.sk/172524/bilbordy-smeru-ktore-oznacuju-politikov-za-vlastizradcov-pribudli-v-mieste-ich-bydliska-ziak-hovori-o-extremizme>

Facebook Erika Kaliňáka, video: TÁTO VLÁDA PRI ZDRAŽOVANÍ KAŠLE NA SLOVÁKOV! ALE NA NIEKOHO PREDSA LEN NEZABUDLA, dostupné na internetovom odkaze: <https://www.facebook.com/kalinakerik/videos/3105705409717912/>

Facebook Róberta Fica, video: Čaputová je prezidentkou cudzích záujmov, dostupné na internetovom odkaze: <https://www.facebook.com/robertficosk/videos/705581671374854/>

GÁL, Fedor. 2007. Populizmus, blog, [cit. 19.2.2024], dostupné na internetovom odkaze: <https://www.fedorgal.cz/blog/index.php?itemid=79&catid=1>

KÁLMÁN, Peter. 2024. Aktuálne ceny pohonných hmôt (benzín, nafta, elektrina...) v marci 2024 (Natankuj.sk). In: SME.SK, [online 12.3.2024], 2024 [cit. 26.3.2024], dostupné na internetovom odkaze: <https://auto.sme.sk/c/23279470/aktualne-ceny-phm-benzin-nafta-natankuj-sk-auto-sme.html>

KANTOROVÁ, Simona. 2023. Z 11 otázok predvolebnej ankety OĽaNO splnilo tri: Podľa Vetráka za to môže naivita ministrov, úradníci i SaS. In: NOVINY.SK, [online 17.4.2023]. 2023 [cit. 17.3.2024], dostupné na internetovom odkaze: <https://plus.noviny.sk/781901-z-11-otazok-predvolebnej-ankety-olano-splnilo-tri-podla-vetraka-za-to-moze-naivita-ministrov-uradnici-i-sas>

KERN, Miroslav. 2024. Robert Fico naplňa už nebezpečne veľa z dvanástich bodov na ceste k autokracii. In: Denník N, [online 1.3.2024]. 2024 [cit. 25.3.2024], dostupné na internetovom odkaze: https://dennikn.sk/3857358/robert-fico-naplna-uz-nebezpecne-vela-z-dvanastich-bodov-na-cestek-autokracii/?fbclid=IwAR1cPWOaOmKBbULYNUKq2rhB_ZzjwJNOhxPAN8InGPBSFQVnsfkWFIEfMWI

KOPECKÝ, Jozef. 2024. Česi rušia spoločné zasadnutie s našou vládou. Fico otáča Slovensko na východ, vyčíta Fiala. In: hnonline.sk, [online 6.3.2024]. 2024 [cit. 25.3.2024], dostupné na internetovom odkaze: <https://hnonline.sk/svet/96134857-cesi-rusia-spolocne-zasadnutie-s-nasou-vladou-fico-otaca-slovensko-na-vychod-ycita-fiala>

KOVÁČ, Peter. 2024. Fico zaútočil na šéfa Ústavného súdu. Očakáva, že Pellegrini ho ako prezident odvolá. In: SME.SK, [online 5.3.2024], 2024 [cit. 27.3.2024], dostupné na internetovom odkaze: <https://domov.sme.sk/c/23291621/fico-ustavny-sud-fiacan-odvolanie-trestny-zakon.html>

KREMPASKÝ, Ján. 2020. Bonjour mafia! Ako Matovič porazil neohrozeného Fica. In: SME, [online 1. 3. 2020]. 2020, [cit. 12.03.2024]. dostupné na internetovom odkaze: <https://domov.sme.sk/c/22336900/parlamentne-volby-2020-igor-matovic-premier-profil-olano.html>

KUBÁT, Michal. 2016. Úvod do studia populismu. In: Populismus v časech krize. editori: Michal Kubát, Martin Mejsřík a Jiří Kocian, Praha: Univerzita Karlova, 2016. 227 s. ISBN 978-80-246-3485-2

KYSEL, Tomáš. 2024. Premiér Fico z roka na rok otočil. Priznal, že obrannú zmluvu s USA ukončíme najskôr v roku 2032. In: Aktuality.sk, [online 14.3.2024], 2024 [cit. 25.3.2024], dostupné na internetovom odkaze: <https://www.aktuality.sk/clanok/c9AIZLV/premier-fico-z-roka-na-rok-otocil-priznal-ze-obrannuzmluvu-s-usa-ukoncime-najskor-v-roku-2032/>

LEVITSKY, Steven. - ZIBLATT, Daniel. 2018. Jak umírá demokracie. Praha: Prostor, 2018. 335 s. ISBN 978-80-7260-394-7

LYSÁ, Anežka. 2023. Premiér Fico oznámil, že prerušuje komunikáciu s viacerými veľkými médiami. In: rtv: SPRÁVY,

[online 20.11.2023], 2023 [cit. 29.3.2024], dostupné na internetovom odkaze: <https://spravy.rtvz.sk/2023/11/predseda-vlady-robert-fico-prerusuje-akukolvek-komunikaciu-s-viacerymi-velkymi-mediami/>

MAŤOVÁ, Monika. – ČOKINOVÁ, Veronika. 2024. O návrhu na zmeny v RTVS zatiaľ koalícia nerokovala, zámer sa tak ešte môže zmeniť. In: rtv: SPRÁVY, [online 13.3.2024], 2024 [cit. 29.3.2024], dostupné na internetovom odkaze: <https://spravy.rtvz.sk/2024/03/o-navrhu-na-zmeny-v-rtvs-zatial-koalicia-nerokovala-zamer-sa-tak-este-moze-zmenit/>

MÜLLER, Jan-Werner. 2016. Čo je populizmus?. Krásno nad Kysucou: Kalligram, 2018. 140 s. ISBN 978-80-89916-38-2

NOVÁK, Jaroslav. 2023. Je na Slovensku PREMNOŽENÝ MEDVEĎ? Šokujúce výsledky štúdie! In: Plus jeden deň [online]. 2023 [cit. 14.3.2024]. dostupné na internetovom odkaze: <https://www1.pluska.sk/gal/spravy/z-domova/je-slovensku-premnozeny-medved-sokujuce-vysledky-studie/12>

Oficiálny YouTube kanál politickej strany Smer-sociálna demokracia, video: Ak nás pošlete do vlády, suverénne sa za vás pobijeme s Bruselom, bankami, aj reťazcami!, dostupné na internetovom odkaze: https://www.youtube.com/watch?v=sqoQHN7CkXQ&ab_channel=SMER-Soci%C3%A1lnaDemokracia

PATTON, Jill. 2019. 'Human nature being what it is, power that is not checked will sooner or later be misused.' – Larry Diamond. In: Stanford magazine, [online]. 2019 [cit. 25.3.2024], dostupné na internetovom odkaze: <https://stanfordmag.org/contents/existential-moment-for-democracy>

PELINKA, Anton. 2008. The rise of populism. In: Democracy, Populism and Minority Rights, pp. 39-48, Editors: Hannes Swoboda and Jan Marinus Wiersma, 2008. ISBN 978-92-823-2525-4, dostupné na internetovom odkaze: https://www.socialistsanddemocrats.eu/sites/default/files/2632_EN_democracy-populism_ANTILOPE_1.pdf

PITEROVÁ, Ivana. - HELDÁKOVÁ, Lucia. - KOHOUTOVÁ, Klara. 2021. „MY SME ĽUD, KTO STE VY?“ Storočie populizmu

v (Česko)Slovensku. Košice: Spoločenskovedný ústav CSPV SAV, 2021. 86 s. ISBN 978-80-98524-58-7, dostupné na internetovom odkaze: https://svusav.sk/storage/uploads/publikacie/pdf/My_sme_lud_kto_ste_vy.pdf

Rozhovor Petra Goliáša a Grigorija Mesežnikova: Riziká Populizmu!, 2020, [cit. 25.2.2024], dostupné na internetovom odkaze: <https://www.facebook.com/watch/?v=1000445797058916>

RUSNÁKOVÁ, Veronika. 2023. Ak bude Smer vo vláde, zastaví dodávky zbraní na Ukrajinu a uprednostní okamžité mierové rokovania. In: SITA Webnoviny, [online 25.4.2023]. 2023 [cit. 16.2.2024], dostupné na internetovom odkaze: <https://sita.sk/ak-bude-smer-vo-vlade-zastavi-dodavky-zbrani-na-ukrajinu-a-uprednostni-okamzite-mierove-rokovania/>

SKOLKAY, Andrej. 2000. Polulism in Central Eastern Europe. In: Thinking Fundamentals, IWM Junior Visiting Fellows Conferences, Vienna, 2000. Vol. IX/11, dostupné na internetovom odkaze: <https://citeseerx.ist.psu.edu/>

PRVÝ A NAJDOKONALEJŠÍ ČLOVEK – LUDSKÁ PRIRODZENOSŤ VO FILOZOFII JÁNA SCOTA ERIUGENU

THE FIRST AND MOST PERFECT (HU)MAN - HUMAN NATURE IN THE PHILOSOPHY OF JOHN SCOTTUS ERIUGENA

Lubica PINKOVÁ

Katedra filozofie, Filozofická fakulta, Trnavská univerzita v
Trnave

Abstrakt: Základom celej práce je dielo Perifyseon od Jána Scotu Eriugenu (9. storočie), ktoré slúži ako hlavný zdroj pre porozumenie myslenia tohto obdobia. Dôraz je kladený na Eriugenovo rozdelenie prírody, ktoré sa prejavuje nielen v chápaní stvorených vecí, ale aj v pochopení všetkej existencie - celého univerza. Centrálnym bodom je snaha vysvetliť Eriugenovo chápanie prirodzenosti, ako ľudskej, tak aj božskej, ktorá tvorí všetko z ničoho a zároveň obsahuje v sebe všetko. V tejto práci je zvláštna pozornosť venovaná vyobrazeniu prvého jednotného človeka bez pohlavia (ani muž, ani žena), ktorého podoba je skôr nadprirodzená. Ide o stvorenie najbližšie k anjelom, pričom sa odlišuje od ľudí po ich páde. V diele platí zdôraznenie ľudskej bytosti ako imago Dei, so schopnosťou návratu do pôvodného stavu. Celkovo ide v texte o uchopenie ľudskosti bez nahliadania na sexuálne rozdelenie skrze oči stredovekého autora.

Kľúčové slová: *človek, návrat, podobnosť, prirodzenosť, muž a žena.*

Úvod

Príspevok poskytuje kratšiu verziu mojej bakalárskej práce, ktorá sa zameriava na vyobrazenie ženy v stredovekej kultúre prostredníctvom analýzy diela *Perifyseon* (po slovensky *O rozdelení prírody*). Autorom je stredoveký teológ a filozof Ján Scotus Eriugena. Ide o filozoficko-teologický traktát z rokov približne 862 – 867, zložený z piatich častí. Dielo zdôrazňuje vzťah medzi Bohom a jeho stvorením, rozdelený do štyroch emanácií, ktoré odrážajú organizáciu vesmíru. Ide o: 1. Prírodu nestvorenú, no tvoriacu (Boh, ktorý tvorí svet), 2. Prírodu stvorenú a tvoriacu (primordiálne

príčiny), 3. Prírodu stvorenú a netvoriacu (anjeli, Ľudia a veci), 4. Prírodu nestvorenú a netvoriacu (Boh ako cieľ). Rozdelenie Prírody má teda štyri časti, pričom, ako v dialógu zdôrazňuje *nutritor*¹, „*On je Začiatok, Stred i Koniec*“ (PP I, 452A). Je zrejmé, že pokiaľ hovoríme o Božstve, tak Boh samotný tvorí u Eriugenu nielen základ, ale je tým určujúcim, hľadaným a zároveň posledným dovŕšením všetkého stvoreného.

Práca sa primárne zaoberá Eriugenovým konceptom človeka pred pádom ako homo – bezpohlavného tvora. Analyzuje vyzdvihnutie jednoduchej Božej prirodzenosti ako tvorca všetkého z ničoho. Ďalej sa práca zaoberá transformáciou Ľudskej prirodzenosti po hriechu a jej následným oddelením od Boha, ktoré smeruje k opätovnému návratu. Eriugena kniha ponúka iné myslenie o Ľudskej prirodzenosti, než sa očakáva od stredovekých autorov (týmito slovami nechcem povedať, že Eriugena bol feministka). Z toho dôvodu sa v danom texte zameriame na ženu ako časť väčšieho celku – celku človeka.

Prvý a najdokonalejší človek

„Najpresnejším“ obrazom Boha je podľa Eriugenu človek pred Pádom, prvý človek, ktorého Boh vytvoril z ničoho podľa vzoru primordiálnych príčin, čiže podľa seba opísaného ako druhý stupeň rozdelenia prírody (stvorená a tvoriaca). D. F. Duclow vysvetľuje, že: „*stvorenie ex nihilo teda nie je nič iné ako stvorenie ex Deo: je to manifestácia, vychádzanie transcendentnej negativity do diferencovanej inakosti bytia a podstaty*“ (Duclow, 1977, s. 8). Istú exkluzívnosť Ľudského rodu ukazuje aj fakt, že Syn Boží vzal na seba Ľudskú podobu zo všetkých podôb, ktoré si mohol vybrať. „*Nezjavil sa totiž skrze anjela anjelom, ale skrze človeka tak ľuďom, ako aj anjelom, a nie zdanlivo, ale v pravom ľudstve, ktoré na seba v plnom rozsahu v jednote podstaty prijal, a daroval poznanie seba samého všetkým, ktorí ho poznávajú. A preto je náš Pán Ježiš Kristus svetlom ľudí; zjavil totiž sám seba v ľudskej prirodzenosti*“ (Eriugena, 2005, s. 23).

Eriugena opisuje tohto prvého človeka takto: „*Všetci ľudia,*

¹ Dielo *Periphyseon* je písané dialogickou formou, kde sa medzi sebou rozprávajú *nutritor* a *alumnus*, teda učiteľ a žiak.

stvoreni na Boží obraz, zhrešili spoločne predtým, než sa objavili v svojich individuálnych podobách s rozumom a duchovným telom“ (PP II, 582A-B). Týmito slovami poukazuje na to, že v základnom človeku sa nenachádza žiadne pohlavné delenie na muža a ženu – v knihe je človek podaný ako *homo*, čistý, bezpohlavný.² Prvou ľudskou bytosťou bola božská kreácia, pričom je možné tvrdiť, že „Eriugena chápe akt stvorenia ako druh seba projekcie, v ktorej skrytý transcendentný Boh vytvára sám seba tým, že sa prejavuje v božských výronoch alebo teofániách“ (PP I, 446D; pozri tiež Moran 2021, s. 4).

K rozdzieleniu dochádza až po zhrešení.³ Eriugena sa tu odráža od gréckych kresťanských otcov, zvlášť Gregora z Nyssy, keď píše, že Gréci tvrdili, že existujú dve stvorenia človeka: jedno na Boží obraz, kde nie je pohlavné rozlišovanie, a druhé, pridané v dôsledku predvídania pádu, kde už je pohlavie stanovené (PP IV, 817A-B). Eriugena sa k človeku pred pádom vyjadruje takto: „Bol by totiž ‚prostým človekom‘ stvoreným v jednoduchoosti svojej prirodzenosti, rozmnožený v zrozumiteľných počtoch, ako sa množia svätí anjeli, ale utláčaný vinou svojej neposlušnosti trpel rozdelením svojej prirodzenosti na mužskú a ženskú, a keďže nebol ochotný držať sa božského spôsobu množenia, bol spravodlivým nariadením degradovaný na zvieracie a porušiteľné rozmnožovanie mužov a žien...“ (PP III, 532D-533A).

Eriugenov „prvo-človek“ bol teda stvorený Bohom tak, aby pod sebou zahŕňal všetkých ľudí. Aj v tomto zmysle bol podobný Stvoriteľovi, lebo dokázal vďaka Nemu byť jednotou aj mnohosťou.

² Napriek tomuto obrazu sa väčšina stredovekých mysliteľov prikláňala viac k maskulínnym črtám základného človeka než k neutrálnemu alebo hermafroditnému človeku.

³ Nejde o trest, pretože Eriugenov Boh netrestá. Eagleton ukazuje Eriugenovu nadväznosť na keltskú teológiu, keď píše: „Bola to teológia, ktorá zdôrazňovala zmyslovú imanenciu Boha, malosť a krehkosť Ježiša, jouissance prírody, všednosť zázračného. Kristus bol vcelku vnímaný skôr ako osloboditeľ než ako sudca a raná keltská teológia bola vo všeobecnosti celkom nespravodlivá, zväčša bez pochmúrnych predstáv o odčinení. [Eriugena to možno trochu posunul svojou tézou, že aj diabli budú spasení, hoci správne ocenil, že pekelný oheň je sám Boh, ktorý nikoho netrestá ani neodcudzuje]“ (Eagleton, 1996, s. 25 – 26).

Ide tu teda o prvého univerzálneho človeka, resp. ľudstvo, ktoré zodpovedá Eriugenovým primordiálnym príčinám, je priam až anjelské, no na rozdiel od nich má aj telo. Eriugena v tomto zmysle hovorí o duchovnom človeku, do ktorého sa všetci vrátíme.⁴

Druhým stvorením je človek po páde, hriešnik, čoho výsledkom je ľudská nedokonalosť, animálnosť, a pôvodný človek, *homo* sa rozdeľuje na *vir* a *femina*, a to najmä kvôli rozmnožovaniu. Eriugena popisuje ich (ne)podobnosť takto: „*A ak sa nájde nejaká odlišnosť medzi obrazom a hlavným vzorom, nepochádza z prírody, ale je to náhoda spôsobená hriechom...*“ (PP II, 598B).

Mužské pohlavie je tu taktiež až niečo druhotné, hoci prevaha maskulinity dominuje celým stredovekým myslením. V *Perifyseone* sa píše, že aj mužské pohlavie vzniklo mimo Raja. A ďalej bolo ženské pohlavie vzaté z rebra prvého muža ako pomocník pri plodení potomstva (PP IV, 817B).

Vznik druhého človeka mimo Raja, s už prejavujúcimi sa pohlavnými vlastnosťami, je podľa Eriugenu odchýlka od pôvodného plánu, keďže to nebolo počiatočným Božím zámerom, ale vyplynulo to z predpokladu Božej prozreteľnosti, teda z jeho vedomosti o budúcom ľudskom hriechu. Ďalej totiž *nutritor* pokračuje s výkladom takto: „*A keďže stvorenie mužského pohlavia predchádza stvoreniu nie z hľadiska času, ale z hľadiska cti [pretože žena bola stvorená z muža pri prvom stvorení, ale nie muž zo ženy], preto hovorí, že stvorenie muža bolo mimo Raja a ženy vo vnútri, aby ste tým pochopili, že muž bol stvorený ako lepšie stvorenie než žena dokonca aj mimo Raja, to znamená aj mimo prvotných príčin, a že žena bola stvorená akoby vo vnútri Raja, to znamená v rámci zväzku pohlavia, ktoré bolo pridané k jednoduchosti božského obrazu*“ (PP IV, 817B-C).

⁴ Órigenés sa v ranom kresťanstve k ľudskej sexualite stavia kriticky, lebo ako píše Brown, tak pre neho, „[ľudský život, žitý v tele obdarenom sexuálnymi vlastnosťami, bol len poslednou temnou hodinou dlhej noci, ktorá zmizne s úsvitom. Telo sa nachádzalo na pokraji takej obrovskej premeny, že sa všetky súčasné predstavy o identite viazané na sexuálne rozdiely a všetky sociálne a všetky roly založené na manželstve, plodení a rodení detí sa zdajú byť tak krehké, ako sú krehké ako prach tancujúci v slnečnom lúči“ (Brown, 1988, s. 168). Aj takéto tvrdenia sú dôsledkom jeho dobrovoľnej kastrácie.

Tento Eriugenov výrok zdôrazňuje, že v biblickom príbehu o stvorení, kde Boh najprv stvoril muža Adama a až potom ženu Evu z jeho rebra, je dôležité pochopiť, že tento postup nie je len o časovom poradí, ale o tom, kto bol stvorený prvý v dôstojnosti a kto má tým pádom aj väčšiu dôležitosť, alebo inak povedané, viac cti. Eriugena tu zdôrazňuje myšlienku, že muž bol stvorený ako vyššie alebo lepšie stvorenie ako žena, aj keď bol stvorený mimo Raja, čiže nie podľa prvotnej predstavy či podľa vzoru primordiálnych príčin.

V texte sa ďalej píše, že žena bola stvorená vnútri Raja, to symbolizuje určité spojenie s Božím obrazom (síce stále menšie, ako má muž), zatiaľ čo pridanie pohlavia po zhrešení predstavuje reprodukčný zväzok alebo vzťah medzi mužom a ženou. Ženské pohlavie je teda vnímané ako menej dôstojné a je považované len za doplnok, ktorý slúži na nevyhnutné zvieracie rozmnožovanie (pred pádom čiže podľa zámeru primordiálnych príčin sa mohol človek množiť podobne ako anjeli). Slovom, Eriugena sa tu snaží vysvetliť význam a symboliku stvorenia muža a ženy podľa biblického príbehu a jeho dôsledky pre ich vzťah a postavenie v Raji a mimo neho. Tu je možné vidieť Eriugenove názory na rodové úlohy a miesto žien v spoločnosti, ktoré odrážali normy jeho doby a boli formované prevládajúcimi interpretáciami kresťanského učenia, ako aj kultúrnymi postojmi karolínskej doby.

Órigenés, ktorým bol Eriugena taktiež výrazne ovplyvnený, pri zamýšľaní sa nad otázkou rozmanitosti stvorenia došiel k tvrdeniu, že *„každá stvorená bytosť sa slobodne rozhodla byť a každá odlišnosť odrážala presný stupeň úpadku alebo pokroku smerom k pôvodnej spoločnej dokonalosti. (...) padol tým, že sa z vlastnej slobodnej vôle rozhodol zanedbávať, hoci len trochu – a v prípade démonov dokonca odmietnuť – životodarné teplo Božej prítomnosti“* (Brown, 1988, s. 163). Tieto slová by sa zdali podobné tým Eriugenovým, no medzi oboma mysliteľmi je tu rozdiel, ako to odôvodňuje aj Lenka Karfíková: *„Eriugena naopak myslí ‚duchovným telom‘ telo pôvodné, ktoré mal človek pred pádom, ktoré je teraz prekryté telom smrteľným a ktoré bude mať znova, až opustí dočasný ‚útulok‘ smrteľného tela pozemského. Nejde teda o premenu toho istého tela, ako sa Eriugena*

domnieval ešte v pojednaní O predestinácii, ale o oblečenie a vyzlečenie tela smrteľného pri stálom zachovaní tela duchovného. Ako sme videli, toto telo ako duchovná forma je naviac všetkým ľuďom spoločné, zatiaľ čo v Órigenovom/Rufinovom výklade je „duchovné telo“ úplne individuálne, prispôsobené individuálnemu stavu jednotlivých racionálnych bytostí“ (Karfíková, 2022, s. 144).

Na tomto základe je možné pristúpiť k Eriugenovmu rozdeleniu medzi telom ako *caro* a ako *corpus*.⁵ V Homílii o Jánovom evanjéliu napísal: „Človek je zložený z tela a duše, telo si berie z tohto sveta, duša z druhého sveta a tvoria jeden súladný celok“ (Eriugena, 2005, s. 35). Eriugena vychádza z protikladu medzi živočíšnym, fyzickým telom človeka na jednej strane, a prvotným, nedefinovateľným telom na druhej strane, ktoré bolo neporušiteľné, teda na úrovni, keď ešte človek patril k primárne zamýšľanej bytosti. V nadväznosti na interpretáciu tela Eriugena pokračuje vo svojom výklade, kde zdôrazňuje Jánove slová o Božích deťoch, pričom sa zameriava na časť, kde sa píše: „Ani z vôle tela ani z vôle duše – uvádza sa tu dvojaké pohlavie, skrze ktoré sa telesne rozmnožujú všetci, kto sa rodia v tele...“ (Eriugena, 2005, s. 37). O pár strán ďalej sa k tomu vyjadruje podrobnejšie: „... to znamená ani zo ženského pohlavia – latinské slovo *caro*, ktoré je ženského rodu, totiž často označuje ženské pohlavie –, ani z vôle muža, to znamená z mužského semena. Obrat, ani z vôle tela‘ môžeme chápať tiež tak, že nasledujúce slová sú jeho vysvetlením: ani z vôle muža. Sú totiž niektorí, ktorí pripisujú onen iracionálny pohyb, ktorým si ľudia počínajú v tele, iba telu, ako keby sa vôbec netýkali duše, akokoľvek telo bez duše nemôže mať prevahu. A preto nasleduje: ani z vôle muža, to znamená ani z vôle úplného človeka. Filozofi často používajú výraz muž vo význame človek“ (Eriugena, 2005, s. 44).⁶

Pôvod týchto Božích detí spočíva v nedotknutej povahe, ktorá je stvorená Bohom. Zdôrazňovaním faktu, že nie sú stvorení zo semena, poukazuje na ich mimo-ľudský zdroj. Eriugena načrtol kľúčovú podobu človeka v Raji, napriek tomu do popredia kladie dušu, lebo „telo bez duše nemôže mať prevahu“ (Eriugena, 2005, s. 44).

⁵ Resp. *sarx* a *sóma* u grécky píšucich autorov.

⁶ Lat. *homo*.

V *Perifyseone* však stanovuje určitú primárnosť duše, ktorá je vytvorená v spojení s už spomínaným duchovným telom: „*Veď to prvé (čiže duša) bolo stvorené Božím dychom, ba skôr je to Boží dych, utvorený, ako veríme, nie z niečoho, ale z ničoho*“ (PP IV, 776A). Pri tejto problematike je možné vychádzať aj z Órigena, ktorý „*zastával názor, že všetky duše, ktoré teraz oživujú ľudské telá, boli stvorené v rovnakom čase ako anjeli a existovali dlho pred ich pozemským zrodením*“ (Lewis, 1964, s. 155). Eriugenovými slovami: „*Ako totiž Boh stvoril dušu na svoj obraz, tak aj duša vytvára telo ako akýsi nástroj, ktorý je jej podobný*“ (PP II, 598A). Duša sa tu prejavuje ako „*instrumentalista*“, ktorý formuje individuálne sklony, hodnoty a morálne rozhodnutia človeka tým, že riadi telo. Hlboký vzťah medzi telom a dušou vytvára komplexnú sieť, ktorá ovplyvňuje nielen naše fyzické bytie, ale aj vnímanie reality a duchovný rozvoj. Ako píše L. Karfíková: „*toto telo ako duchovná forma je navyše všetkým ľuďom spoločné...*“ a pokračuje: „*Aj toto neindividualizované duchovné telo má byť podľa Eriugenovej predstavy ďalej premenené na dušu a tá na Boha,⁷ aby sa tak všetko vrátilo ‚do svojich príčin‘ [in suas causas]* (Karfíková, 2022, s. 144).

Na konci máme teda dve telá, ktoré nám, ľuďom, prislúchajú. Prvé, duchovné telo, ktoré vzniklo ešte pri prvotnom Božom pláne, v ktorom je človek bezpohlavný, a druhé, čisto živočíšne telo, ktoré charakterizuje rozdelenie na pohlavia a je zároveň aj smrteľné a podlieha rozkladu. Keďže Boh predpovedal ľudské zhrešenie, predpokladal zároveň aj stvorenie ženy pre ďalšie ľudské rozmnožovanie. Ide tu podľa Eriugenu o odklon od Bohom stanoveného plánu. Eriugena to naznačuje na príklade dvoch mužov. V skratke ide o to, že sa stretli dvaja muži na jednom mieste, kde im bola ponúknutá nádoba z čistého zlata s najvzácnejšími drahokamami. Jeden bol múdry a nebol pohnutý lakomstvom, zatiaľ čo druhý bol hlúpy a chamtivý. Obaja videli nádobu a obaja si ju predstavili vo svojich myšlienkach. Múdry človek však krásu

⁷ „... neznamená to, že majú jednotlivé bytosti vo svojej duchovnej podstate úplne zaniknúť, iba majú byť zahrnuté do božstva, stať sa zjavením samého Boha“ (Karfíková, 2022, s. 145). Tu sa náležite ukazuje Eriugenova vízia Boha ako cieľa všetkého.

nádoby pripísal sláve Stvoriteľa bez toho, aby bol ovplyvnený žiadostivosťou. Chamtivec sa však hneď po tom, ako zazrel nádobu, nechal pohltiť žiadostivosťou a zahynul. Tento príbeh mal poukázať na to, že zlo nie je vložené do ľudskej prirodzenosti, ale je vyvolané vonkajšími vplyvmi a znečisťuje zdravé úsudky. Ako k tomu píše Eriugena: „Zlo teda nie je vrodené v prirodzenosti človeka, ale je zakotvené v zvrátenom a iracionálnom pohybe slobodnej a rozumnej vôle“ (PP IV 828C).

Eriugena tu hovorí o „perverznom pohybe“, ⁸ktorý je odchýlkou od pôvodného plánu. Ľudia sú pôvodne zamýšľaní ako bezpohlavní, aj keď sú stvorení v predzvesti ich pádu ako muž a žena. Eagleton k tomu poznamenáva, že pre Eriugenu bol Boh vtelený v štruktúrach ľudskej subjektivity, ktorá robí ľudskú prirodzenosť bezhraničnou, teda jej dáva tvorivú účasť na nevýslovných hĺbkach nekonečného nebytia (Eagleton, 1996, s. 26).

Záver

V mojom príspevku som sa zamýšľala nad postavením žien a mužov v stredoveku skrze Eriugenovu filozoficko-teologickú knihu Perifyseon. Prišla som k záveru, že neodmysliteľnou časťou je zdôrazňovanie jednoty a účasti všetkých bytostí v Bohu, pričom žiadne stvorenie nie je považované za „najlepšie“ alebo „najdôležitejšie“. Akt stvorenia je odrazom božskej prirodzenosti, jeho dokonalými vlastnosťami. Tým sa ukazuje neuveriteľná moc Boha, ktorý je prameňom všetkej existencie. Musím ale zdôrazniť, že hoci sú všetky bytosti v Bohu zahrnuté, jedno stvorenie vyniká. Je ňou ľudská bytosť, ktorá bola stvorená na obraz Boží. Vzťah medzi Božou a ľudskou prirodzenosťou opisuje ako analogický, nejde tu však o človeka v bežnom ponímaní. Eriugena opisuje prvotného človeka, ktorý sa nachádza v stave pred pádom latinským slovom homo.

Práve táto ďalšia sekcia sa stala kritickou pre pochopenie významu nie len diela samotného ale aj mojej vlastnej práce. Ponímanie

⁸ Opačný pohyb – to znamená, že nejde o prvotný Boží plán, resp. postupuje sa proti nemu.

človeka ako jednoty všetkých ľudí zároveň naznačuje rovnosť medzi pohlaviami, no presnejšie by bolo hovoriť, že pohlavie ako také vlastne ani nie je – je iba celistvý človek. Nastavený smer ukazuje, že až v dôsledku hriechu vzniká rozdelenie. U Eriugenu nastáva v tomto zmysle časť, ktorá nemá jednoznačné vysvetlenie, pretože nikde vo svojom diele nedefinuje presnú príčinu pádu človeka. Prečo človek vôbec zhrešil? Jediné, na čo sa dá poukázať je, že Eriugena v tejto súvislosti píše o zvrátenom pohybe slobodnej vôle ako odchýlke od pôvodného plánu. Zhrešenie tak pre Eriugenu predstavuje odchýlku od pôvodnej dokonalosti a jednoty s Bohom, ktorá viedla k rozdeleniu polarity ľudí a ľudskej nedokonalosti, s tým prichádzajú aj nehanebné účely rozmnožovania, inak by boli stále čisté, anjelské. Mužské pohlavie je v tomto prípade považované za niečo druhotné, pokiaľ hovoríme o jeho predstave skoro-dokonalejšej bytosti, aj keď stále prevláda maskulinita. Eriugena tiež poukazuje na to, že zlo nie je vrodené v prvej ľudskej prirodzenosti, ale je vyvolané vonkajšími vplyvmi a znečisťuje zdravé úsudky. Je dôležité pripomenúť, že Boh nie je tvorcom ničoho zlého, iba dobrého. Autor zdôrazňuje, že odlišnosť medzi obrazom a vzorom, nie je výsledok prírody, ale ide o následok hriechu. Nakoniec sa zvýrazňuje fakt, že Syn Boží vzal na seba ľudskú podobu, z toho dôvodu je Ježiš Kristus ideálom, vyslaným božstvom, ktorého by sa malo celé ľudstvo usilovať napodobňovať. Eriugena tak zdôrazňuje integráciu božskej a ľudskej prirodzenosti v Kristovi, ktorý je prostredníkom medzi Bohom a ľuďmi. Ľudia môžu stále participovať na Božej bytosti a spásе prostredníctvom viery a napodobňovania Krista.

V poslednej časti práce zvýrazňujem nádej na navrátenie a splynutie všetkého s Bohom, aj keď to podľa Perifyseonu nemôže nastať v pozemskom stave. Finálnym cieľom je návrat do Boha a jeho prvotných príčin, kde sa nachádza skrytá, transcendentná pravda. Ide o proces zbožšťovania človeka, ktorý je vrcholom teofanického procesu, kde Boh dosahuje úplnú manifestáciu. Podľa neho je duša obrazom Boha a telo obrazom duše, pričom všetko stvorenie nesie niečo z Božieho charakteru a povahy. Do popredia sa dostáva harmonizácia s vyšším cieľom života a úsilie o duchovný vzostup.

Ježiš Kristus opäť slúži ako ukazovateľ, ktorý na seba berie ľudskú podobu iba kvôli ľuďom samotným, no inak nemá pohlavie, jeho prirodzenosť je božská. Keďže je celá kniha Perifyseon písaná dialogickým štýlom môže to naznačovať určitú cestu, ktorou prídeme k pochopeniu právd. V dialógu medzi učiteľom a žiakom môžu ľudia dosiahnuť čisté vzájomné porozumenie a priblížiť sa k pochopeniu svojho miesta a dosiahnutiu blaženosti. Eriugena zdôrazňuje dôležitosť návratu k Bohu a harmonizácie s Božím plánom pre stvorenie. Jeho učenie o transcencii, v tomto zmysle ako nádeji na spásu a duchovnom vzostupe človeka, ponúka hlboké myslenie o zmysle ľudskej existencie a hľadani vyššieho zmyslu života.

Zoznam použitej literatúry

BROWN, P. (1998). *Men, Women and Sexual Renunciation in Early Christianity*. Columbia University Press.

DUCLOW, D. F. (1977): Divine Nothingness and Self-Creation in John Scotus Eriugena. In: *The Journal of Religion*, roč. 57, 1997, č. 2, s. 109 – 123.

EAGLETON, T. (1996). The Irish Sublime. In: *Religion & Literature*, roč. 28, 1996, č. 2/3, s. 25 – 32.

ERIUGENA, J. S. (1987). *Periphyseon (The division of Nature)*. Preložil I. P. Sheldon-Williams. Turnhout: Brepols Publishers.

ERIUGENA, J. S. (2005). *Homilie a Komentár k Janovu evangeliu*. Preložila Irena Zachová. Praha: Vyšehrad

KARFÍKOVÁ, L. (2022). *Látka, tělo, vzkříšení podle starokřesťanských autorů*. Praha: Karolinum.

LEWIS, C. S. (1964). *The discarded image: An introduction to medieval and renaissance literature*. Cambridge University Press.

ESTETIKA KONTROVERZIE: FASHWAVE A DIGITÁLNA PROPAGANDA V ONLINE SVETE

AESTHETICS OF CONTROVERSY: FASHWAVE AND DIGITAL PROPAGANDA IN THE ONLINE WORLD

Alexander TOMÍK

Katedra sociológie, Filozofická fakulta, Trnavská univerzita
v Trnave

Abstrakt: Príspevok sa zameriava na prezentáciu a analýzu Fashwave, kontroverzného online estetického štýlu, ktorý sa v posledných rokoch stal významnou súčasťou internetovej kultúry. Fashwave vychádza z filozofických princípov, ktoré súvisia s nacionalizmom, fašizmom, tradicionalizmom a estetikou 80. rokov 20. storočia. Súčasťou príspevku sú aj vizuálne materiály, ako internetové obrázky a grafické úpravy, ktoré Fashwave využíva na šírenie svojich ideí a propagáciu svojskej estetiky. Tieto vizuálne prvky majú často retro futuristický charakter, odkazujúci na estetiku 80. rokov a sú doplnené symbolikou a motívami nacionalistickej a náboženskej identity. Ambíciou príspevku je poskytnúť čitateľom ucelený pohľad na Fashwave ako fenomén, zohľadňujúci jeho históriu, filozofiu, estetiku, kontroverziu a vizuálnu kultúru. Súčasne má príspevok slúžiť na informovanie o radikálnych a extrémistických estetických štýloch, ktoré sa vyskytujú v súčasnej digitálnej spoločnosti. Má povzbudiť ku kritickému vyhodnocovaniu online obsahu, na ktorý môže konzument sociálnych sietí natrafiť pri svojej exploračnej ceste naprieč internetom. Príspevok má súbežne upozorniť na cieľ, ktorý si Fashwave kladie, a tým je kultúrna hegemonia ich myšlienok, názorov, hodnôt a spôsobu života.

Kľúčové slová: Fashwave Estetika, Kontroverzia, Tradicionalizmus, Neonacionalizmus, Fašizmus, Kultúrna hegemonia, Synthwave, Online estetika, Propaganda, Vizuálna kultúra

*“All the war-propaganda, all the screaming and lies and hatred, comes invariably from people who are not fighting.”
(George Orwell)*

Úvod

Fashwave, fenomén ktorý sa zrodil v digitálnom priestore, je subkultúra a estetický smer spojený s pravicovou ideológiou

a retro-futuristickým vizuálom. Jeho korene siahajú do Synthwave a Vaporwave, žánrov, ktoré oslavujú estetiku 80. a 90. rokov, no pridáva k tomu politický rozmer, ktorý reflektuje nacionalistické a xenofóbne postoje. Táto publikácia skúma vznik, vývoj a vplyv Fashwave na súčasnú kultúrnu scénu. Zameriavame sa na kľúčových hráčov tohto hnutia, ich tvorbu a spôsob, akým využívajú estetiku na šírenie svojich ideí.

Fashwave nie je len hudobný žáner, ale aj vizuálny a ideologický manifest. Vznikol na internetových fórach a sociálnych sieťach, kde si našiel svojich priaznivcov medzi mladými ľuďmi hľadajúcimi identitu a miesto vo svete. Zatiaľ čo Synthwave a Vaporwave oslavujú nostalgické spomienky na minulosť, Fashwave túto nostalgii premenil na nástroj politickej propagandy, čím získal kontroverzné postavenie v modernej kultúre. Kapitoly tejto publikácie detailne skúmajú jednotlivých umelcov, ako CYBERNAZI a XURIOS, ich prínos k žánru a sociopolitické kontexty, v ktorých pôsobia. Publikácia sa tiež sústreďí na emocionálny obsah Fashwave, ktorý je nesmierne dôležitý.

1 Zrodenie Fashwave

Pre hlbšie a dôkladnejšie pochopenie toho, čím vlastne Fashwave je, potrebujeme najprv prioritne pochopiť dve hudobno-estetické koncepcie, z ktorých Fashwave čerpá svoju audio / vizuálnu stránku.

Pre hlbšie a dôkladnejšie pochopenie toho, čím vlastne Fashwave je, potrebujeme najprv prioritne pochopiť dve hudobno-estetické koncepcie, z ktorých Fashwave čerpá svoju audio / vizuálnu stránku

1.1 Synthwave: Futuristická nostalgia a estetická homogénnosť

Synthwave je hudobný a vizuálny žáner, ktorý sa pôvodne objavil na začiatku 21. storočia a čerpá inšpiráciu z hudby, filmov a videohier 80. rokov. Tento fenomén je charakterizovaný intenzívnym používaním syntezátorov a elektronických rytmov, ktoré evokujú zvukové stopy z uvedeného obdobia, a je neoddeliteľne spätý s vizuálnou estetikou neonových farieb, mriežkovaných horizontov a kyberpunkových motívov. Synthwave, ako kultúrny a umelecký prejav, predstavuje syntézu futuristickej nostalgie a estetickej homogénnosti. Vznikol ako internetový fenomén, ktorý sa širil prostredníctvom nezávislých hudobných platforiem, ako sú Bandcamp a SoundCloud. Toto umožnilo hudobníkom experimentovať a rýchlo zdieľať svoju tvorbu s globálnym publikom bez potreby podpory tradičných hudobných vydavateľstiev. Komunita fanúšikov sa často kumuluje na rôznorodej variácii sociálnych sietí a online diskusných fór, kde zdieľajú a diskutujú o hudbe a kultúre.

Synthwave mal výrazný vplyv na širšiu populárnu kultúru, vrátane filmu, televízie a videohier. Filmy ako „Drive“ (2011) a televízny seriál „Stranger Things“ (2016) integrovali Synthwave hudbu do svojich soundtrackov, čím pomohli popularizovať tento žáner u širšieho publika.

Audio stránka: Synthwave je silne ovplyvnená elektronickou hudbou 80. rokov, najmä žánrami ako synthpop, new wave a filmovými soundtrackmi Johna Carpentera. Hudobníci využívajú retro syntezátory a bicie nástroje, pomocou ktorých vytvára atmosféru, ktorá je zároveň nostalgická a futuristická. Typické pre synthwave skladby sú opakujúce sa melodické línie, jednoduché, no úderné rytmy a často využívané efekty, ako reverb¹ a chorus, ktoré pridávajú skladbám charakteristický „retro“ zvuk. Tento hudobný štýl sa vyznačuje aj silným emotívnym nábojom, ktorý osciluje medzi eufóriou a melanchóliou.

¹ Reverb je efekt chvenia alebo ozveny, ktorý sa pridáva k zvuku, často elektronickým zariadením. (Collins Dictionary, 2024).

Vizuálna stránka:

Synthwave je rovnako dôležitá ako jeho hudobná zložka. Estetika Synthwave obsahuje neónové farby, geometrické vzory a vektorovú grafiku, ktoré sú reminiscenciou na vizuálne prvky populárne v 80. rokoch. Často sa používajú

obrazy futuristických mestských panorám, západov slnka nad mriežkovými horizontmi a kybernetických prvkov, čím sa vytvára výrazná vizuálna identita. Táto estetika je široko využívaná v hudobných videách, albumových obaloch a digitálnom umení, čím sa posilňuje imerzívny zážitok z hudby.

1.2. Vaporwave: Estetika Postmoderného Konzumu

Vaporwave je hudobný a vizuálny žáner, ktorý vznikol začiatkom druhého desaťročia 21. storočia ako internetový fenomén. Tento žáner sa vyznačuje výraznou estetikou, ktorá kombinuje nostalgické prvky z 80. a 90. rokov s kritickým postojom voči konzumerizmu a kapitalizmu. Vaporwave je pozoruhodný nielen svojím unikátnym hudobným štýlom, ale aj vizuálnymi prejavmi, ktoré spolu vytvárajú súčasnú reflexiu na éru digitálneho veku a globálneho kapitalizmu.

Vaporwave má hlboko zapustené korene v digitálnej kultúre a vznikol v podobnom online prostredí, ako jeho predchodca

Synthwave. Fanúšikovia a tvorcovia sa similárne kumulujú na digitálnych platformách ako Bandcamp, SoundCloud a YouTube, kde navzájom spolu interagujú.

Audio stránka: Hudobne je Vaporwave založený na samplovaní a spomaľovaní skladieb z 80. a 90. rokov, pričom často využíva popové a komerčné melódie, ktoré sú modifikované, aby vytvorili pocit nostalgie a odcudzenia. Typické prvky zahŕňajú použitie syntezátorov, reverbu a pitch-shiftu, ktoré dodávajú hudbe zasnenú a éterickú kvalitu. Vaporwave skladby sú charakteristické svojou hypnotickou repetitívnosťou a pomalým tempom, ktoré evokuje spomienky na minulosť, zatiaľ čo ich deformovaný zvuk poskytuje kritický komentár na komerčnú kultúru. Hudobníci ako Vektroid (alias Macintosh Plus) so svojím albumom "Floral Shoppe" a Daniel Lopatin (alias Oneohtrix Point Never) so svojim projektom "Chuck Person's Eccojams Vol. 1" sú často považovaní za pionierov tohto žánru. Tieto práce sa stali ikonickými v rámci vaporwave komunity a definovali estetické a zvukové smerovanie žánru.

Vizuálna stránka: Vizuálna stránka Vaporwave je rovnako dôležitá ako jeho hudobný prejav. Estetika zahŕňa ranú digitálnu grafiku, glitch art, tropické motívy, japonskú kultúru (napríklad písmo katakana), antické sochy a ikonické symboly z 80. a 90. rokov, ako sú Windows 95 a staré televízory. Táto vizuálna prezentácia kombinuje

rôznorodé prvky s cieľom vytvoriť pocit nostalgie a zároveň ironického odstupu od konzumerizmu a komerčnej kultúry. Vaporwave často využíva ružové, fialové a tyrkysové farby, čím vytvára surrealistickú a snovú atmosféru. Tieto vizuálne prvky sú široko využívané na albumových obaloch, hudobných videách a v digitálnom umení, čím posilňujú celkový umelecký zážitok a zmysel pre súdržnosť žánru.

2 **Fashwave: Transformácia nostalgie na nástroj politickej online propagandy**

Synthwave a Vaporwave, dva žánre definované svojou nostalgickou estetikou a hudobnými inováciami, nevedomky a necielene pripravili cestu pre vznik nového a kontroverzného fenoménu - Fashwave. Táto kapitola sa zaoberá tým, ako sa pôvodne apolitické a esteticky orientované žánre stali nositeľmi radikálnych a extrémistických pravicových ideológií.

2.1 **Čo je to vlastne Fashwave ?**

Fashwave je hudobný a vizuálny žáner, ktorý vznikol v digitálnom priestore v roku 2016. Využíva a kombinuje prvky týchto pôvodných štýlov s politickými posolstvami pravicovej ideológie. Fashwave, hoci sa inšpiruje retro futurizmom 80. a 90. rokov, jeho estetické prvky čerpajú najmä z kontroverzných historických ideológií, ako sú nacizmus a fašizmus. Tieto prvky sú prítomné v symbolike a vizuálnej estetike Fashwave prostredníctvom použitia symbolov a

ikonografie spojených s týmito režimami. Vznik Fashwave je úzko spojený s online subkultúrami a radikálnymi politickými hnutiami, ktoré sa snažia propagovať idey o kultúrnej homogenite a návratu k tradíciám. Tento cieľ kultúrnej homogenie sa prejavuje aj v politických iniciatívach a politikách, ktoré podporujú Fashwave. Tieto politiky sa zameriavajú na obmedzenie prisťahovalectva, posilnenie národnej identity a kultúry a ochranu tradičných hodnôt a noriem. Tento prístup je často sprevádzaný nacionalistickou rétorikou a snahou o návrat k “čistej” a “autentickej” kultúre, s cieľom vytvoriť spoločnosť, ktorá je jednotná vo svojom svetonázore a hodnotách.

Hudobné skladby Fashwave využívajú elektronické zvuky a sampli, často s politicky nabitými textami a prejavmi. Tieto skladby sa snažia vyvolať pocit nostalgie a citu pre minulé časy, hlavne z čias nacistického Nemecka, ktoré sú idealizované ako obdobie morálneho a kultúrneho pokroku.

2.2 Audiovizuálna stránka Fashwave

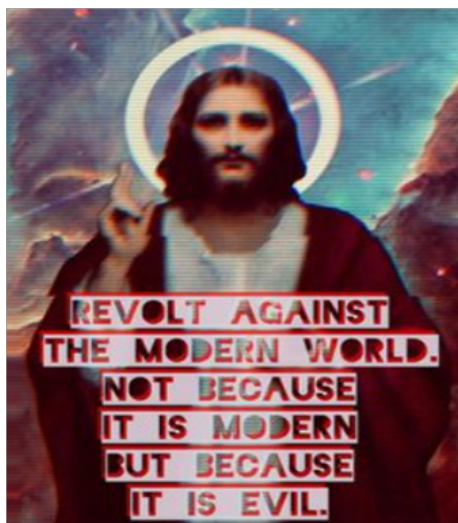
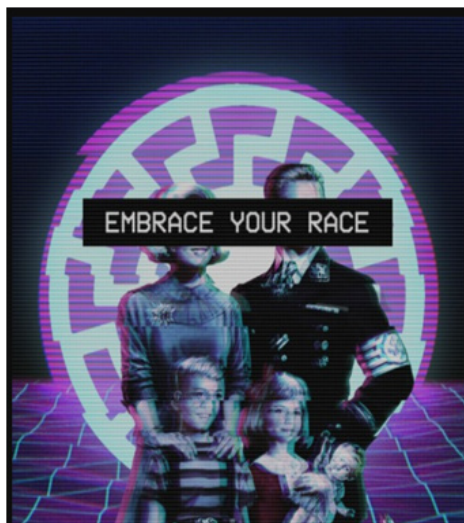

Estetické prepojenie: Estetika Vaporwave a Synthwave, charakterizovaná neónovými farbami, retro grafikou a syntezátorovou hudbou, našla v Fashwave nové uplatnenie. Zatiaľ čo Vaporwave ironizoval konzumnú kultúru a Synthwave evokoval futuristickú nostalgiu, Fashwave tieto prvky využil na vytvorenie nostalgie za “stratenou zlatou érou”, ktorú radikálne pravicové hnutia často idealizujú. Neónové farby a glitch art, typické pre Vaporwave,

sú v Fashwave používané na vytváranie vizuálov, ktoré evokujú pocit poriadku a stability, čo je v kontraste s údajnou dekadenciou súčasnej spoločnosti.

Ako už vyššie uvádzam, jedným z kľúčových aspektov estetického prepojenia je použitie symbolov a ikonografie, ktoré

majú historické a politické konotácie s totalitne pravicovými ideológiami. Fashwave však často využíva aj obrazy antických sôch, rímskych fasád, náboženský postáv a iných klasických prvkov, ktoré sú spájané s ideou západnej civilizácie a jej údajného úpadku. Tieto vizuálne prvky sú reinterpretované spôsobom, ktorý posilňuje radikálne pravicové naratívy o potrebe návratu k tradičným hodnotám a hierarchiám.

Audio Stránka: Hudobne Fashwave preberá techniky zo Synthwave a Vaporwave, ako sú spomalené tempa a samplované skladby, ale dopĺňa ich o politicky nabitú texty a zvukové vzorky. Tieto skladby často obsahujú rečnícke prejavy a symboliku, ktoré majú za cieľ vyvolať nostalgické a nacionalistické pocity. Napríklad, samplované prejavy historických osobností sú používané na legitimizáciu radikálnych politických myšlienok. Skladba Rivers of Blood od Xurious obsahuje zvukové vzorky zo známeho protiimigračného prejavu britského poslanca Enocha Powella z roku 1968.

Obsah skladieb Fashwave:

- Nacionalizmus: Fashwave hudba je prepojená s krajne pravicovým hnutím a nacionalistickou ideológiou. Texty skladieb oslavujú národnú hrdosť, silu a jednotu.
- Nostalgia: Hudba Fashwave má často nostalgickú atmosféru a evokuje spomienky na minulosť, najmä na 80. roky.
- Násilie a nenávisť: Niektoré Fashwave skladby obsahujú násilné a nenávisťné texty, ktoré propagujú rasizmus, sexizmus a homofóbiu.

3 Sociológia emócií a Fashwave

Fashwave, ako subkultúrny žáner, funguje nielen ako médium hudobného a vizuálneho vyjadrenia, ale aj ako silný nástroj na emocionálne zapojenie svojho publika. Pochopenie sociológie emócií vo Fashwave poskytuje kľúčové informácie o tom, ako tento žáner oslovuje a mobilizuje svojich prívržencov. V nasledujúcej kapitole nás preto budú zaujímať presné emócie, ktoré Fashwave u človeka oslovuje.

3.1 Emocionálne jadro Fashwave

Jadro Fashwave evokuje pocit restoratívnej nostalgie, túžby po idealizovanej minulosti, ktorá je vnímaná ako stratená kvôli súčasným sociálno-politickým zmenám. Táto nostalgia nie je len sentimentálna, ale je prepletená s pocitmi straty, hnevu a hrdosti. Žáner čerpá z kolektívneho emocionálneho rezervoára, ktorý je zároveň osobný a kultúrny, vytvárajúc spoločný pocit krivdy a spolupatričnosti medzi svojimi nasledovníkmi.

Spektrum emócií a pocitov v tomto hudobnom žánri by sme vedeli kategorizovať nasledovne:

- **Restoratívna nostalgia:** Tento druh nostalgie sa snaží rekonštruovať vnímaný stratený zlatý vek, zdôrazňujúc návrat k tradičným hodnotám a homogenite. Estetika Fashwave, ktorá silno čerpá z retro-futuristických vizuálov a zvukov 80. a 90. rokov, posilňuje túto túžbu tým, že vytvára emocionálne spojenie s obdobím, ktoré je vnímané ako stabilnejšie a homogénnejšie.

- **Hnev a nesúhlas:** Hnev vo Fashwave je namierený nielen proti politickému establišmentu, ktorý je vnímaný ako zodpovedný za neželané spoločenské zmeny, ale aj proti neeurópskym prisťahovalcom, ktorí sú vnímaní ako symboly týchto zmien. Tento hnev je často rámcovaný ako „**spravodlivý**“, čo slúži na zjednotenie komunity proti spoločnému vnímanému nepriateľovi.²

- **Hrdosť na dedičstvo:** Spolu s hnevom Fashwave podporuje pocit hrdosti na európske a biele dedičstvo. Táto hrdosť je reakciou na vnímané hrozby voči tomuto dedičstvu a formou sebaopotvrdenia, ktoré posilňuje identitu a súdržnosť komunity.

„Prejavujú strach a hnev voči náboženským, etnickým a kultúrnym menšinám, ako sú moslimovia a černosi. Veria totiž, že títo ľudia predstavujú kultúrnu a demografickú hrozbu pre európsku alebo bielu identitu. Okrem toho pociťujú hnev aj voči liberálnym elitám, ktoré umožňujú imigráciu a podporujú modernú globalizáciu (Larsen, 2023, s.4).“

3.2 Úloha estetického a emocionálneho vyjadrenia a emócie ako forma náboru členov

Sila Fashwave spočíva v jeho schopnosti spojiť estetické a emocionálne prvky, čím sa stáva príťažlivým pre svoje publikum. Použitie elektronickej hudby a retro vizuálov stojí v kontraste k agresívnym tónom starších hudobných žánrov krajnej pravice, akými boli najmä žánre ako punk rok alebo metal, a tým oslovuje inú emocionálnu senzibilitu. *„Elektronický hudobný štýl je v istom zmysle takmer opakom skinheadského rocku alebo punku. Odhliadnutie od subkultúry skinheadov pozorovali aj iní výskumníci, prejavuje sa teda aj v oblasti hudobných a estetických foriem. Dalo by sa tiež tvrdiť, že to, čo je tu artikulované, zahrňa skôr stoicizmus ako len chaotické, násilné a brutálne formy mužnosti (Larsen, 2023 s.14)“*. Emocionálna atmosféra Fashwave je starostlivo vytvorená prostredníctvom symbolických a štýlových volieb. Hudba a vizuály spolu vytvárajú naratív, ktorý rezonuje s emocionálnymi skúsenosťami a túžbami publika. Tento spoločný emocionálny zážitok tvorí dôležitú časť príťažlivosti

² Nutné je zdôrazniť, že pre Fashwave subkultúru je hlavným nepriateľom spoločnosť, ktorá sa snaží o toleranciu k etnickej, rasovej či sexuálnej minorite. Odmieťa kultúrnu pluralitu a už len samotnou existenciou napadá nosné princípy demokracie.

subkultúry, viažuc jednotlivcov dohromady prostredníctvom spoločného estetického a emocionálneho rámca.

Emocionálne zapojenie, ktoré Fashwave podporuje, nie je len náhodné, ale slúži ako strategický nástroj na nábor a budovanie komunity. Digitálna prítomnosť žánru, ktorá umožňuje prístup kedykoľvek a kdekoľvek, zvyšuje jeho dosah a vplyv. Táto dostupnosť znamená, že Fashwave môže prilákať široké publikum, najmä mladých ľudí, ktorí sú zdatní v navigácii digitálnymi priestormi.

Emocionálna príťažlivosť subkultúry sa teda dá vnímať ako úmyselná metóda na vytvorenie pocitu spolupatričnosti a identity medzi jej nasledovníkmi. Spravodlivý hnev a restoratívna nostalgia, ktoré Fashwave propaguje, nielenže artikulujú kritiku súčasnej spoločnosti, ale aj ponúkajú víziu idealizovanej budúcnosti čo robí hnutie príťažlivým pre tých, ktorí sa cítia sklamaní alebo marginalizovaní súčasnými sociálno-politickými dynamikami. *„Fashwave je ukázkovým príkladom toho, ako syntéza subkulturnej teórie a sociológie emócií môže objasniť príťažlivosť súčasných krajine pravivých hnutí (Larsen, 2023 s.6).“*

Dôležité je ale upozorniť na fakt, že aj keď si neonacionalistické hnutia vždy dokázali najst svojich prisluhovačov naprieč hudobnými žánrami a ich subkulturami, nikdy to nebolo jednoduchšie ako vo veku digitálneho sveta. V minulosti sa toxické zhubné subkultúry stretávali najmä v prezenčnej forme a to, na miestach ako boli podniky, punkové kluby, prípadne sa predvádzali v urbánných uliciach. Dnes nie je takmer nič z uvedeného nutné. Podporovatelia týchto ideológií sa môžu bezpečne stretávať v online komunitách pod falošnými pseudonymami a ich vypátranie či prípadná penalizácia je veľmi náročná.

4 Internetoví hrdinovia v pozadí

Fashwave, ako subkultúra a estetický smer, je výsledkom prác mnohých jednotlivcov, ktorí svojou tvorbou a vplyvom formovali jeho smerovanie a identitu. Medzi najvplyvnejšie postavy tohto žánru patria umelci ako CYBERNAZI a XURIOS. Títo internetoví hrdinovia, ukrytí za svojimi klávesnicami a pseudonymami,

dokázali transformovať nostalgické zvuky 80. rokov na platformu pre svoje politické presvedčenia. Táto kapitola sa bude zameriavať na ich prínos k rozvoju Fashwave, ich tvorbu, vplyv a úspechy, ktoré dosiahli.

4.1 CYBERNAZI

CYBERNAZI je jedným z najznámejších a najkontroverznejších umelcov v rámci Fashwave subkultúry. Jeho tvorba je charakterizovaná silnými politickými a ideologickými posolstvami, ktoré často oslavujú pravicové extrémistické názory a propagujú rasovú a kultúrnu čistotu. CYBERNAZI používa syntetizátory a

retro futuristické zvuky, ktoré sú typické pre Synthwave a Vaporwave, a kombinuje ich s vizuálnou estetikou, ktorá často zahŕňa nacistickú symboliku a ďalšie provokatívne prvky.

Jeho albumy ako „Galactic Lebensraum“ a „Hyperborean Summer“ sú plné odkazov na nacistickú ideológiu, pričom názvy a vizuály často zahŕňajú termíny a symboly spojené s Treťou ríšou.

Medzi najpopulárnejšie skladby z týchto albumov patria Right Wing Death Squads, ktorá mala približne 350 000 zhliadnutí na YouTube predtým, ako bola odstránená, a Guardians of Europe, ktorá mala asi 105 000 zhliadnutí. Tieto skladby sú prevažne inštrumentálne, s tvrdou elektronickou hudbou inšpirovanou 80. rokmi. Texty sú obmedzené, ale majú symbolický alebo skrytý význam. V úvode Right Wing Death Squads hovorí robotický hlas: „Join the Cybernazi Division“ (Pridajte sa k Cybernazi divízii) a neskôr počas skladby je počuť Hitlera kričiaceho „Sieg“

a dav odpovedajúci „Heil.“ Guardians of Europe začína ženským robotickým hlasom hovoriacim: „Intruders in the Europa Space Hub. Time to remove kebab. Much urgency.“ (Votrelci v Európskom priestore. Čas odstrániť kebab. Veľká naliehavosť.) Fráza „Time to remove kebab“ odkazuje na propagandistické video bosnianskej srbskej armády, ktoré sa stalo populárnym ako meme okolo roku 2006. Strelec, ktorý v roku 2019 zabil 51 ľudí v mešitách v Christchurch, sa označoval za „kebab removalist“ (odstraňovača kebabu). Úvod skladieb využíva tieto skryté významy a konotácie, aby vytvoril ideologický a emocionálny tón.

Vplyv CYBERNAZI na Fashwave je značný. Jeho hudba a vizuálne diela často slúžia ako inšpirácia pre ostatných umelcov v žánri. Vzhľadom na kontroverznú povahu jeho tvorby sa jeho práce často šíria v online subkultúrach, kde nachádzajú odozvu medzi mladými ľuďmi, ktorí hľadajú alternatívu k mainstreamovým kultúrnym a politickým naratívom. Napriek kritike a kontroverziám, ktoré jeho tvorba vyvoláva, CYBERNAZI si udržiava významnú prítomnosť na platformách ako YouTube a SoundCloud, kde má početné sledovanie.

Jeho vplyv presahuje hudobnú scénu, pretože jeho tvorba má aj širší sociopolitický dosah. CYBERNAZI používa svoju hudbu ako nástroj na šírenie ideológií, ktoré oslavujú etnickú a kultúrnu čistotu a vyvolávajú nostalgické predstavy o minulosti, ktorá nikdy neexistovala. Jeho práca prispieva k posilňovaniu pravicových subkultúr a k vytváraniu digitálnych komunít, ktoré zdieľajú spoločné hodnoty a presvedčenia.

4.2 XURIOS

XURIOS je ďalšou významnou postavou v rámci Fashwave, hoci jeho prístup k žánru je menej provokatívny ako u CYBERNAZI. Zameriava sa na vytváranie hudobných a vizuálnych diel, ktoré zdôrazňujú hodnoty tradičnej kultúry a identity. Jeho práca často zahŕňa symboliku spojenú s európskou históriou a mytológiou, pričom kladie dôraz na estetiku, ktorá evokuje nostalgické a heroické predstavy.

Jeho skladby, ako „Europa Invicta“ a „Age of Heroes“, sú plné odkazov na európske historické udalosti a mýty, pričom využívajú syntetizátory a melódie, ktoré navodzujú atmosféru 80. rokov. Tieto prvky slúžia na vytvorenie pocitu nostalgie a hrdosti na európske dedičstvo, čím apelujú na poslucháčov, ktorí sa cítia odcudzení modernou globalizovanou spoločnosťou. Jeho práca je skutočne dokonalou kombináciou „hymnusov na minulosť“ a hudobných skladieb, ktoré by ste mohli očakávať na večierkoch, ktoré sa nikdy nekonali.

XURIOS je známy svojou schopnosťou vytvárať atmosféru, ktorá rezonuje s poslucháčmi, ktorí sa cítia odcudzení modernou spoločnosťou a hľadajú útočisko v idealizovanej minulosti. Jeho tvorba sa šíri prostredníctvom sociálnych médií a ďalších digitálnych platforiem, kde nachádza podporu medzi tými, ktorí zdieľajú jeho pohľad na svet. XURIOS svojim prístupom prispieva k rozmanitosti Fashwave a pomáha rozširovať jeho dosah mimo hraníc pôvodných politických a kultúrnych rámcov.

5 Fashwave a súčasná spoločnosť

Fashwave má ďalekosiahle dôsledky, ktoré presahujú hudobné a vizuálne prvky tohto žánru. Táto kapitola sa zameriava na širšie spoločenské dopady Fashwave, s dôrazom na jeho vplyv na mladých ľudí, ktorí sa cítia byť nepochopení a marginalizovaní. Budeme skúmať, ako Fashwave môže posilňovať toxickú maskulinitu, podporovať xenofóbiu a nacionalistické myšlienky, a aké riziká sú spojené s jeho šírením prostredníctvom digitálnych médií.

5.1 Dopady

Fashwave môže mať výrazný dopad na spoločnosť, najmä v kontexte mladých ľudí, ktorí sú často najnáchylnejší na jeho vplyv. Mládež, ktorá sa cíti byť nepochopená a marginalizovaná, nachádza v Fashwave platformu na vyjadrenie svojich frustrácií a obáv. Tento žáner môže posilňovať pocit identity a spolupatričnosti, avšak zároveň môže viesť k radikalizácii a prijímaniu extrémistických ideológií.

Dopad Fashwave na spoločnosť môže byť dvojitý. Na jednej strane poskytuje tvorivý a estetický priestor, kde sa mladí ľudia môžu vyjadrovať a spájať sa s podobne zmýšľajúcimi jednotlivcami. Na druhej strane však môže podporovať xenofóbne a nacionalistické myšlienky, ktoré podkopávajú sociálnu kohéziu a podporujú polarizáciu. Je dôležité, aby sme ako spoločnosť rozpoznali tieto riziká a hľadali spôsoby, ako podporiť kritické myslenie a odolnosť voči radikalizácii, najmä medzi mladými ľuďmi.

Fashwave tiež upozorňuje na širší problém, ako internet a digitálne médiá môžu byť použité na šírenie extrémistických ideológií. To vyžaduje reakciu nielen na úrovni individuálneho vzdelávania a podpory, ale aj na úrovni politiky a regulácie digitálnych platforiem. Musíme zabezpečiť, aby internet zostal miestom slobodného prejavu, ale zároveň musíme chrániť spoločnosť pred škodlivými vplyvmi extrémizmu.

Profesie ako pracovníci s mládežou, učitelia a iní, ktorí prichádzajú do kontaktu s mladými ľuďmi, často nerobia dostatočné kroky k prevencii radikalizmu a extrémizmu. Hoci je dôležité odovzdávať abstraktné skúsenosti, ako je práca s internetom a kritické myslenie, mládež potrebuje konkrétne príklady online komunít, stránok a

symbolov, ktoré podporujú radikalizáciu a extrémizmus. Týmto spôsobom môžeme mladých ľudí lepšie pripraviť na rozpoznávanie a odolávanie škodlivým vplyvom, ktoré môžu narušiť ich hodnoty a postoje.

Ďalším aspektom, ktorý nemožno prehliadnuť, je spôsob, akým Fashwave podporuje toxickú maskulinitu a negativizáciu žien. Tento žáner často glorifikuje tradičné, často prehnané predstavy o mužskosti, ktoré môžu viesť k negatívnym dôsledkom na osobné a spoločenské vzťahy. Prijímanie takýchto hodnotových systémov môže podnecovať agresívne správanie a znižovať úctu k ženám, čím sa prispieva k šíreniu misogynie.

Záver

V závere je dôležité zdôrazniť, že Fashwave je viac než len subkultúrny a estetický fenomén. Predstavuje komplikovanú interakciu medzi umením, politikou, psychológiou a technológiou v digitálnom veku. Tento žáner reflektuje obavy a túžby určitej časti spoločnosti, ktorá sa cíti ohrozená modernými zmenami a globalizáciou. Prostredníctvom hudby a vizuálnej estetiky sa Fashwave snaží vytvoriť alternatívnu realitu, ktorá oslavuje minulosť a odmieta súčasné trendy. Fashwave je pripomienkou, že kultúra a estetika majú moc ovplyvňovať politické názory a správanie.

Zoznam použitej literatúry

L. Bogerts, M.Fielitz *Fashwave: The Alt-Right's Aestheticization of Politics and Violence* (2023)

M. Tuter: *Fashwave and the False Paradox of Ironic Nazism* Marc Tuter (2021)

The New Far Right, Subcultural Theory, and the Sociology of Emotions Jeppe Fuglsang Larsen & Sune Qvotrup Jensen (2023)

Andrea L. P. Pirro, "Far Right: The Significance of an Umbrella Concept," *Nations and Nationalism* (2022)

Jeppe F. Larsen, "The Identitarian Movement and Fashwave Music:

The Nostalgia and Anger of the New Far Right in Denmark,”
Popular Music 41, no. 2

<https://www.pixartprinting.co.uk/blog/what-is-vaporwave/>
<https://aesthetics.fandom.com/wiki/Vaporwave>

<https://aesthetics.fandom.com/wiki/Vaporwave>

<https://www.bbc.com/news/uk-scotland-59069363>

<https://www.splcenter.org/fighting-hate/extremist-files/ideology/alt-right>

<https://www.splcenter.org/fighting-hate/extremist-files/individual/andrew-anglin>

<https://www.splcenter.org/hatewatch/2017/10/17/fashwave-electronic-music-alt-right-just-more-hateful-subterfuge>

<https://www.vice.com/en/topic/fashwave>

<https://gnet-research.org/2023/06/28/understanding-fashwave-the-alt-rights-ever-evolving-media-strategy/>

<https://medium.com/@agoraroad/history-of-vaporwave-99f77ae12f8f>

<https://www.musicgateway.com/blog/music-production/synthwave-music-guide>

<https://blog.native-instruments.com/synthwave/>

<https://www.theguardian.com/music/musicblog/2016/dec/14/fashwave-synth-music-co-opted-by-the-far-right>

<https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/reverb>

<https://sk.pinterest.com/qxqfcy/fashwave/>

<https://sk.pinterest.com/joshuaekim1/fashwave/>

<https://www.youtube.com/watch?v=rTfa-9aCTYg&list=PLOf8GaHG4cD-FJoCe3AmOjslZ7p6mNDrO>

https://www.youtube.com/results?search_query=synthwave

https://www.youtube.com/watch?v=VUfgYeFSgXg&list=PLkat9tb-oHlj6_KNYZBxpDyp9_zMeOvXA

CHARAKTERISTIKA POLITICKEJ KULTÚRY RUSKEJ FEDERÁCIE V POROVNANÍ SO SPOJENÝMI ŠTÁTMI AMERICKÝMI A KRAJINAMI EURÓPSKEJ ÚNIE

CHARACTERISTICS OF THE POLITICAL CULTURE OF THE RUSSIAN FEDERATION IN COMPARISON WITH THE UNITED STATES OF AMERICA AND THE COUNTRIES OF THE EUROPEAN UNION

Andrii VOVK

Katedra politológie, Filozofická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave
vovkandrew97@gmail.com

Abstrakt: Politická kultúra je neoddeliteľnou súčasťou štúdia politického správania jednotlivcov. Na základe politickej kultúry môže spoločnosť prostredníctvom štátu ako inštitúcie vytvárať vnútornú a zahraničnú politiku, rozširovať svoj vplyv na medzinárodnej scéne, ak je jeho politická kultúra príťažlivá. Po rozpade socialistického bloku a Sovietskeho zväzu sa mnohé východoeurópske a stredoeurópske krajiny začali integrovať do euroatlantických štruktúr a uprednostnili implementáciu procesov riadenia a noriem typických pre tzv. „Západ“. Cieľom tohto článku je priblížiť základné aspekty politickej kultúry Ruskej federácie oproti liberálno-demokratickým štátom tzv. západnej Európy a dôvody, prečo sú v priestore strednej a východnej Európy menej atraktívne v porovnaní s politickými kultúrami Spojených štátov amerických a krajín Európskej únie. Na základe štatistických údajov z rôznych prieskumov použitých v štúdiu sformulujeme komparatívny záver o politických kultúrach týchto krajín, ich základných hodnotách a atraktívnosti pre krajiny v tranzícii.

Kľúčové slová: politická kultúra, hodnoty, Európska únia, Ruská federácia, Spojené štáty americké

1 Typológia politických kultúr

Politická kultúra sa považuje za jednu z oblastí výskumu spoločenských vied, akými je politológia, sociológia alebo aj psychológia. Štúdium politickej kultúry nám umožňuje hodnotiť konkrétne správanie občanov v štáte, ich hodnotové priority, spôsob vnímania politických inštitúcií atď. pričom na tomto

základe môžeme vytvoriť politickú charakteristiku spoločnosti a na tomto základe anticipovať budúce správanie občanov a politickej reprezentácie v určitých situáciách. Na základe politickej kultúry môžu štáty, resp. ich predstavitelia rozvíjať medzinárodné vzťahy s inými krajinami, komunikovať na základe spoločných hodnôt a formovať konkrétne ciele napr. bezpečnostnej, hospodárskej a sociálnej politiky.

Významnými výskumníkmi politickej kultúry v 2. polovici 20. storočia boli Gabriel Almond a Sydney Verba a ich práca, ktorá skúmala politickú kultúru v piatich zvolených krajinách ako Spojené štáty americké, Spojené kráľovstvo, Taliansko, Mexiko a Francúzsko (Almond, Verba, 1963). Autori dospeli k záveru, že každá krajina má svoju osobitnú politickú kultúru založenú z 3 tradičných typov politickej kultúry. Prvým typom je tzv. patriarchálna politická kultúra, ktorá je založená na osobných predstavách o politike, ekonomike a náboženstve.¹ Dominantnou zložkou tohto typu je náboženstvo a tento typ je typický pre tradičné komunity. Druhým typom je tzv. – poddanská politická kultúra, ktorá je založená na myšlienke, že jednotlivec nemá možnosti reálne vplávať na procesy riadenia štátu a preto je väčšinou pasívny a nemá záujem nič meniť, nezasahuje do politického života krajiny. Tento typ politickej kultúry je väčšinou charakteristický pre autokratické, nedemokratické alebo totalitné spoločnosti, v ktorých vládne orgány nedovoľujú jednotlivcom a formálne občanom zasahovať do politiky. Posledným typom je tzv. participatívna kultúra, ktorá sa vyznačuje občianskym povedomím a preto väčšina členov sa aktívne zúčastňuje na politickom živote štátu, považuje za dôležité participovať na verejnej kontrole výkonu moci pričom pozná a chápe ciele štátnej politiky, kompetencie inštitúcií ich význam aj v kontexte politickej socializácie. Tento typ politickej kultúry je vlastný najmä demokratickým krajinám a ich spoločnostiam, kde sa u väčšiny členov spoločnosti presadila myšlienka, že štát je nástroj občanov na realizáciu cieľov a práv, ktoré si nie sú schopní zabezpečiť ako samostatní aktéri.

¹ Britannica. [online], [citované 8.4.2024]. Dostupné na internete <https://www.britannica.com/topic/The-Civic-Culture>

V rámci spomenutej základnej typológie Gabriel Almond uvádza ďalšiu možnosť klasifikácie politickej kultúry podľa ktorej existujú štyri typy politickej kultúry objavujúce sa v politickej praxi konkrétnych krajín: 1) homogénny alebo anglosaský typ politickej kultúry - ide o typ politickej kultúry charakteristický pre Spojené štáty a Spojené kráľovstvo. V tomto type politickej kultúry koexistujú rôzne názory na politický život, ale dominujú dva prístupy k riadeniu štátu pričom v spoločnosti prevláda individualizmus a dostredivá stranícka súťaž; 2) fragmentovaný alebo kontinentálny európsky typ politickej kultúry - tento typ politickej kultúry je charakteristický pre Francúzsko a Taliansko po druhej svetovej vojne. Tento typ politickej kultúry sa vyznačuje politickou fragmentáciou straníckeho systému, prípadnou nestabilitou, pretože spoločnosť je rozptýlená medzi zástancov množstva rôznorodých politických ideológií a programov. V tomto type politickej kultúry existuje mnoho subkultúr, ktoré sú vo vzájomnom konflikte - etnické menšinové sociálne skupiny, náboženské menšiny, rodové a sexuálne menšiny; 3) zmiešaný alebo pred industriálny typ politickej kultúry - tento typ politickej kultúry je charakteristický pre modernizujúce sa krajiny. Napríklad väčšina krajín Afriky a Latinskej Ameriky v post koloniálnom období druhej polovice 20. storočia. Zmiešaný typ politickej kultúry kombinuje tradície a západné demokratické inštitúcie (napr. parlament, voľby, politické slobody). To často vedie k vysokej miere konfliktov v spoločnosti, keďže len malá časť spoločnosti akceptuje požiadavky a hodnoty liberálnej demokracie ako východisko politického poriadku. Vzhľadom na nízku úroveň vzdelania má väčšina spoločnosti negatívny postoj k demokracii. Občania veľmi často strácajú dôveru v prínos demokratických procesov a inštitúcií a začínajú hľadať charizmatického vodcu, ktorý by v krajine nastolil poriadok. 4) totalitný typ politickej kultúry je typ politickej kultúry, ktorý je typický pre krajiny s nedemokratickým politickým režimom. Spoločnosť je v danom zriadení homogenizovaná, ale táto homogénnosť nie je výsledkom celospoločenského konsenzu, ale je dosiahnutá mocenskými zásahmi a bezpečnostnými zložkami t.j. násilne. Hlavnými metódami riadenia spoločnosti sú politické

represie a prenasledovanie kritikov a oponentov vládnej ideológie, resp. disidentov zo strany režimu.

2 Porovnanie a interakcia politických kultúr USA a Európskej únie

Ako už bolo spomenuté jednotlivé spoločnosti prostredníctvom štátnych inštitúcií môžu budovať svoju budúcnosť na základe hodnôt a princípov jednotlivých prevládajúcich politických kultúr. Vezmime si na porovnanie niekoľko globálnych mocností, ako sú napr. USA, Ruská federácia alebo konfederačné usporiadanie EÚ, ktoré prostredníctvom svojej politickej kultúry rozširujú svoj vplyv na iné krajiny. Politická kultúra Spojených štátov je založená na individualizme, občianskej rovnosti, najmä slobode každého človeka realizovať svoju predstavu o šťastnom živote resp. „americkom sne“. Vo vyhlásení nezávislosti USA sa uvádza: „...all men are created equal, that they are endowed by their Creator with certain unalienable Rights, that among these are Life, Liberty and the pursuit of Happiness...“² Približne osem z desiatich Američanov si myslí, že pre krajinu je veľmi dôležité, aby sa rešpektovali práva a slobody všetkých jednotlivcov v maximálnej možnej miere (84 %).³ Dôležité je v danom kontexte spomenúť aj americkú kultúrnu expanziu, ktorú spomenul napr. americký politológ Zbigniew Brzezinski na začiatku svojho diela *Veľká šachovnica*. Podľa neho je „kultúrny imperializmus“ neoddeliteľnou súčasťou americkej politiky. Pre mnohých ľudí na celom svete, najmä pre mladých, je americká masová kultúra príťažlivá, najmä pre jej sklon k hedonizmu, konzumu a zdôrazňovaniu osobnej zodpovednosti. Americké filmy a programy tvoria tretinu svetového trhu a USA sa stala vzorom pre tých, ktorí hľadajú vzdelanie (v roku 2022 študovalo v USA približne 1 000 000 zahraničných študentov⁴). Aj politici z tak odlišných krajín, ako je Veľká Británia alebo

² Deklarácia nezávislosti Spojených štátov. [online], [citované 8.04.2024]. Dostupné na internete <https://docs.house.gov/meetings/GO/GO00/20220929/115171/HHRG-117-GO00-20220929-SD010.pdf>

³ Dostupné na internete <https://www.pewresearch.org/politics/2018/04/26/2-views-of-american-democratic-values-and-principles/> [online], [citované 8.04.2024]

⁴ Dostupné na internete https://www.internationalstudent.com/study_usa/ [online], [citované 8.04.2024]

Japonsko, napodobňujú štýl amerických politikov, ako napríklad japonský premiér z polovice 90. rokov Rjutaró Hašimoto alebo britský premiér Anthony Charles Lynton Blair (, ktorý je známejší pod menom „Tony“, čím tiež nadväzuje na americkú tradíciu skrakovania mien lídrov strán a prezidentov ako „Jimmy“ Carter, „Bill“ Clinton alebo „Joe“ Biden).

Spomínaný typ politickej kultúry zastrešený USA okrem maximalizácie osobných práv a slobôd súčasne ostatným štátom ponúka systém kolektívnej bezpečnosti, v ktorom zastáva dominantnú úlohu garanta rešpektovania individuálnych práv a slobôd. Práve pod týmto kultúrnym vplyvom Spojených štátov začali aj spoločnosti a štáty bývalého Sovietskeho zväzu uskutočňovať reformy v zmysle ústavných zmien a vlády civilného práva, ktorej súčasťou je systém systematickej občianskej kontroly výkonu moci a bezpečnostných a vojenských štruktúr (ako podmienku vstupu do NATO)⁵.

Európska únia zasa vznikla primárne ako hospodárske spoločenstvo, ale v súčasnosti môžeme jasne vidieť hodnoty, ktorých rozvoj jej inštitúcie podporujú v členských štátoch. Predovšetkým sú to hodnoty sociálnych a politických práv, rovnosti medzi ľuďmi, otvorených hraníc a voľného trhu. Hoci Amerika tiež hlása hodnoty súvisiace s ľudskými právami, môžeme vidieť veľký rozdiel v dosahovaní týchto hodnôt a v ich ústavnom garantovaní. Napríklad v júli 2022 Najvyšší súd USA zrušil na federálnej úrovni právo na interrupciu, ktoré mali ženy od roku 1973 zatiaľ čo Francúzsko v marci 2024 naopak schválilo ústavné právo žien na interrupciu.⁶ Ani obyvatelia Európskej únie nezaostávajú za Američanmi v chápaní dôležitosti demokracie a podľa nedávnych prieskumov sa občania EÚ domnievajú, že vlády by mali dodržiavať existujúce zákony, čo respondenti označili za veľmi dôležité (9,1 na stupnici od jednej do desiatich). Sú tiež presvedčení, že súdy by mali zaobchádzať s každým rovnako. Túto požiadavku demokracie ohodnotili známku 9 z 10. Za

⁵ ibidem

⁶ Článok spravodajskej agentúry «Aljazeera» [online], [citované 8.04.2024]. Dostupné na internete <https://www.aljazeera.com/news/2024/3/8/france-makes-abortion-a-constitutional-right-on-international-womens-day>

veľmi dôležité považujú aj základné charakteristiky zastupiteľskej demokracie, ako sú slobodné a spravodlivé voľby a sloboda prejavu, pričom obe získali známku 8,9. Respondenti považujú za veľmi dôležité aj uznávanie výsledkov volieb, pričom tento aspekt demokracie ohodnotili známkou 8,6 z 10.⁷ Isabelle Hoffmannová, európska expertka Bertelsmannovej nadácie, hodnotí výsledky štúdie nasledovne: „Vnímanie toho, čo predstavuje silnú demokraciu, je v celej Európe veľmi podobné. Je to povzbudivé znamenie, ktoré dokazuje, že EÚ nie je len hospodárskou úniou, ale predovšetkým spoločenstvom hodnôt.“⁸ Podľa prieskumov z roku 2023 je veľká väčšina občanov EÚ spokojná so siedmimi z desiatich rôznych aspektov demokracie. Slobodné a spravodlivé voľby (70 %), sloboda prejavu (70 %) a dodržiavanie základných občianskych a ľudských práv (66 %) sú aspekty, s ktorými respondenti prejavili najväčšiu spokojnosť.⁹

Z uvedených dôvodov, ktoré predstavujú možnosti sociálneho, hospodárskeho a kultúrneho rozvoja je Európska únia cieľom politickej transformácie pre štáty na jej geografickom okraji. Pre štáty východnej Európy ale aj západného Balkánu tak predstavuje cieľ, ktorý dané štáty môžu dosiahnuť na základe hodnotovej bázy implementácie jej politických procesov a hodnôt. Z daného dôvodu sa po rozpade Sovietskeho zväzu toľko krajín, ktoré boli do roku 1989 pod vplyvom Moskvy, tak rýchlo zamerali na integráciu do európskych a transatlantických štruktúr (pobaltské štáty, krajiny Vyšehradskej štvorky) a preto sa aj v súčasnosti krajiny ako Ukrajina, Moldavsko a Gruzínsko chcú stať členmi EÚ. Podľa prieskumu agentúry Rating Group z konca novembra 2023 by 78 % ukrajinských občanov v prípade takéhoto referenda hlasovalo za vstup Ukrajiny do Európskej únie, 77 % za členstvo v NATO.¹⁰ Pokiaľ ide o Moldavsko, podľa Inštitútu pre verejnú politiku (IPP) so sídlom

⁷ Dostupné na internete <https://kbs-frb.be/en/only-60-percent-eu-citizens-are-satisfied-state-democracy-union> [online], [citované 8.04.2024]

⁸ ibidem

⁹ Dostupné na internete <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/3093> [online], [citované 8.04.2024]

¹⁰ Článok spravodajskej agentúry «Radio Svoboda» Dostupné na internete <https://www.radiosvoboda.org/a/news-opytuvannia-ukraina-nato-eu/32707023.html> [online], [citované 8.04.2024]

v Kišiňove podpora členstva v EÚ na konci roka 2021 po víťazstve strany PAS (Partidul Acțiune și Solidaritate) v parlamentných voľbách vyskočila na 65,2% pravdepodobne v dôsledku veľkých očakávaní obyvateľstva v procese zdynamizovania prístupových rokování. V rokoch 2022 a 2023 tento podiel klesol na 50,9%.¹¹ Hoci má Gruzínsko v rámci európskej integrácie aktuálne značné problémy a je intenzívnym cieľom ruských hybridných operácií zameraných na zmenu verejnej mienky v prospech spolupráce s RF, podľa prieskumu z roku 2021 väčšina Gruzíncov stále podporuje členstvo krajiny v Európskej únii a 77%, teda viac ako tri štvrtiny obyvateľov krajiny, by hlasovalo za členstvo Gruzínska v Európskej únii, ak by sa v čase prieskumu konalo referendum.¹²

Ako vidíme, politická kultúra, ktorá definuje aj vzťahy medzi jednotlivcami a štátnymi inštitúciami Európy a Ameriky je pre iné národy pomerne atraktívna. Na geopolitickej mape je však ešte jeden hráč, ktorý sa snaží rozšíriť svoju kultúru medzi ostatné národy, hoci sa mu to nedarí tak efektívne ako USA a EÚ a tým je Ruská federácia. Aké sú hlavné aspekty ruskej politickej kultúry a prečo sa jej čoraz viac európskych štátov mimo štruktúr EÚ odkláňa od spolupráce s Moskvou?

Politická kultúra Ruskej federácie: kultúra minulosti, smrti a vojny.

Ako už bolo spomenuté, hlavní geopolitickí hráči sa snažia rozšíriť svoj vplyv prostredníctvom atraktívnosti svojej politickej kultúry. Amerika zdôrazňuje individuálnu slobodu a práva jednotlivca, Európa ponúka otvorené hranice, ľudské práva a rovnosť príležitostí, ale čo ponúka ruská politická kultúra? Ak sa pozrieme na ruskú štátnu propagandu, vidíme, že hlavnými piliermi ich politickej kultúry je verejná deklarácia dôrazu na tzv. tradičné rodinné hodnoty (ktoré podporuje v celospoločenskom merítku aj

¹¹ Dumitru Minzarari. Chisinau Has More Work to Do in Convincing Citizens to Support European Integration. (2024) Eurasia Daily Monitor Volume: 21 Issue: 4. [online], [citované 8.04.2024]. Dostupné na internete <https://jamestown.org/program/chisinau-has-more-work-to-do-in-convincing-citizens-to-support-european-integration/>

¹² Knowledge of and Attitudes toward the European Union in Georgia 2021 Survey Report Tbilisi 2021 [online], [citované 8.04.2024]. Dostupné na internete https://epfound.ge/static/file/202111181925-eu-2021-survey-report_eng_final.pdf

pravoslávna cirkev moskovského patriarchátu), služba jednotlivca vlasti rámcovaná symbolom víťazstva v druhej svetovej vojne (podľa ruských naratívov ide o víťazstvo v tzv. „veľkej vlasteneckej vojne“, tak sa v Ruskej federácii nazýva obdobie druhej svetovej vojny) a idealizácia komunistickej minulosti ako piliera boja proti nacizmu. Aj voľným okom možno vidieť, že zmes týchto rozprávání má podobu Frankensteinovho monštra.¹³ Každý z týchto aspektov môžeme bližšie preskúmať, aby sme lepšie pochopili, prečo je ruská politická kultúra vzdialená iným národom a prečo jej podstata spočíva na oslavovaní primárne imperiálnej minulosti.

V prvom rade spomenieme dôraz na tzv. tradičné hodnoty, ktoré aj pre časť konzervatívne orientovaných občanov európskych štátov predstavujú dôležitý existenčný rámec. Čo presne sa za týmito hodnotami skrýva? Prvé, čo každého napadne, je tradičná rodina, ktorú podľa náboženských noriem tvorí muž, žena a deti. Prečo sme však začali tak často hovoriť o týchto tradičných hodnotách a najmä o ich ochrane? Samozrejme, že za tým stojí ideologická konfrontácia s kultúrnymi vzorcami „Západu“, ktoré zastrešuje z optiky ruských elít kultúra presadzujúca sa v Spojených štátoch. Práve z Ameriky sa na prelome 60. a 70. rokov minulého storočia začalo rozvíjať hnutie LGBTIQ+ ako hnutie za ľudské práva, ktoré sa stále šíri po Európe a vo svete. Čoraz viac ľudí sa zasadzuje za rovnaké politické a občianske práva bez ohľadu na sexuálnu orientáciu pričom politický aktéri zasadzujúci sa za práva sexuálnych menšín sú čoraz viditeľnejší aj mimo rámec EÚ a USA. Podľa prieskumu podpora manželstiev osôb rovnakého pohlavia medzi Američanmi klesla zo 69 % v roku 2022 na 67 % v roku 2023. Podpora politík, ktoré chránia LGBTIQ+ Američanov pred diskrimináciou v zamestnaní, bývaní a verejnou diskrimináciou, klesla z 80 % v roku 2022 na 76 % v roku 2023. Nesúhlas s tým, aby spoločnosti mohli odmietnuť služby LGBTQ+ Američanom z náboženských dôvodov, klesol zo 65 % Američanov v roku 2022 na 60 % v roku 2023.¹⁴ Hoci podpora klesá, viac ako polovica

¹³ Frankenstein je postava populárnej kultúry, ktorá sa prvýkrát objavuje v románe Mary Shelleyovej *Frankenstein alebo moderný Prometheus* (1818). V románe chce Victor Frankenstein vytvoriť živú bytosť z neživej hmoty.

¹⁴ Článok spravodajskej agentúry «The Guardian». [online], [citované 8.04.2024].

Američanov stále podporuje hnutie za práva sexuálnych menších. Aj v Európskej únii väčšina spoločností najmä v zakladajúcich členských štátoch EHS podporuje práva sexuálnych menších: Viac ako 76 % občanov Európskej únie si myslí, že „gejovia, lesby a bisexuáli by mali mať rovnaké práva ako heterosexuáli“.¹⁵ Hlboko nábožensky založená krajina, akou je Rusko, považuje práva komunity LGBTQ+ za životne nebezpečné pre svoju existenciu, a preto sa oligarchické elity efektívne zaštitujú bojom proti kultúrnym vzorcom presadzujúcim sa na „Západe“, ktoré všeobecne označujú za dekadentné oproti tradičným hodnotám, ktoré háji RF. Prieskumy ukázali, že väčšina Rusov (77%) je presvedčená, že je dôležité zachovať tradičné rodinné hodnoty, kultúru materstva a otcovstva a podporovať veľké rodiny.¹⁶

Zdôrazňovanie tohto faktora vládna politická reprezentácia v RF úspešne využíva vo svojich hybridných informačných operáciách v strednej a východnej Európe, ktoré cieľia na kultúrno-etické otázky. Tie sa v štátoch, kde väčšia časť obyvateľstva sa hlási k nejakej kresťanskej cirkvi reflektujú ako nábožensky citlivé a v štátoch ako Slovensko, Maďarsko, alebo Poľsko je u relevantnej časti politických elít viditeľný príklon k opakovaniu týchto v RF rozšírených naratívoch o civilizačnom spore medzi Východom a Západom, ktorý je premietaný do konfliktu medzi zástancami tzv. tradičných hodnôt a stúpenkami garantovania práv sexuálnych menších, ktorí sú označovaní za šíriteľov „LGBTIQ+ propagandy“. Ak predpokladáme, že čelní predstavitelia RF majú pravdu a že tradičné rodinné hodnoty sú skutočne v ohrození, potom by sme možno mali porovnať postoj k týmto hodnotám v krajinách, kde majú sexuálne menšiny rovnaké práva ako ostatní. Vezmime si napríklad Švédsko ako krajinu, o ktorej je známe, že práva sexuálnych menších sú v porovnaní s väčšinou ostatných krajín široko rešpektované a garantované, keďže napríklad manželstvá

Dostupné na internete <https://www.theguardian.com/us-news/2024/mar/11/us-public-support-lgbtq-protection-falls>

¹⁵ Dostupné na internete <https://europassport.ca/lgbtq-rights-in-the-eu-everything-you-need-to-know/> [online], [citované 8.04.2024].

¹⁶ Článok spravodajskej agentúry «Tass». [online], [citované 9.04.2024]. Dostupné na internete <https://tass.ru/obschestvo/19646465>

osôb rovnakého pohlavia boli vo Švédsku zákonne umožnené od roku 2009.¹⁷ Na konci roka 2013 žilo vo Švédsku v manželstve alebo registrovanom partnerstve osôb rovnakého pohlavia spolu 4 883 žien a 3 962 mužov. To predstavuje necelú jednu osobu na 1 000 obyvateľov Švédska.¹⁸ Z daného príkladu Švédska, ktoré je v spomínaných otázkach práv sexuálnych menších liberálnou krajinou nemožno odvodiť, že by liberalizácia zákonov v tejto sfére bola hrozbou pre stúpencom modelu tradičnej rodiny a jej rozvoja.

Ak sa pozrieme ešte hlbšie do religiozity ruskej kultúry a historicky formované úzke prepojenie cirkevnej a svetskej moci (Putna, 2015), vnímanie autority štátu a cirkvi v spojitosti so ruskou štátnosťou a ruským imperializmom (Foletti, 2023) všetko sa stane ešte jasnejšie. Stačí sa pozrieť napr. na reprezentanta najvýznamnejšej cirkevnej funkcie v Rusku, patriarchu pravoslávnej cirkvi Kirilla I. Kňazi na celom svete sú považovaní za vyslancov mieru a duchovnosti. Ak sa však pozrieme na patriarcha Kirilla I. a jeho minulosť, môžeme vidieť jasnú stopu práce KGB. Vo februári 2023 vyšetrovanie švajčiarskych novinárov a polície odhalilo, že Vladimir Michajlovič Gundájev bol členom KGB v 70. rokoch 20. storočia, keď sa infiltroval do Svetovej rady cirkví. Gundájevovou ideologickou úlohou bolo ovplyvniť Radu, aby odsúdila Spojené štáty a ich spojencov a zmiernila kritiku jedinej náboženskej slobody v ZSSR¹⁹. Od jeho nástupu do funkcie patriarchu v roku 2009 ideologická kontrola pravoslávnej cirkvi zo strany oficiálnej štátnej moci zosilnela pričom jej štruktúry plnia viditeľne politické úlohy zadávané politickou mocou. Tento aspekt je opakom vzťahov svetskej a cirkevnej moci v štátoch Západnej a dnes aj strednej Európy, kde sa v rôznej miere oddelenie oboch mocí rešpektuje ako základ ústavnej konštitúcie liberálno-demokratického zriadenia a občianskej spoločnosti.

¹⁷ Dostupné na internete <https://sweden.se/life/equality/gay-rights-in-sweden> [online], [citované 9.04.2024].

¹⁸ Dostupné na internete https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Archive:Marriages_and_births_in_Sweden&oldid=400409 [online], [citované 9.04.2024].

¹⁹ Článok spravodajskej agentúry «The Trumpet». [online], [citované 9.04.2024]. Dostupné na internete <https://www.thetrumpet.com/27136-patriarch-kirill-exposed-as-kgb-agent>

Ďalší špecifický aspekt v rámci dnešnej ruskej politickej kultúry je formovaný na symbolike víťazstva v Druhej svetovej vojne. Táto vojna bola hnacím motorom obrovských zmien na celom svete a takmer každá krajina zažila hrôzy tejto vojny. Sovietska a neskôr ruská propaganda však presadzuje naratív, že to bol ruský národ, kto v tejto vojne najviac trpel, a že bez účasti Sovietskeho zväzu by svet nebol schopný poraziť Hitlera. V prvom rade si treba všimnúť, že oficiálni predstavitelia Ruskej federácie sa vo svojej propagande starostlivo vyhýbajú popisu začatia Druhej svetovej vojny. Keď nemecké a neskôr sovietske vojská 1. septembra 1939 obsadili Poľsko a pred verejnosťou sa systematicky zamlčuje obsah paktu Molotov-Ribbentrop. Druhú svetovú vojnu si z daného dôvodu ruská spoločnosť najčastejšie reflektuje ako obdobie rokov 1941 - 1945, ktoré je vo svete známe ako obdobie nemecko-sovietskej vojny, keď nemecké vojská zaútočili na Sovietsky zväz. Práve slovné spojenie «Veľká vlastenecká vojna» používala sovietska a neskôr ruská propaganda v snahe zamlčať nepríjemnú skutočnosť, že Sovietsky zväz bol jednou z krajín, ktoré začali druhú svetovú vojnu.

Ďalším faktorom ruskej kultúrnej a politickej propagandy týkajúcej sa druhej svetovej vojny je stanovisko, že Rusi trpeli počas druhej svetovej vojny najviac. Ak sa pozriete na čísla obetí, je to pravda. Sovietsky zväz utrpel v druhej svetovej vojne najväčšie ľudské straty - 27 miliónov ľudí, a skutočne, v porovnaní s inými štátmi a národmi utrpel najväčšie straty – odhadom 5,7 milióna, zatiaľ čo napr. Ukrajincov zahynulo v druhej svetovej vojne okolo - 1,3 milióna.²⁰ Tu sa však stretávame s prvým nedostatkom danej interpretácie. Predstavitelia ruskej federácie prezentujú dôsledky a priebeh druhej svetovej vojny selektívnym spôsobom z perspektívy, akoby len sovietske Rusko trpelo najviac, odhliadajúc od faktu, že Ruská sovietska federatívna socialistická republika bola okupovaná len čiastočne. Zatiaľ čo Ukrajinská SSR a Bieloruska SSR boli okupované úplne, na území týchto republík existovali koncentračné tábory a preto územia týchto krajín možno

²⁰ Dostupné na internete <https://courses.lumenlearning.com/suny-hccc-worldhistory2/chapter/casualties-of-world-war-ii/> [online], [citované 9.04.2024].

považovať za jedno z centier holokaustu. Po druhé, oficiálna propaganda Ruskej federácie a dokonca aj samotný prezident Putin popierajú podiel ostatných republík na vojne, čo dokladá jeho stanovisko prezentované v tejto súvislosti: „Teraz o našich vzťahoch s Ukrajinou. Dovolím si s vami nesúhlasiť, keď ste práve povedali, že keby sme boli rozdelení, vojnu by sme nevyhrali. Vyhrali by sme tak či tak, pretože sme krajina víťazov“.²¹ Aj ruská historiografia popiera význam Lend-Lease pre Sovietsky zväz, hoci USA dodávali ZSSR nielen vojenskú techniku, ale aj potraviny a kovy, ktoré tiež zohrali úlohu počas obrany ZSSR pre nacistickú agresiou. Počas všetkých rokov vojny väčšinu dodávok netvorilo vojenské vybavenie (v priemere 14% z celkovej tonáže), ale potraviny (28%) a kovy (23%). Podľa ruského historika Michaila Baryatinského by potraviny, ktoré ZSSR dostal v rámci Lend-Lease, „stačili na nasýtenie 10-miliónovej armády na 1600 dní... Veľká vlastenecká vojna trvala o niečo menej - 1418 dní“.²²

Selektívne opakovanie vybraných skutočností v druhej svetovej vojny a idealizácia prínosu Stalinovho ZSSR pri porážke nacizmu vytvorili v rámci ruskej politickej kultúry fenomén známy v rusky hovoriacom svete ako *pobedobesie*, čo možno preložiť ako „víťazná hystéria“. Tento fenomén charakterizuje oslava víťazstva nad nacistickým Nemeckom, masové koncerty a ďalšie aktivity, ako sú prehliadky víťazstva - prechod vojenskej techniky cez Červené námestie v Moskve, prejavy ruského prezidenta a samozrejme, slávnostné koncerty a ohňostroje demonštrujúce vojenskú a politickú silu súčasnej RF.²³ Veľkú časť tejto víťaznej symboliky tvoria frázy „môžeme to zopakovať“ a „na Berlín“. Vlastenecky cítiaci ľudia si na autá (vrátane nemeckých) lepia nápisy „Na Berlín“, „Dokážeme to znova“, „Poraziť fašistov“, sovietske vlajky,

²¹ Článok spravodajskej agentúry «Ukrajinska Pravda» [online], [citované 9.04.2024]. Dostupné na internete <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2010/12/16/5679727/> [online], [citované 9.04.2024].

²² Článok spravodajskej agentúry «Radio Svoboda» [online], [citované 9.04.2024]. Dostupné na internete <https://www.radiosvoboda.org/a/lend-liz-druha-svitova-rosiya-viyna/31843496.html>

²³ Článok spravodajskej agentúry «Izvestiya» [online], [citované 9.04.2024]. Dostupné na internete <https://iz.ru/1508811/2023-05-06/programma-meropriatii-na-den-pobedy-2023-v-moskve>

hviezdy a iné symboly pripomínajúce víťazstvo sovietskeho Ruska nad nacizmom.²⁴

Na rozdiel od Ruskej federácie európske krajiny si pripomínajú tragické udalosti druhej svetovej vojny cez oslavy Dňa pamiatky obetí Druhej svetovej vojny. Európsky model spomienky pod heslom „Nikdy viac“ si uctieva pamiatku všetkých, ktorí bojovali proti nacizmu v druhej svetovej vojne, ktorá trvala od roku 1939 do roku 1945. Víťazstvo sa nepripisuje žiadnemu konkrétnemu národu alebo štátu; je interpretované ako výsledok spolupráce a úsilia všetkých členov protihitlerovskej koalície. Červený kvet maku je oficiálnym symbolom Dňa víťazstva nad nacizmom, ako aj Dňa spomienky a zmierenia. Symbol sa spája s poéziou dvoch ľudí: kanadského vojenského lekára Johna McCraea a Moyny Michael, predstaviteľky Kresťanského združenia mladých žien. Bola to práve Moyna Michaelová, ktorá si v roku 1918 ako prvá prišla na kabát červený hodvábný mak.²⁵ Tento postoj k jednej z najväčších tragédií v dejinách ľudstva vysvetľuje mnohé. Na jednej strane je to spomienka na tragickú minulosť a obeť s výzvou, aby sa nič podobné už nezopakovalo, na druhej strane v RF je to oslava a demonštrácia vlastnej sily a veľkosti nad inými krajinami.

Súčasnou kreovania politickej kultúry, ktorej súčasťou je aj vzťah k štátu na ktorú sa môžeme stručne pozrieť je formovanie kolektívnej pamäte prostredníctvom národných hrdinov a významných osobností v dejinách štátov. Každá krajina má svojich národných hrdinov a udalosti, ktoré vyzdvihuje v procese vývoja národnej a kultúrnej identity. Tieto osobnosti sú častokrát zvečnení na bankovkách, stavajú sa im pomníky a píše sa o nich v učebniciach dejepisu. Aký je konkrétny rozdiel medzi národnými hrdinami Ruska a iných krajín? Môžeme začať Spojenými štátmi. Napríklad tzv. „otcovia zakladatelia“ Spojených

²⁴ Článok spravodajskej agentúry «Gordon» [online], [citované 9.04.2024]. Dostupné na internete <https://gordonua.com/news/worldnews/shenderovich-to-my-mozhem-povtorit-kak-pishut-idioty-na-importnyh-mashinah-my-dazhe-mashiny-eti-povtorit-ne-mozhem-131677.html>

²⁵ Článok spravodajskej agentúry «Suspilne» [online], [citované 9.04.2024]. Dostupné na internete <https://suspilne.media/culture/235124-nikoli-znovu-i-mozem-povtorit-dvi-koncepcii-pamati-i-ihna-funkcionalna-vidminnost/>

štátov a hrdinovia občianskej vojny sú vyobrazení na dolárových bankovkách. Podľa výsledkov predchádzajúcich prieskumov verejnej mienky majú Američania k svojim historickým postavám stále pozitívnejší vzťah: Abrahama Lincolna priaznivo hodnotí 91% amerických voličov, zatiaľ čo len 4 % majú negatívny názor. Georgea Washingtona pozitívne hodnotí 84% a negatívne 7 %. Thomasa Jeffersona, ďalšieho obľúbeného zakladateľa národa, vníma priaznivo 80% a nepriaznivo 9%.²⁶ Podľa prieskumu z roku 2008 bolo poradie medzi desiatimi najvýznamnejšími Američanmi podľa názorov respondentov nasledovné: 1. Martin Luther King Jr., 2. Rosa Parksová, 3. Harriet Tubmanová, 4. Susan B. Anthony, 5. Benjamin Franklin, 6. Amelia Earhart, 7. Oprah Winfrey, 8. Marilyn Monroe, 9. Thomas Edison, 10. Albert Einstein.²⁷ V prípade Britov sa medzi 10 najvýznamnejších osobností dostali: Henry 8, Elizabeth 1, Shakespeare, Sir Christopher Wren, Charles Darwin a Charles Dickens, kráľovná Victoria, Florence Nightingale, Winston Churchill a Bobby Moore.²⁸ Alebo napríklad vo Francúzsku sú najvýznamnejšími historickými osobnosťami: Charles de Gaulle, Louis Pasteur, Abbé Pierre, Marie Curie, Colouchet, Victor Hugo, Bourville, Molière, Jacques Cousteau, Edith Piaf.²⁹ Väčšinou sa tak jedná o významné politické, vedecké, kultúrne osobnosti

V prípade podobného výskumu v RF, ktorý naznačuje ako je sformovaná kultúrna pamäť spoločnosti boli výsledky reflektovania najvýznamnejších historických osobností nasledovné. Podľa prieskumu z roku 2003 ruskí občania za najvýznamnejších Rusov označili: Petra Veľkého 40,2% opýtaných, Puškina 17,5%, Stalina 17,1%, Putina 16,1%, Lenina 15,8%, Lomonosova 12,2%, Katarínu

²⁶ Článok spravodajskej agentúry «Deseret News» [online], [citované 9.04.2024]. Dostupné na internete <https://www.deseret.com/opinion/2021/2/15/22284113/presidents-day-most-americans-still-view-the-founding-fathers-favorably-washington-jefferson-lincoln/>

²⁷ Dostupné na internete <https://www.blackfives.org/a-fascinating-survey-who-counts-most-in-american-history-what-about-sports-history/> [online], [citované 10.04.2024].

²⁸ Dostupné na internete <https://londonpass.com/en/blog/top-10-british-historical-figures> [online], [citované 10.04.2024].

²⁹ Dostupné na internete <https://www.superprof.com/blog/french-historical-figures/> [online], [citované 10.04.2024].

Veľkú 8,3%, Suvorov 7,5%, Gorbačov 6,2%, Žukov 6,1%, Tolstoj 4,8%, Gagarin 4,7% opýtaných.³⁰ Okrem toho sa medzi Rusmi uskutočnil prieskum o najvýznamnejších ľuďoch všetkých čias. Výsledky boli nasledovné: Stalin 39%, Lenin 30%, Puškin 23%, Peter Veľký 19% a Putin 15%.³¹

Ako vidíme, predstavitelia demokratických krajín považujú za najvýznamnejšie historické osobnosti: významných vedcov - Alberta Einsteina, Charlesa Darwina; významných umelcov - Edith Piaf, Charlesa Dickensa, Marilyn Monroe; občianskych aktivistov a bojovníkov za ľudské práva - Martina Luthera Kinga, Rosu Parksovú a štátnikov: Benjamin Franklin, Charles de Gaulle, Winston Churchill. Zatiaľ čo Rusi väčšinou uvádzajú svojich vlastných štátnikov ako najvýznamnejších nielen v Rusku, ale aj vo svete. Rozdiel medzi nimi je len v tom, že štátnici, ktorých v historiografii menujú Rusi, sú z hľadiska historických faktov spojení krutým a krvavým výkonom moci a miliónmi obetí z radov vlastnej spoločnosti, ktorí boli z ideologických dôvodov označení za nepriateľov štátu. Stalina pritom je politik, ktorý dokonalo vyjadruje a spredmetňuje ruský imperializmus pričom je preukázateľne spoluzodpovedný aj za rozpútanie druhej svetovej vojny. Obdobne výpovednú hodnotu o obsahu politickej kultúry v RF má aj reflektovanie osobnosti V. Putina, ktorý je zodpovedný za rozpútanie najväčšej vojny v Európe po roku 1945, alebo Žukova ktorý nariadil smrť státisícov ľudí v druhej svetovej vojne³² a ktorý bol známy svojou brutalitou voči vojakom a iným osobám. A tieto prieskumy verejnej mienky naznačujú ako sú obsahovo a hodnotovo vzdialené jednotlivé porovnávané spoločnosti, pričom môžeme konštatovať, že zatiaľ čo v rámci Západných štátov si členovia spoločnosti a ich politický predstavitelia viac cenia ľudí, ktorí prispeli k zabezpečeniu rovnosti práv, slobody, rovnosti

³⁰ Článok spravodajskej agentúry «Kommersant» [online], [citované 10.04.2024]. Dostupné na internete <https://www.kommersant.ru/doc/382369>

³¹ Článok spravodajskej agentúry «Levada» [online], [citované 10.04.2024]. Dostupné na internete <https://www.levada.ru/2021/06/21/samyevydayushhiesya-lichnosti-v-istorii/>.

³² Článok spravodajskej agentúry «NV» [online], [citované 10.04.2024]. Dostupné na internete <https://english.nv.ua/nation/top-five-myths-of-russian-propaganda-about-wwii-debunked-russian-invasion-of-ukraine-50240734.html>

príležitostí, k rozvoju vedy alebo umenia v RF si spoločnosť viac cení silných vodcov, ktorí sú schopní vynútiť si politický poriadok a moc bez ohľadu na obeť a vojny, ktoré pri tom využívajú.

Záver

Po desaťročiach spolupráce v rôznych oblastiach bolo pre mnohých ľudí na takzvanom „Západe“ prekvapením, že 24. februára 2022 začala Ruská federácia plnohodnotnú vojnu proti Ukrajine. V 21. storočí sa to zdalo nemožné. Zatiaľ čo členovia liberálno-demokratických štátov snívajú o rozvoji práv a slobôd, technológií a zlepšovaní životných podmienok, spoločnosť v najväčšej krajine sveta z hľadiska územia stále verí na svoju jedinečné historické a civilizačné poslanie, ktoré je možné dosiahnuť aj silou. Ak však analyzujeme politickú kultúru Spojených štátov, Európy a Ruskej federácie, vidíme, že v ruskej tradícii boli záujmy štátu ako symbolu moci vždy uprednostňované pred záujmami a právami jednotlivcov.

Zatiaľ čo spoločnosti v USA a štátoch EÚ ponúkajú rozvoj na báze individuálnych práv a slobôd, demokratickú súťaž a občiansku kontrolu moci, rovnosť, sociálne a kultúrne práva atď. ruská spoločnosť sa upína na idealizovaný obraz imperiálnej minulosti a kultúrnej výnimočnosti. Politická kultúra Rusov je v dnes formovaná štátnou propagandou na miešaní symboliky komunizmu, náboženskej výnimočnosti pravoslávia (Besançon 2015, ss. 19 – 49) ako ochrancu tzv. tradičných hodnôt a ruského imperializmu, ktorým sa legitimizuje akýkoľvek vojnový konflikt vedený s cieľom ochrany ruskohovoriaceho obyvateľstva. Zatiaľ čo v demokratických spoločnostiach získavajú menšiny čoraz viac práv, ktoré doteraz nemali, v RF sú národnostné menšiny prenasledované, alebo využívané na dosahovanie vojenských úspechov prostredníctvom územných ziskov na úkor svojich susedov. Zatiaľ čo vo Švajčiarsku funguje hadrónový urýchľovač a na MIT sa skúma umelá inteligencia, v Rusku je plynofikovaná len 1/3 sídiel³³. Kým v Európe si ľudia zdôrazňujú v rámci reflexie

³³ Článok spravodajskej agentúry «Obozrevatel» [online], [citované 10.04.2024]. Dostupné na internete <https://news.obozrevatel.com/ukr/russia/realna>

vlastných dejín vedcov, demokratických štátnikov usilujúcich sa o rozšírenie ľudských práva v Rusku sú ako historické osobnosti vnímaní najväčší diktátori v 20. storočí.

Z toho všetkého môžeme vyvodit' zjednodušený ale preukázateľný záver, že spoločnosti na Západe sa koncentrujú v rámci participatívnej politickej kultúry na zlepšovanie životných podmienok pre všetkých členov spoločnosti bez ohľadu na ich rasový, náboženský, národnostný pôvod s víziou budovania slobodnej a občianskej spoločnosti zameranej na budúcnosť. V ruskej spoločnosti dominuje poddanská politická kultúra, ktorá zdôrazňuje podriadenosť jednotlivca celku, imperiálnu minulosť a hodnotu štátnosti. Tá je súčasne prezentovaná prostredníctvom úzkych mocenských záujmov vládnucej oligarchie, ktoré sú legitimizované cez pripomienku miliónov obetí pri pravidelnej oslave víťazstva nad nacizmom. Aj to je jeden z dôvodov prečo sa čoraz viac postsovietskych štátov odkláňa od RF a vyberá si atraktívnejšiu budúcnosť než krvavú minulosť.

Zoznam použitej literatúry

ALMOND, G. – VERBA, S. (1963). *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. Princeton University: Princeton University Press.

BESANÇON, A. (2015). *Svatá Rus*. Brno: CDK.

FOLETTI, I. (2023). *Ruský imperializmus. Umění, věda a náboženství ve službách režimů*. Brno: Masarykova univerzita.

PUTNA, M. C. (2015). *Obrazy z kulturních dějin ruské religiozity*. Praha: Vyšehrad.

Internetové zdroje

Britannica. Dostupné na internete <https://www.britannica.com/topic/The-Civic-Culture> [online], [citované 8.04.2024].

Článok spravodajskej agentúry «Tass». [online], [citované 9.04.2024]. Dostupné na internete <https://tass.ru/obschestvo/19646465>

kartina-z-gazifikatsieyu-u-rosii-yak-manipulyuyut-tsiframi.htm

Článok spravodajskej agentúry «Aljazeera» Dostupné na internete <https://www.aljazeera.com/news/2024/3/8/france-makes-abortion-a-constitutional-right-on-international-womens-day> [online], [citované 8.04.2024]

Článok spravodajskej agentúry «Deseret News». Dostupné na internete <https://www.deseret.com/opinion/2021/2/15/22284113/presidents-day-most-americans-still-view-the-founding-fathers-favorably-washington-jefferson-lincoln/> [online], [citované 9.04.2024]

Článok spravodajskej agentúry «Gordon». Dostupné na internete <https://gordonua.com/news/worldnews/shenderovich-chtomy-mozhem-povtorit-kak-pishut-idioty-na-importnyh-mashinah-my-dazhe-mashiny-eti-povtorit-ne-mozhem-131677.html> [online], [citované 9.04.2024].

Článok spravodajskej agentúry «Izvestiya». Dostupné na internete <https://iz.ru/1508811/2023-05-06/programma-meropriiatiinaden-pobedy-2023-v-moskve> [online], [citované 9.04.2024].

Článok spravodajskej agentúry «Komersant». Dostupné na internete <https://www.kommersant.ru/doc/382369> [online], [citované 10.04.2024].

Článok spravodajskej agentúry «Levada» Dostupné na internete <https://www.levada.ru/2021/06/21/samyevydayushhiesyalichnosti-v-istorii/> [online], [citované 10.04.2024].

Článok spravodajskej agentúry «NV» [online], [citované 10.04.2024]. Dostupné na internete <https://english.nv.ua/nation/top-five-myths-of-russian-propaganda-about-wwii-debunked-russian-invasion-of-ukraine-50240734.html>

Článok spravodajskej agentúry «Obozrevatel» [online], [citované 10.04.2024]. Dostupné na internete <https://news.obozrevatel.com/ukr/russia/realna-kartina-z-gazifikatsieyu-u-rosii-yak-manipulyuyut-tsiframi.htm>

Článok spravodajskej agentúry «Radio Svoboda» [online], [citované 9.04.2024]. Dostupné na internete <https://www.radiosvoboda.org/a/lend-liz-druha-svitova-rosiya-viyana/31843496.html> Článok spravodajskej agentúry «Radio Svoboda» Dostupné na internete

<https://www.radiosvoboda.org/a/news-opytuvannia-ukraina-nato-eu/32707023.html> [online], [citované 8.04.2024]

Článok spravodajskej agentúry «Suspilne». Dostupné na internete <https://suspilne.media/culture/235124-nikoli-znovu-i-mozem-povtorit-dvi-koncepcii-pamati-i-ihna-funkcionalna-vidminnost/> [online], [citované 9.04.2024].

Článok spravodajskej agentúry «The Guardian». Dostupné na internete <https://www.theguardian.com/us-news/2024/mar/11/us-public-support-lgbtq-protection-falls> [online], [citované 8.04.2024]

Článok spravodajskej agentúry «Ukrajinska Pravda». Dostupné na internete <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2010/12/16/5679727/> [online], [citované 9.04.2024].

Deklarácia nezávislosti Spojených štátov. Dostupné na internete <https://docs.house.gov/meetings/GO/GO00/20220929/115171/HHRG-117-GO00-20220929-SD010.pdf> [online], [citované 8.04.2024].

Dostupné na internete <https://courses.lumenlearning.com/suny-hccc-worldhistory2/chapter/casualties-of-world-war-ii/> [online], [citované 9.04.2024].

Dostupné na internete https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Archive:Marriages_and_births_in_Sweden&oldid=400409 [online], [citované 9.04.2024].

Článok spravodajskej agentúry «The Trumpet». Dostupné na internete <https://www.thetrumpet.com/27136-patriarch-kirill-exposed-as-kgb-agent> [online], [citované 9.04.2024].

Dostupné na internete <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/3093> [online], [citované 8.04.2024]

Dostupné na internete <https://europassport.ca/lgbtq-rights-in-the-eu-everything-you-need-to-know/> [online], [citované 8.04.2024].

Dostupné na internete <https://kbs-frb.be/en/only-60-percent-eu-citizens-are-satisfied-state-democracy-union> [online], [citované 8.04.2024]

Dostupné na internete <https://londonpass.com/en/blog/top-10-british-historical-figures> [online], [citované 10.04.2024].

Dostupné na internete <https://sweden.se/life/equality/gay-rights-in-sweden> [online], [citované 9.04.2024].

Dostupné na internete <https://www.blackfives.org/a-fascinating-survey-who-counts-most-in-american-history-what-about-sports-history/> [online], [citované 10.04.2024].

Dostupné na internete https://www.internationalstudent.com/study_usa/ [online], [citované 8.04.2024].

Dostupné na internete <https://www.pewresearch.org/politics/2018/04/26/2-views-of-american-democratic-values-and-principles/> [online], [citované 8.04.2024]

Dostupné na internete <https://www.superprof.com/blog/french-historical-figures/> [online], [citované 10.04.2024].

DUMITRU MINZARARI. *Chisinau Has More Work to Do in Convincing Citizens to Support European Integration*. (2024) Eurasia Daily Monitor Volume: 21 Issue: 4. Dostupné na internete <https://jamestown.org/program/chisinau-has-more-work-to-do-in-convincing-citizens-to-support-european-integration/> [online], [citované 8.04.2024].

Knowledge of and Attitudes toward the European Union in Georgia 2021 Survey Report Tbilisi 2021 [online]. Dostupné na internete https://epfound.ge/static/file/202111181925-eu-2021-survey-report_eng_final.pdf [citované 8.04.2024].

Збігнєв Бжезінський, Велика Шахівниця. «Ранок»: «Фабула», 2022. Ст. 288. ISBN978-617-09-3936-4.

MOTIVÁCIA A OSAMELOSŤ AKO PREDIKTORY PROBLEMATICKÉHO UŽÍVANIA PORNOGRAFIE

MOTIVATION AND LONELINESS AS PREDICTORS OF PROBLEMTIC PORNOGRAPHY USE

Simona ZIVČÁKOVÁ

Filozofická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave,
simonazivcakova98@gmail.com

Abstrakt: Výskumná práca sa zaoberala problematickým užívaním pornografie, jej subškálami a vybranými prediktormi motivácia a osamelosť. Výskumu sa zúčastnilo 398 respondentov vo veku od 18 do 29 rokov (SD = 2.9), z toho 144 (36.2 %) bolo mužov (SD = 2.7). Dáta potrebné na tento výskum boli získané prostredníctvom preloženej verzie Škály problematického užívania pornografie [PPCS - Problematic Pornography Consumption Scale] (Böthe et al., 2017), konštrukt osamelosti bol meraný prostredníctvom trojpoložkovej škály osamelosti [UCLA - Three-Item Loneliness Scale] (Hughes et al., 2004) a motiváciu sledovania pornografie sme merali pomocou vybraných položiek škály motivácii k užívaniu pornografie [PUMS - The Pornography Use Motivations Scale] (Böthe et al., 2020). Výskumná práca potvrdila, že osamelosť je významným prediktorom problematickej pornografie a jej škál, zmena nálady, tolerancia a recidíva ($p < 0,05$). Stres a emocionálne rozptýlenie ako forma motivácie pozitívne súvisia s užívaním pornografie ($p < 0.001$). Výsledky získané týmto výskumom poukazujú na to, že problematické užívanie pornografie sa dá predikovať osamelosťou, vyššou mierou stresu a potrebou emocionálneho rozptýlenia.

Kľúčové slová: Motivácia sledovania pornografie. Osamelosť. Pornografia. Problematické užívanie pornografie.

Úvod

„Za statočnejšieho považujem toho, kto premáha svoje túžby, než toho, kto víťazí nad svojimi nepriateľmi, lebo najťažšie víťazstvo je nad sebou samým. - Aristoteles“

Problematická pornografia, pornografia akokoľvek a akákoľvek ako téma je „žijúcim“ paradoxom. Mladí ju komunikujú až príliš, dospelí si robia žarty a vtipné poznámky. Ak sa však objaví ako

objektívna téma na diskusiu, mnoho ľudí sa tvári, že nič také ako sledovanie nahých tiel na obrazovkách pri akte neexistuje. Tobôž problematické sledovanie pre jednotlivca. Tejto téme sa na Slovensku a v okolí venuje psychiatrička Zuzana Hupková, ktorá hovorí aj o tom, ako táto závislosť a celkovo problematické sledovanie pornografie mení štruktúru mozgu a jeho fungovanie (Gola et al. 2017; Anthons, Matthias, 2020), no stále nie je uznaná ako choroba v zozname Medzinárodnej klasifikácie. Tému pornografie u mladistvých jednotlivcov sa v Českej republike venuje napríklad Michaela Lebedíková (2022, 2024) ktorá opisuje aj dáta, kedy sú títo jednotlivci prvýkrát vystavení sexuálne explicitnému obsahu na internete alebo aj tomu, v akých prípadoch môže byť pornografia prospešná a kedy už nie. V zahraničí sú predstaviteľmi tejto témy napríklad Scott Griffiths, ktorý sa už mnohé roky venuje problematickému užívaniu pornografie a vplyvu na fungovanie látok mozgu v čase sledovania, ďalej aj autorka samotného dotazníka, ktorému sa venujeme v diplomovej práci Beáta Bóthe rozširuje poznatky o problematickom užívaní pornografie a jej atribútoch problematickosti.

Konštrukt problematickej pornografie je vcelku komplexný a nie úplne vyhranený. Od neproblematickej pornografie sa odlišuje objektívnymi aj subjektívnymi aspektami. Objektívne všeobecné ukazovatele sú podľa autorov Pistre et al. (2023) pociťovaná túžba, strata kontroly nad užívaním pornografie a negatívne dôsledky súvisiace so sexuálnym správaním (rodina, práca, mentálny stav jednotlivca...). Subjektívne aspekty zahŕňajú samotné vnímanie jednotlivca, jeho náhľad na situáciu (nedá sa určiť aké množstvo konzumovanej pornografie je patologické, závisí od jeho vplyvu na život jednotlivca). Preto aj samotná škála problematického užívania pornografie je vytvorená z kritérií, ktoré reprezentujú jednotlivé subškály: významnosť, zmena nálady, konflikt, tolerancia, recidíva / relaps, abstinenčné príznaky, ktoré dohromady formulujú akési predpoklady pre určenie závislosti na sledovaní pornografie.

1 MOTIVÁCIA A PROBLEMATICKÉ UŽÍVANIE PORNOGRAFIE

Dôvody môžu byť rôzne, od konzumácie pre potrebu vyplnenia času až po priame naplnenie si potreby formou stimul – akcia. Bøthe et al. (2020) vyvinuli dotazník na základe doterajších teórií, ktoré zahŕňajú motivácie užívania pornografie Pornography-Use Motivations Scale (PUMS), kde definujú až osem možných motivácií prečo jednotlivci konzumujú pornografiu. Prvou z nich je sexuálne potešenie, kedy jednotlivец užíva pornografiu, pretože mu to napríklad uľahčuje masturbáciu. V tomto prípade hovoríme o pornografii ako o prostriedku, ktorý navodí väčšiu vzrušenosť, a tým pádom ľahšie a rýchlejšie sexuálne uspokojenie (Paul, Shim; 2008). Druhou motiváciou je sexuálna zvedavosť, kedy jednotlivец užíva pornografiu, aby získal prehľad o možných praktikách a preskúmal svoju sexualitu. Zdá sa, že v tomto prípade pornografický obsah figuruje ako nástroj vzdelávania sa ohľadom podôb sexuality a jej prejavov, čo v zásade neprináša negatívne dôsledky (Smith et al., 2018). *Ďalšou možnou motiváciou je fantázia. V tomto prípade je konzumácia pornografie nástrojom, ktorý vyplní túžby jednotlivca (Stefanska, Longpré, Rogerson; 2022), ktoré si v reálnom sexuálnom živote nenaplnia. O súčasnom prípade motivácie môžeme uvažovať ako o dvojsečnej zbrani. Na jednej strane ak sa jedná o sexuálne delikventný obsah (znásilnenie, pohlavný styk s maloletými, zvieratami a podobne) na strane užívateľa, ktorý nevykonáva v reálnom živote, ide o prospešné vyhnutie sa takémuto správaniu. Na druhej strane je podpora produkcie takéhoto typu pornografických obsahov, čo je v rozpore so zákonom. Ak sa jedná o užívanie pornografie, ktorú jednotlivец neaplikuje v bežnom živote a zároveň sa nejedná o delikventný obsah, môžeme hovoriť o neproblematickom užívaní. Štvrtý druh motivácie uvádzajú autori vyhýbanie sa nude, kde sa nachádza aj položka ako «Pozerám porno, pretože si chcem skrátiť čas, keď sa nudím.».* Mohli by sme povedať, že sledovanie pornografie v tomto prípade slúži ako náhrada za voľnočasovú aktivitu, čo považujeme za stratégiu behaviorálne vypnutie. Tento druh motivácie sa nedá však bagatelizovať ako problematický, no môžeme sa domnievať, že záleží na frekvencii používania pornografie ako úniku. Ak jednotlivец využíva takýto typ voľnočasovej aktivity príliš často

(zanedbávanie sebaaktualizačných záľub), môžeme užívanie pornografie označiť za problematické. Ďalšou motiváciou, ktorú autori merajú v dotazníku je sexuálne uspokojenie v kontexte sexuálnej nespokojnosti vo vzťahu. Znamená to, že jednotlivec využíva sledovanie pornografického materiálu pre naplnenie potrieb, ktoré nemá vo vzťahu naplnené. V tomto ohľade sa naskytá mnoho ďalších modifikátorov, prečo jednotlivec takýto spôsob využíva pre naplnenie svojich potrieb, ktoré je potreba hlbšie preskúmať. Ďalej motivácia emocionálne rozptýlenie/potlačenie, ktorú reprezentuje aj položka «Sledujem porno, aby som potlačil svoju zlú náladu.». V kontexte potlačania emócií považujeme užívanie pornografie za negatívne pôsobiaci element, ktorý bráni jednotlivcovi vystaviť sa vlastným emóciám, pričom si ho jednotlivec vyberá sám ako stratégiu (Böthe et al. 2020). V neposlednom rade ide o motiváciu zníženie stresu, ktoré reprezentuje aj položka „Sledujem porno, pretože je to jeden z najlepších spôsobov, ako sa zbaviť stresu.“. Laier et al. (2017) potvrdzujú, že sledovanie pornografického materiálu je vo vzťahu so zmenou nálady po konzumácii, a zároveň sa vyplavuje hormón dopamín, ktorý súvisí s odmeňovaním. S istotou môžeme povedať, že má pozitívny účinok na zníženie pociťovaného stresu, ale jedná sa len o jeden krátkodobý pozitívny účinok. Na druhej strane s ním prichádza rada negatívnych dôsledkov ako opätovné vracanie sa k pornografickému obsahu, ktorý spôsobuje aktivácia mozgových stresových systémov a dysregulácia „antistresových“ systémov (Love et al., 2015). Mohli by sme to interpretovať tak, že na jednej strane užívanie pornografického materiálu redukuje stres, ale na druhej po určitom čase nastáva recidíva dôsledkom nedostatku dopamínu, čo paradoxne stres znova navodzuje. Takúto stratégiu zvládania považujeme za problematickú, či už v oblasti riešenia pociťujúceho stresu ale aj v oblasti interpersonálnych vzťahov. Za dôležité zistenie považujeme aj to, že Böthe et al. (2020) potvrdili najsilnejší vzťah práve medzi motiváciou zníženie stresu a problematickým užívaním pornografie. Posledným druhom motivácie, ktorú autori uvádzajú je sebaopoznávanie (napr.: „Sledujem porno, aby som lepšie spoznal svoje vlastné sexuálne túžby.“). Konzumácia pornografického materiálu môže byť jeden z nástrojov ako jednotlivec spozná svoje preferencie

a túžby v sexuálnej oblasti. Motiváciu nehodnotíme zásadne negatívne, keďže sa používa aj ako prostriedok pri terapiách na sebaexploráciu, edukáciu (Watson et al., 2012) a pokiaľ ide o spoločné sledovanie zvyšuje aj intimitu vo vzťahu (Huntington et al., 2021). V tomto prípade môžeme uvažovať o problematike ak jednotlivец vystupňuje svoju zvedavosť do problematiku obsahu (znásilnenie, sex s maloletými, so zvieratami a podobne), čo ako vyššie spomínáme podporuje tvorbu problematicky explicitného materiálu, ktorá je definovaná ako trestná činnosť.

2 Osamelosť a problematické užívanie pornografie

V prvom rade pokladáme za dôležité definovať konštrukt osamelosť. Podľa analýzy zdrojov nie je jednotná koncepcia konštrukt osamelosti a sama o sebe je komplexným konštruktom. Rozhodli sme sa použiť definíciu, ktorá je koncepciou dvoch autorov, ktorí v problematike osamelosti „našli“ konsenzus. Baumaister et al. (1995) a Peplau et al. (1982) definujú osamelosť ako vrodenu subjektívnu skúsenosť, keď jednotlivci pociťujú nesúlad medzi želanou / očakávanou a skutočnou úrovňou sociálnej interakcie. V skratke by sme to mohli vysvetliť ako želanú ale nenaplnenú sociálnu interakciu. Na osamelosť sa nahliada aj v dvoch kategóriách, ktoré sa ale vo svojej podstate prelínajú (jedna by neexistovala bez druhej). Prvou kategóriou je emocionálna osamelosť, kedy jednotlivcovi chýba pripútaná osoba – „attachment“ konkrétnej osoby. Tento jav môžeme interpretovať ako absenciu nám blízkej osoby, s ktorou máme vytvorený blízky vzťah. Druhou kategóriou je sociálna osamelosť, ktorú môžeme zadefinovať ako absenciu sociálnej siete (ľudskej) a následne pocit príslušnosti k skupine alebo komunite (Yanguas et al., 2018). Domnievame sa, že jedna kategória nemôže existovať bez druhej, pretože v emocionálnej osamelosti nám chýba attachment a v sociálnej prítomnosť osoby a ich fyzický kontakt na sociálnej úrovni. Avšak bez prítomnosti nenadviažeme emocionálne spojenie a bez emocionálneho spojenia nenadviažeme riadny (nie povrchný) sociálny kontakt. Pre naše súčasné účely budeme pracovať s osamelosťou ako takou, bez špecifických kategórií kvôli mnohostrannosti otázok v rámci výskumu.

Zdroje naznačujú, že osamelosť je v pozitívnom vzťahu, či už celkovo s užívaním ale aj s problematickým užívaním pornografie. Hesse a floyd (2017) popísali tento vzťah priamo aj nepriamo. Na jednej strane skrz vzťah afektívnej náklonnosti a osamelosti, čo znamená, že nízka alebo žiadna afektívna náklonnosť zo strany partnera zvyšuje pocit osamelosti. Nepriamo preto, lebo hypoteticky to podporuje vzťah medzi užívaním pornografie a osamelosťou spôsobom, že jednotlivec si túto medzeru v rámci afektívnej náklonnosti môže nahradiť užívaním pornografie. Ide skôr o vnuknutie myšlienky a možnosti výskytu daného vzťahu medzi up/pup a osamelosťou. Tento pozitívny vzťah v rámci ďalšieho výskumu aj potvrdili (Hesse, Floyd; 2019). Ich celkové prepojenie sa týkalo osamelosti, vytvárania „parasociálnych“ vzťahov s postavami zobrazenými v pornografii a vytváranie mentálneho úniku zo svojej situácie. Týmto priamo potvrdili nimi stanovené tvrdenie, že konzumácia pornografie je mechanizmom zvládania sociálneho odlúčenia. Hoci sa konzumácia pornografie používa ako mechanizmus zvládania deprivácie náklonnosti, nemusí to nevyhnutne znamenať, že ide o adaptívnu stratégiu zvládania. Stratégie zvládania sú adaptívne len do tej miery, do akej vedú k zníženiu negatívnych dôsledkov problému. V kontexte negatívnych dôsledkov môžeme hovoriť už o problematickom užívaní pornografie. Hľadanie hranice problematickosti by malo byť vedené veľmi citlivo, preto odporúčame všímať si, kedy to jednotlivec tak aj vníma, ale zároveň zisťovať, či má na situáciu náhľad (uvedomuje si ako mu pornografia ovplyvňuje život).

Vzťah medzi osamelosťou a problematickým užívaním pornografie sa naprieč štúdiám ukazuje ako významný a pozitívny (Reid et al., 2011; Butler et al., 2018; Bóthe et al., 2017; Cardoso et al., 2022). Ak by sme sa mali zamerať na špecifickejšiu vzorku respondentov tak konkrétne vo výskume autorky Malaeb et al. (2023) bol priemerný vek respondentov 23.92 rokov a štandardná odchýlka 5.3, čo značí rozloženie hodnôt okolo priemeru. Táto informácia nám napovedala, že rozpätie, respektíve obsadenie respondentov v danej vzorke je relatívne blízke našej cieľovej skupine respondentov. Kolektív autorov zistil taktiež významný, pozitívny vzťah a to

konkrétne medzi pociťovaním viny v rámci sledovania pornografie a osamelosťou, avšak súvislosť medzi priamou konzumáciou pornografie a osamelosťou zostáva nejednoznačná. Môžeme však uvažovať, že vzťah medzi osamelosťou a užívaním pornografie je konzistentný (vďaka doterajším dôkazom) a očakávame jeho prítomnosť aj vo vzorke vynárajúcej sa dospelosti.

3 Výskumný súbor

Od respondentov neboli vyžadované žiadne informácie, ktoré by neboli v súlade s etickými pravidlami. Zber dát bol realizovaný od júla 2023 do januára 2024. Výskumný súbor pozostával z 398 jednotlivcov vo veku od 18 do 29 rokov ($M = 23.3$; $SD = 2.9$), z toho 144 (36.2 %) bolo mužov, ktorých vekový priemer bol $M = 23.8$ ($SD = 2.7$). Dáta boli získané prostredníctvom oslovovania ľudí na sociálnych sieťach a následným lavínovým výberom. Z respondentov bolo 45.5% slobodných, 50.0 % vo vzťahu, 3.8% ženatých/vydatých, jeden respondent bol vdovec (0.3%) a dvaja respondenti boli rozvedení (0.5%). Najvyššie dosiahnuté vzdelanie na úrovni základnej školy malo 17 (4.3%) respondentov, strednú školu bez maturity 7 (1.8%), strednú školu s maturitou 169 (42.5%), vysokú školu na úrovni bakalár 135 (33.9%), na úrovni magister/inžinier/... 69 (17.3%) a na úrovni doktora filozofie/umenia... 1 (0.3%) respondent.

4 Metodológia výskumu, meracie nástroje

Pre účely výskumnej práce a na základe analýzy teórie sme vybrali dve subškály zo Škály Motivácie užívania pornografie (PUMS - B. Bóthe, I. Tóth-Király, N. Bella, et al., 2020), ktoré majú v spojitosti s problematickou pornografiou preukázané pozitívne vzťahy to subškály emocionálne rozptýlenie / potlačenie (6, 14, 22) a redukcia stresu (7, 15, 23). Preklad bol realizovaný nami a kontrolovaný Ing. M. Remenárom. Položky sú hodnotené na likertovej škále od 1 – Nikdy po 7 – Vždy. Cronbachova α vykazuje hodnoty pre subškálu redukcia stresu 0.87 a pre emocionálne rozptýlenie / potlačenie 0.90.

Osamelosť sme merali pomocou Trojpoložkovej škály osamelosti (UCLA – 3 - M. E. Hughes, L. J. Waite, L. C. Hawkley et al., 2008)

meria celkovú osamelosť. Respondent hodnotí položky na likertovej stupnici od 1 – Sotva niekedy po 3 – Často. Cronbachova α pre túto škálu vykazovala hodnotu 0.72.

Problematické užívanie pornografie sme merali Škálou problematického užívania pornografie (PPCS – B. Bőthe, I. Tóth-Király, Á. Zsila, et al. (2017). Psychometrické kvality vyšli pôvodným autorom veľmi dobré. Slovenský preklad sme prebrali od autorov O. Kalina a O. Orosová (In Holdoš, 2022). Respondent odpovedá na 7 bodovej Likertovej stupnici (1 = „nikdy“; 2 = „zriedkavo“; 3 = „skôr zriedka“; 4 = „niekedy“; 5 = „často“; 6 = „veľmi často“; 7 = „stále“). α pre subškálu významnosť bola 0.71, pre zmenu nálady 0.85, subškálu konflikt 0.72, tolerancia 0.80, recidívu (relaps) 0.90, abstinenčné príznaky 0.80.

Pre účely analýzy sme využili lineárnu robustnú analýzu (LRA) v štatistickom programe Jamovi. Súčasný príspevok je výňatok z komplexnejšej analýzy diplomovej práce, kde sme na základe nerovnomerného rozloženia výskumného súboru zvolili LRA. Hlavným komponentom je Škála problematického užívania pornografie (SPUP), jej subškály významnosť (VYZ), zmena nálady (ZMN), konflikt (KNF), tolerancia (TOL), recidíva (REC) a abstinenčné príznaky (ABP), prediktory osamelosť (OSM) a motivácia (MOT).

5 Výsledky

Osamelosť (OSM) v Modeli LRA predikovala celkovo problematické užívanie pornografie, toleranciu, zmenu nálady a recidívu ($p < 0.05$; $\beta = 0.16; 0.15; 0.15; 0.17$). Celková hodnota variancie sa pohybovala od 10% pri subškále abstinenčné príznaky, až po 25% pre subškálu konflikt. Rozdiel medzi Modelom 1 a Modelom 2 bol pri SPUP, subškále zmena nálady, tolerancia a recidíva/relaps bol na signifikantnej úrovni ($p < 0.05$; $\Delta R^2 = 0.02$). A teda osamelosť vysvetľuje v týchto prípadoch 2% percentá variancie spomínaných premenných (viď úsek robustnej tabuľky 1a).

Motivácia (MOT) v Modeli LRA predikovala všetky škály na signifikantnej úrovni ($p < 0.001$; $\beta = 0.60; 0.57; 0.75; 0.20; 0.59; 0.38; 0.45$). Hodnota variancie sa pohybovala od 29% pri konflikte po 63%

pre zmenu nálady. Signifikantný rozdiel medzi predchádzajúcim modelom a modelom s konštruktom motivácia nastal pri všetkých škálach ($p < 0.001$; $\Delta R^2 = 0.31$; 0.28; 0.48; 0.03; 0.30; 0.12; 0.18). Motivácia sledovania pornografie (emocionálne rozptýlenie/potlačenie, redukcia stresu) vysvetľuje 29-63% variancie SPUP a jej subškál (viď úsek robustnej tabuľky 1b).

Tabuľka 1a: úsek LRA pre Problematické užívanie pornografie a jej 6 subškál

Mo- del	Pre- diktor	SPUP β	VYZ β	ZMN β	KNF β	TOL β	REC β	ABP β
2	POH	-0.38***	-0.30***	-0.22***	-0.44***	-0.31***	-0.40***	-0.22***
	VEK	0.04	0.07	0.11	-0.03	0.04	-0.01	-0.01
	VZD	0.03	-0.04	0.00	-0.03	0.10	0.10	0.01
	VRA	-0.03	-0.04	-0.10	-0.03	-0.04	0.06	-0.02
	RDS	-0.08	-0.08	-0.09	0.00	-0.14**	-0.00	-0.08
	SVZ	-0.07	-0.07	-0.09	-0.00	-0.07	0.01	-0.13
	PLO	-0.05	0.01	0.04	-0.20**	-0.04	-0.04	-0.03
	OSM	0.16**	0.12	0.15**	0.09	0.15**	0.17**	0.08
R2	0.21***	0.14***	0.14***	0.25***	0.19***	0.20***	0.10***	
ΔR^2	0.02**	0.01	0.02**	0.01	0.02**	0.02**	0.01	

Tabuľka 1b: úsek LRA pre Problematické užívanie pornografie a jej 6 subškál

Mo- del	Predik- tor	SPUP β	VYZ β	ZMN β	KNF β	TOL β	REC β	ABP β
5	POH	-0.26***	-0.17**	-0.05	-0.39***	-0.18***	-0.35***	-0.13**
	VEK	-0.07	-0.04	-0.03	-0.08	-0.07	-0.08	-0.08
	VZD	0.02	-0.05	-0.01	-0.03	0.08	0.08	-0.01
	VRA	-0.01	0.00	-0.05	-0.03	-0.03	0.04	0.00
	RDS	-0.04	-0.04	-0.05	0.01	-0.10	0.02	-0.05
	SVZ	-0.07	-0.07	-0.07	0.00	-0.08	-0.00	-0.13**
	PLO	-0.06	0.00	0.03	-0.19**	-0.07	-0.06	-0.05
	OSM	0.08	-0.00	0.01	0.10	0.10	0.14	0.02
	EXT	-0.01	-0.04	0.01	0.03	-0.01	-0.05	0.03
	PRI	-0.04	-0.10	-0.09	0.00	-0.04	0.06	-0.04
	SVE	0.05	0.02	0.05	0.07	0.06	0.06	-0.04
	NGE	0.01	-0.00	0.01	-0.01	-0.03	0.03	0.05
	OTV	-0.03	0.01	0.01	-0.06	-0.03	-0.07	0.00
	WLB	0.09	0.05	0.02	0.01	0.12**	0.12	0.14**
MOT	0.60***	0.57***	0.75***	0.20**	0.59***	0.38***	0.45***	
R2	0.55***	0.43***	0.63***	0.29***	0.52***	0.35***	0.30***	
$\Delta R2$	0.31***	0.28***	0.48***	0.03**	0.30***	0.12***	0.18***	

Záver

V našej výskumnej práci sme zistili, že osamelosť a motivácia sú významnými prediktormi problematického užívania pornografie. Poznatky, ktoré sme získali môžu slúžiť ako odrazové informácie pre uskutočnenie rozširujúcich výskumov aj v kontexte prijímania závislosti na pornografii ako klinickej diagnózy a jej intervencii či prevencii. V súčasnosti je totižto izolácia od stretu s online pornografiou takmer nemožná a už deti sa s ňou stýkajú v skorom veku skrz prístup na internet, nechránené software vyhľadávania alebo im to sprostredkujú iné deti. Z tohto dôvodu považujeme za nevyhnutné zamerať sa na vzdelávanie a informovanie mladšej generácie, aby sa tak skorému prístupu dalo predísť a riadne informovať o možných dôsledkoch závislosti na sledovaní pornografie v neskoršom veku a zároveň zefektívniť jej liečbu.

Zoznam použitej literatúry

ANTHONS, S. - MATTHIAS, B. (2020). Inhibitory control and problematic Internet-pornography use – The important balancing role of the insula. *Journal of Behavioral Addictions*. vol .9, no.1, pp. 58-70. ISSN 2062-5871.

BAUMEISTER, R.F. – LEARY, M.R. (1995). The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin*. vol. 117, pp. 497–529. ISSN 0033-2909.

BORGOGNA, N.C. - GRIFFIN, K.R. – GRUBBS, J.B. et al. (2022). Understanding Differences in Problematic Pornography Use: Considerations for Gender and Sexual Orientation. *The Journal of Sexual Medicine*. vol. 19, no. 8, pp. 1290-1302. ISSN 1743-6109.

BÓTHE, B. - TÓTH-KIRÁLY, I. – ZSILA, Á. et al. (2017). The Development of the Problematic Pornography Consumption Scale (PPCS). *The Journal of Sex Research*. vol. 55, pp. 395–406. ISSN 1559-8519.

BÓTHE, B. – TÓTH-KIRÁLY, I. – BELLA, N. et al. (2020). Why do people watch pornography? The motivational basis of pornography use. *Psychology of Addictive Behaviors*, vol. 35, no. 2, pp. 172-186.

ISSN 1939-1501.

BÓTHE, B. – TÓTH-KIRÁLY, I. – POTENZA, M.N. et al. (2020). High-Frequency Pornography Use May Not Always Be Problematic. *The Journal of Sexual Medicine*, vol. 17, no. 4, pp. 793–811. ISSN 1743-6109.

BUTLER, M.H. – PEREYRA, S.A. – DRAPER, T.W. et al. (2018). Pornography Use and Loneliness: A Bidirectional Recursive Model and Pilot Investigation. *Journal of Sex Marital Therapy*. vol. 44, pp. 127–137. ISSN 1521-0715.

HANSEDER, S. – DANTAS, J.A.R. (2023). Males' Lived Experience with Self-Perceived Pornography Addiction: A Qualitative Study of Problematic Porn Use. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. vol. 20, no. 2, art. 1497. ISSN 1660-4601.

CARDOSO, J. – RAMOS, C. – BRITO, J. et al. (2022). Predictors of Pornography Use: Difficulties in Emotion Regulation and Loneliness. *Journal of Sexual Medicine*. vol. 19, pp. 620–628. ISSN 1743-6109.

GOLA, M. - WORDECHA, M. - SESCOUSSE, G. et al. (2017). Can pornography be addictive? An fMRI study of men seeking treatment for problematic pornography use. *Neuropsychopharmacology*, vol. 42, pp. 2021–203. ISSN 1740-634X.

HESSE, C. - FLOYD, K. (2019). Affection substitution: The effect of pornography consumption on close relationships. *Journal of Social and Personal Relationships*. vol. 36, no. 11–12, pp. 3887–3907. ISSN 1460-3608.

HUNTINGTON, CH. – MARKMAN, H. – RHOADES, G. (2021). Watching Pornography Alone or Together: Longitudinal Associations With Romantic Relationship Quality. *Journal of Sex & Marital Therapy*. vol. 47, no. 2, pp. 130-146. ISSN 1521-0715.

KOR, A. - ZILCHA-MANO, S. - FOGEL, A.Y. et al. (2014). Psychometric development of the Problematic Pornography Use Scale. *Addictive behaviors*. vol. 39, pp. 861-868. ISSN 0306-460.

KRAUS, S.W. – GOLA, M. – GRUBBS, J.B. et al. (2020). Validation of a Brief Pornography Screen across multiple samples. *Journal of Behavioral Addictions*. vol. 9, no. 2, pp. 259-271. ISSN 2063-5303.

MALAEB, D. - HALLIT, S. - OBEID, S. (2023). Pornography Use among Lebanese Adults: Association with Loneliness and Fear of Commitment. *Healthcare*, vol. 11, art. 795. ISSN 2227-9032.

LAIER, CH. – BRAND, M. (2017). Mood changes after watching pornography on the Internet are linked to tendencies towards Internet-pornography-viewing disorder. *Addictive Behaviors Reports*. vol. 5, pp. 9-13. ISSN 2352-8532.

LEBEDÍKOVÁ, M. – MÝLEK, V. - SUBRAHMANYAM, K. et al. (2022). Correction to: Exposure to Sexually Explicit Materials and Feelings After Exposure Among Adolescents in Nine European Countries: The Role of Individual Factors and Social Characteristics. *Archives of Sexual Behavior*. vol. 52, no. 1, pp. 1-5. ISSN 1573-2800.

LEBEDÍKOVÁ, M. (2024). Pornografia supljuje nedostatočnú sexuálnu výchovu, ale nenaučí vás, ako majú vyzerat' zdravé vzťahy, hovorí výskumníčka. In *Denník N*. [online]. [citované 05-04-2024]. Dostupné na internete: <https://tinyurl.com/3h328vtb>.

LEONHARDT, N.D. – SPENCER, T.J. - BUTLER, M.H. et al. (2018). An Organizational Framework for Sexual Media's Influence on Short-Term Versus Long-Term Sexual Quality. *Archives of Sexual Behavior*. vol. 48, pp. 2233–2249. ISSN 1573-2800.

LEVIN, M.E. – LEE, E.B. – TWOHIG, M.P. (2018). The Role of Experiential Avoidance in Problematic Pornography Viewing. *The Psychological Record*. vol. 69, art. 1754. ISSN 2163-3452.

LOVE, T. - LAIER, CH. - BRAND, M. et al. (2015). Neuroscience of Internet Pornography Addiction: A Review and Update. *Behavioral Sciences*. vol. 5, no. 3, pp. 388 - 433. ISSN 2666-5182.

PAUL, B. – SHIM, J.W. (2008). Gender, Sexual Affect, and Motivations for Internet Pornography Use. *International Journal of Sexual Health*. vol. 20, no. 3, pp. 187-199. ISSN 1931-762X.

PEPLAU, L.A. – PERLMAN, D. (1982). Perspective on loneliness. In: Peplau L.A, Perlman, D. (Eds.). *Loneliness a Sourcebook of Current theory, Research and Therapy*. (pp. 1-18). 1st ed. New York: Wiley, 151 pp. ISBN 0471080284.

REID, R.C., LI, D.S., GILLILAND, R. et al.(2011). Reliability, validity, and psychometric development of the Pornography Consumption Inventory in a sample of hypersexual men. *Journal of Sex & Marital Therapy*, vol. 37, pp. 359–385. ISSN 1521-0715.

SASSOVER, E. - ABRAHAMOVITCH, Z. - AMSEL, Y. et al. (2023). A study on the relationship between shame, guilt, self-criticism and compulsive sexual behaviour disorder. *Current Psychology*. vol. 42, pp. 8347–8355. ISSN 1046-1310.

SMITH, C. – ATTWOOD, F. – BARKER, M. (2018). I’m just curious and still exploring myself: Young people and pornography. *New Media and Society*, vol. 20, no. 10, pp. 3738-3759. ISSN 1461-4448.

STEFANSKA, E.B. – LONGPRÉ, N. – ROGERSON, H. (2022). Relationship Between Atypical Sexual Fantasies, Behavior, and Pornography Consumption. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*. vol. 0, pp. 1-21. ISSN 1552-6933.

WATSON, M.A. – SMITH, R.D. (2012). Positive Porn: Educational, Medical, and Clinical Uses, *American Journal of Sexuality Education*, vol. 7, no. 2, pp. 122-145. ISSN 1554-6136.

YANGUAS, J. - PINAZO-HENANDIS, S. - TARAZONA-SANTABALBINA, F.J. (2018). The complexity of loneliness. *Acta Biomedica*. vol. 89, pp. 302–14. ISSN 2531-6745.

Mária Dėdov, Marcel Martinkovič(Eds.)

SOCIETAS & HUMANITAS V.

**Zborník príspevkov z V. ročníka vedeckej interdisciplinárnej
tudenskej konferencie**

RECENZENTI

doc. Mgr. Gabriel Bank, PhD. (Katedra pedagogickej psychológie
a psychológie zdravia, Filozofická fakulta, Univerzita P. J. Šafárika
v Košiciach)

Mgr. Martina Porubinov, PhD. (Centrum spoločenských a
psychologických vied SAV)

 Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2024

ISBN 978-80-568-0655-5

EAN 9788056806555

